

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

M. Hartwici Bambami[i], Ecclesiast. Petro-Paulini, Apparatus Enthymematico-Exegeticus

Observationes In Novum Foedus, Exquisitiores Comprehendens

Bambamius, Hartwig

Hamburgi, MDCCXXVII.

VD18 90548728

Sectio I. Generalia quaedam in Novum Foedus Enthymemata continens.

urn:nbn:de:gbv:45:1-14064

A. & Ω.

Observationum Sacrarum

Pars II da,
ejusque *Sectio I.*

GENERALIA quædam in NOVUM
FOEDUS Enthymemata
continens.

I.

*Variantes N. T. lectiones variis causis adscri-
benda sunt.*

Prob.

I.

Quia plurimum ad Lectionum varie-
tatem fecit, in N. T. quod non ea
cura atque industria adhibita est
à Doctoribus Christianis, quam
plane stupendam Masorethæ in
conservando à corruptione prisca Fœderis
textu posuere. Hinc vel ex uno *Matthæi* Ev-
angelio plures licet excerpere variantes le-

A

ctio-

etiones, quam in universo V. T. sunt obser-
vatae.

2. Q. Christiani per totum orbem disper-
si fuerunt, id vero ante vastationem Hiero-
solymitanam Judæis non contigit.

3. Q. hæc erat Græcorum Christianorum
consuetudo, ut ab unius dictantis ore plures
sæpe Scriptores penderent. Quod quidem
tum temporis, ad libros eò facilius propagan-
dos, necessarium erat.

4. Q. præterea viri eruditi Scripturas N.
T. cum Patrum Græcorum Commentariis
contulerunt, qui sæpe ex memoria dicta re-
citant, adeoque verbis paulum mutatis, aut
etiam omisissis: sæpe illustrationis gratia ali-
quid addunt; sæpe etiam, dum ad præsens
negotium textum accommodant, casus, nu-
meros, tempora, modos &c. variant, eaque
ratione lectiones varias mirum quantum au-
gent. Exempla ex Patribus affert B. Elstwich,
in Dissert. de Recentiorum in Novum Fædus Critica,
§. 12.

II.

*Sigillatim vero ex confusa pronuntiatione &
neglecto diversarum vocalium discrimine
multæ lectiones variantes natæ sunt.*

I.

Ita Matth. V. 19. in plerisque codicibus δι-
δάξῃ habetur; in nonnullis διδάξει. Item
V. 39. γαπίσει, alii γαπίση. Id enim Scribae
ob

ob confusionem soni perinde erat. Similiter c. XXVI. 50. εϕ' ω, & ζ, legitur.

2. Sic Matth, XXI. 35. in nonnullis Codicibus legitur: εδειραν, verberarunt; in aliis: εδηραν, excoriarunt. Marc. XII. 3. additur: Απεσειλαν. Wenn man aber einem die Haut abgezogen/ kan er nicht weit lauffen. Ex collatione igitur hujus loci apparet, quæ sit genuina lectio. Et sic in locis aliis.

III.

Inprimis, multum damni scribarum attulisse imperitiam, statuendum est.

I.

Hi enim cum in Codices incidissent, Viris eruditis usurpatos, quæcunque ibi supra lineas reperiebant glossemata, ea vel varias putarunt esse lectiones, vel emendationes ac scripturæ partes, ideoque pro suo arbitrio alia ad marginem adjiciebant, quædam in ipso contextu retinebant, vera scriptura interdum eliminata.

2. Ita e. g. Marc. I. 12, voci πνευμα in uno alteroque Codice reperimus additum αγιον, ubi procul dubio aliquis lectorem de sensu monere voluit, ex Luc. IV. 1.

3. Ita Luc. IV. 5. plerique Codices habent: Ἰης οἰκισμένης; in margine aliqui apponunt: Ἰε̄ κόσμος. Ubi scriptor voluit illustrare, quod significet universum mundum, nec, ut Luc.

A 2

II.

II. 1. sumatur. Idem in particulis deficientibus observes.

IV.

Quemadmodum & simpliciter incuria Scribarum quaedam tribuenda sunt lectiones variae, qua effectum est, ut litera aliquando exciderent, nonnulla vel adderentur, vel mutarentur.

I.

Sic Apoc. VIII. 13. diversa lectio est, ἀγγέλος, & ἀετῶ, procul dubio ex scribarum oscitantia. Interim legendum esse ἀγγέλος, patet ex contextu, quia *alius* Angelus. Et alias quoque Angeli volare dicuntur. Ef. VI.

2. Sic Apoc. XV. 6. legitur constanter λίθον, in quibusdam λίθον Priorem autem lectionem veram esse, ex c. XIX. 14. constat.

V.

Tum quoque Scriba plurimum dissentiunt in exprimendis personarum locorumque peregrinorum nominibus propriis, aliisque vocabulis Hebraicis, inprimis si dictator esset imperitus.

I.

Sic Matth. XXVII. & Marc. XV. illud λαμά scribitur ab aliquibus λαμά, ab aliis λάμμα, λέμα & λεμά, λέμμα, λήμα, λίμα, λημά, λείμα.

Ita Ἰωάννης jam scripserunt per Simon, jam per Symeon. Hinc nata varia lectio 2. Pet. I. 1. Unde nonnulli collegerunt, hanc Epistolam non esse Petri, quippe qui alias appellatur Simon, Matth. X. 2. Sed confer Act. XV. 14.

VI.

Tandem & Hæreticorum fraudi lectiones variæ adscribendæ sunt.

I.

Ita de Ebionæis præsertim, Valentinianis, Marcionitis, Manichæis, Arianis, &c. constat, quod sacrilegos unguis in sacrum Codicem immittere ausi fuerint, eumque interpolare ac depravare tentaverint, addendo, delendo, & mutando. De quo impio Hæreticorum conatu antiquæ Ecclesiæ Doctores conqvesti valde sunt.

2. Sic 1. Tim. VI. 20. & 2. Tim. II. 16. quaeritur, utrum legendum καινοφωνία , an κενοφωνία ? Equidem in aliquot Græcis Codicibus reperta fuit scriptura per ai, quæ & à Chryfostomo fuit servata; Sed illi Codices procul dubio versati fuere in manibus *Arianorum*: hi enim & alii Hæretici omni ope conati sunt, sacras Literas mutare. Quare vero h. l. id tribuendum sit Arianis, causa est, quod illi in Concilio Nicæno imprimis urserint καινοφωνίας & novitates vocabulorum. Nam rejecerunt vocem ὁμοούσιος , & phrasin, $\text{εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας}$,

A 5

hoc

hoc unico argumento, quod phrasis sit nova. Conf. *Athanas.* T. I. de Decreto Synodi Nic. p. 269 - 271.

3. Similiter ab *Arianis* 1. Joh. V. versus 7. olim expunctus est, unde nata varia lectio. Vid. *Hieronymus* in Præfat. ad Epist. Cathol. ubi habetur clarum testimonium de verborum illorum depravatione, quam tribuit Latinis Interpretibus, Arianismo infectis.

4. Ita *Nestorius* legit Hebr. II. Christum $\chi\omega\rho\iota\varsigma$ $\Theta\epsilon\tilde{\omega}$ (pro quo nunc $\chi\acute{\alpha}\rho\iota\tau\iota$ $\Theta\epsilon\tilde{\omega}$ habetur) gustasse mortem, ut hinc confirmaret, desertam à Divinitate Ejus carnem. Quo de pluribus *B. Dannbauer.* in *Hermen.* S. p. 118. seq. Conf. tamen *B. Ittigii* Opuscula var. pag. 65. seqq.

5. Quomodo *Marcionita* Evangelium *Luce* corruerint, vid. *Epiphani.* Hær. XLII.

6. Quid? quod etiam Catholicis Doctoribus nulla fuit religio, si quam vocem sententiæ suæ repugnare censerent, eam vel expungere, vel aliud quicquam inferere. Hoc fere incredibile videtur, interim *Epiphani.* To. II. in *Ancor.* p. 36. ex edit. *Petav.* hoc demonstrat, & plura exempla addit *Dn. Pfaff.* in *Dissert. Crit. de Genuin. N.T. lectionibus,* p. 192. sqq.

VII.

Quo autem Lectiones diversæ N. T. legitimo tractentur ac dijudicentur modo, & genuinæ à spuris discernantur,

I. *Autoritas Codicum*, eorumque *Numerus* considerandus. Nam lectio, pluribus Codicibus probata, si cœtera paria, præfertur lectioni, paucioribus Codicibus confirmatæ.

II. *Omnia Remedia Hermeneutica* adhibenda sunt, considerandus scopus, circumstantiæ Textus, subjectæ materiæ natura, vocabulorum proprietates, loquendi usus, &c.

III. Expendendum, quid olim de hoc, aut illo loco statuerint *primitivæ Ecclesiæ Doctores*.

Ἐκθεσις.

κ.

Sic Matth. IX. 36. nihil refert, utrum legas ἐκλελυμένοι, an ἑσκυλμένοι, conf. B. *Glassii Philol. S. p. 134.* Potest ex utroque vocabulo sententia elici, quæ præsentī materiæ & scopo sit consentanea. Posteriolem lectionem vexati habet *Vulgata*, quam sequuntur *Pontificii omnes, Biblia Ar. Montani, Erasmus, Beza, Grotius*, conf. & *B. Gerbardum, Comm. in Matth.* Sed monet *B. Calov.* ad h. l. communiter legi in Codicibus, ἐκλελυμένοι, neque temere ab illa recepta lectione esse recedendum. Hæcque sententia confirmari potest ex eo: *Henr. Stephanus* contulit 16. Codices MSS. inter eos fuerunt tantum 6. qui exhiberent lectionem ἑσκυλμένοι, 10. autem ἐκλελυμένοι. Deinde accedit ratio: (a) Quia hæc lectio consentit cum Scripturæ consuetudine, quæ cum in eadem, tum in simili ma-

teria, hac voce utitur. Matth. V. 32. Ebr. XII. 3. 5. (b) Hæc lectio maxime convenit cum similitudine, quæ desumpta h. l. est ab ovibus errantibus, adeoque defatigatis & langvescentibus, eaque ad spiritualem animæ carentiam transfertur. (c) Ipse Scopus Christi hunc sensum requirit, eundemque sequentia postulant.

2. Sic Marc. VI. 20. in plerisque Codicibus legitur, ἐπολεῖ, sed in nonnullis Exemplaribus reperitur ἠπόρει. Ubi merito prior lectio præfertur (a) Quia plerique codices, fatentibus omnibus, illam lectionem exhibent. (b) Q. omnes Versiones eam habent. (c) Illa lectio maxime quadrat ad præsentem locum. *Heinsius* in Exercitt. S. hic sibi novam fingit lectionem, audacia nunquam probanda in profanis, nedum in Sacris, sic enim lusus evadit ex Scriptura. Scilicet mutat ἀγσας in ἀγσαι, hoc sensu: Et, ut ipsum audiret, multa faciebat, sive omnem dabat operam. Hæc lectio eadem facilitate rejicitur, quæ affertur, quia est contra omnium Codicum, Versionum & Patrum fidem. Deinde *Heinsius* nec Lingvæ Græcæ indolem observavit, non enim Græci ita loquuntur. Es wäre recht Küchen-Griegisch.

3. Sic in Codice Cantabrigiensi MS. Matt. XXI, 32. *Et non credidistis ei*, particula *Non* excidit. E contrario Matth. XVIII. 20. in verbis: *Sum in medio eorum*, particula *Non* est addita.

dita. Hic quilibet intelligit erratum prorsus fortuitum, & corruptam lectionem, quæ tamen turbare non potest, quia in uno duntaxat Codice observatur.

4. Sic. I. Cor. XV. 51. Codices nostri habent: *Non omnes quidem obdormiemus, omnes vero immutabimur.* Alii vero Codices, teste Hieronymo, legunt: *Omnes quidem obdormiemus, sed non omnes immutabimur.* Latina Vulgata ita: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* conf. B. Glass. p. 130. In his tribus lectionibus videtur aliqua hæere difficultas, sed nulla ea est. Quod enim attinet lectionem *Vulgatam*, illa nec olim reperta fuit in Codicibus, nec hodie reperitur, quod fateatur *Gvil. Estius*, nec res ipsa quadrat. Lectio, cujus *Hieronymus* meminit, in paucissimis tum Græcis, tum Latinis Editionibus occurrit. Nostra autem Lectio extat in plerisque Codicibus Græcis, reperitur in versione Syriaca, Arabica N. T. apud Antiquos Ecclesiæ Doctores plerosque, requirit eam collatio loci I. Thess. IV. 15. & h. l. vers. seq. Unde colligimus, nostram lectionem veram atq; genuinam esse, à Spiritu S. intentam. Conf. B. Walther. in Harmon. ad h. l.

5. Sicubi dubius erat locus, I. Joh. V. 7. omnino provocandum fuit ad antiquissimos Autores, num seculo II. III. IV. ita lectum fuerit, uti in nostris Codicibus hodie legimus, & evictum est, *Tertullianum & Cyprianum*, Patres

antiquissimos hunc locum allegasse. Vid. B. Gerhardi Dispp. Theol. p. 1300. 199.

VIII.

Regula Erasmi, in dijudicandis variis lectionibus necessaria, corrigenda primum est, ac deinde applicanda, alias nec illa sibi constat, nec cum rei veritate consentit.

ἐκθεσις.

I.

Regula Erasmi hæc est, ad 1. Cor. XV. 51. Quoties Veteres fatentur, lectionem esse diversam, semper mihi *suspectior* (substituere *verior*) esse solet ea, quæ prima specie videtur absurdior, ut consentaneum fit, lectorem vel parum eruditum, vel parum attentum, offensum absurditatis imagine, mutasse Scripturam. Conf. & B. Waltheri Harmon. Bibl. ad 1. Cor. XV. 51.

2. B. Dannhauerus in *Idea boni Interpretis* p. 188. secutus hanc Regulam Erasmi, in verbis corruptam, exposuit nobis dictum Joh. VII. 39. ubi plerique Codices habent hæc duntaxat verba ἅπα γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον. Unus atque alter Codex legit sequentia etiam verba: ἐπ' αὐτῆς δεδομένον, aliqui ἐπ' αὐτῆς tantum addunt. Existimat igitur B. Dannhauerus, tutiorem esse lectionem hanc cum additamento, eamque à Johanne profectam. Nos contrarium hic tuemur, & dicimus, primam lectionem esse unice veram & germanam,

ex

ex hac ipsa regula, sed correctâ. Nam lectores, vel scribæ offendebantur hac lectione. Procul dubio aliquis possessor glossematis loco hæc verba addidit, ne quis in sensu erraret, conf. Reg. III. Et sic inter varias lectiones genuina debet statui, quæ prima fronte absurda videtur.

3. Act. XI. 3. legitur in secunda persona, *introiisti, & edisti cum illis.* Casaubonus variam in margine lectionem habet in tertia persona. At, qui talia correxit, non fuit gnarus Græcismi, existimans, οτι non convenire verbo in secunda persona; cum οτι h. l. prorsus omittendum ab interprete, & ex Scripturæ usu sit, verba repetere in eadem persona, in qua Judæi ad ipsum Petrum locuti fuerant: id quod non intellexit lector, aut imperitus scriba, ideo verba mutavit in tertiam personam.

4. Sic Act. XXV. 25. nostri Codices & MSti antiqui plerique ita legunt: *Ego comperi nihil, quod morte sit dignum, eum admisisse.* H. Casaubonus annotavit variam lectionem in margine, quæ habet sensum contrarium: *Ego comperi, eum admisisse, quod morte dignum esset.* Sed nulla hic difficultas est. Cur scilicet aliam lector vel scriba h. l. finxerit lectionem, patet ex fine hujus versiculi, *ideo ad Casarem eum mitto, ut judicetur:* Putavit enim, hæc non posse simul stare, & hunc sensum debere esse affirmativum. Sed alius, qui contextum probe inspe-

spe-

spexerit, facile se hic expedire potest. Scilicet cum nihil morte dignum admisset Paulus, ideo mittendus erat ad Cæsarem, ad quem ipse appellaverat, v. 7. id ei denegare haud poterant.

5. Sic Act. XXVI. 3. plerique Codices legunt, *μάλις α γνώστην ὄντα σε*, ubi præcedit in *Genitivo*, *ἐπί σε*. Putabat procul dubio aliquis lector, orationem esse continuandam in *Genitivo casu*; itaque ille territus specie Solocismi, inseruit Particip: *εἰδώς*, Sciens, ita & sententia & Syntaxis evadit clarissima; in aliis vero Codicibus reperitur *ἐπισάμενος*. At sine ulla causa. Frequens enim atque familiare est Atticis, pro duobus *Genitivis* in designanda consequentia, duos ponere *Accusativos*. vid. B. Stolberg. *Exercitt. Græcæ Linguae*, pag. 55. ubi inter alia luculentum hoc ex *Demosthene* in principio *Orat. adversus Phormionem*, exemplum adducit: *Δίκαια ὑμῶν δεησόμεθα, ἀκῆσαι ἡμῶν μετ' εὐνοίας, γνόντας, ὅτι ἰδιῶται παντελῶς ἐσμεν.*

IX.

Itaque, nil obstante lectionum varietate, puritas integritasque fontium N. T. salva atque illæsa manet.

I.

Quia variæ lectiones, de quibus hætenus actum, quæque incuria Scribarum natæ sunt, facile possunt corrigi, nec in iis ulla est difficultas.

2. Q. præcipuæ lectiones variæ sunt, quæ ab Hæreticis invecæ; sed eæ tam crassæ, ut manibus quasi palpari possint. Et Orthodoxi vigilarunt diligenter, ne invaderent omnes Codices.

3. Q. si quæ adhuc reperiuntur variæ lectiones, in quibus occurrunt vocabula varii sensus, tam pauca sunt, ut vix numerum conficiant. Vide lectiones varias apud B. *Glasium* in *Philol.* S. p. m. 128 - 134. Sed pleræque nullius sunt momenti, de præcipuis jam mentionem feci. Cæteræ pertinent ad illum Canonem, ubi dixi, quod Possessores aliqua illustrationis gratia supra lineas posuerint.

X.

Quæ hodie recepta est VERSUUM N. T. DISTINCTIO, à ROB. STEPHANO excogitata, non caret nævis suis, multisque obnoxia est difficultatibus.

Prob.

I.

Ita Luc. XVII. 3. priora verba sunt ressecanda, & referenda ad v. 2. *Cavete vobis.* Est enim quasi Epiphonema præcedentis sententiæ, quia tam grave peccatum est, scandalizare unum ex pusillis.

2. Ita Act. II. 3. 4. male discerpitur oratio, dum in v. 3. non exprimitur ille, qui dicitur

se-

sedisse super Apostolos, quod repetendum demum ex v. 4. Rectius igitur verba illa fuissent conjuncta, ut sic prima fronte appareret, Spiritum sanctum esse illum, qui sederit &c. Apposite ad hunc locum B. *Dorscheus* in *Comm. MS.* Non opus linguis pictis super verticibus Apostolorum, nam illud *ἐκαστος* frustra ad *πῦρ* trahitur, estque hic trajectio subjecti, qualis sæpissime est. Post *πυρ* merito debet esse punctum. Hinc recte *Lutherus* vertit. Addit l. c. *Commoda sua habet distinctio illa in versus, sed & sua incommoda.*

3. Ita Col. I. 20. laborant Interpretes, sed res facilis est expeditu, si prius constiterit de genuina distinctione. Hæserunt interpretes, quid sit, *δι αὐτῶν*? *Vulgatus* omisit verba in loco posteriori, putans, nil opus esse repetitione. *Vulgatum* correxit *Laur. Vallu* in *collatione versionum*, nec ipse tamen intelligebat satis distinctionem Textus. *Erasmus* observat, omnes Codices eam lectionem exhibere, nec tamen putat ea opus esse; Sed vero magnam Emphasin habet, modo recte distingvatur Textus. Versus 19. enim conjungi debet cum vers. 20. & ita inchoandus: *ὅτι ἐν αὐτῶν* usque ad verba, *εἰς αὐτῶν*, & tum v. 20. inchoandus à Particip. *εἰρηνοποιήσας*: ita *δι αὐτῶν* est 1. Emphaticum, 2. Exegeticum, ut quis intelligat, ipsum esse, qui fuderit sanguinem per seipsum.

4. Si-

4. Similiter Gal. IV. 12. apparet distinctio-
nis vitium, & Veteres eodem modo distin-
gvunt. Verum quilibet intelligit, verba ul-
tima: *Nulla me affecistis injuria*, non pertinere
ad præcedentia, nec claudere versum 12. Sed
constituere initium versus 13. Sic omnia
bene fluunt, & optime cohærent. Unde haud
immerito conqueritur B. *Brochmand. Prolegom.*
in *Ep. Jac.* grande esse incommodum divi-
sionis istius, quæ hodie obtinuit, quod, quæ
conjungenda essent, non raro sejungantur, &
sejungenda conjungantur: id quod in *Paulâ*
præsertim Epistolis deprehendi ait.

5. Sic. Apoc. I. 4. 5. 6. Etsi omnia attribu-
ta ad Christum pertinent, minus tamen in
verborum structura cohærent. Inde natae
sunt difficultates, in quibus superandis nimi-
um quantum sudaverint Interpretes. At di-
stinctione vulgata paulum immutata, diffi-
cultas omnis facile expirat. Post verba,
καὶ ἀπὸ Ἰησοῦ χριστοῦ, ponendum est punctum,
eaque cum præcedente quarto commate sunt
conjungenda. Versum *quintum* inchoamus
à vocibus, *ὁ μάρτυς ὁ πιστός*, & finimus in vo-
cabulis, *τῶν βασιλέων Ἰησοῦς γῆς*. Quæ restant,
& in vulgatis Codicibus alteram versus *quinti*
partem constituunt, cum sequentibus in v.
sexto componi debent, ita ut initium fiat Ver-
siculi 6ti in medio commatis vulgaris quin-
ti, à verbo *Ἰῶ ἀγαπήσαντι*, quæ nova senten-
tia produci ac continuari debet, usque ad

vocem Ἀμήν. In fine cujuslibet versus ob-
 sensum respirandum paululum, sic congrua
 est oratio, ac sententia planissima. Atque
 hæc distinctio jam priscae Ecclesiæ Doctoribus
 usurpata fuit, quam *Stephanus* dum corrigere
 voluit, corripit. vid. *B. Stolberg.* de *Solæcism.*
 p. 5. seqq. qui inter alia addit: Illis me li-
 bentius adjungo, qui exigvam distinctiun-
 culam mutari malunt, quam ut vel *Solæci-*
smos tribuam sacris Scriptoribus, vel ipsa mu-
 tem verba textus, aut orationem invertam
 prorsus ac trajiciam. Ut enim *Idem* in *Col-*
leg. Hermenevt. MS. observat, ex minus accu-
 rata versusum distinctioe factum est, ut In-
 terpretes omnia *Solæcismorum* esse plena,
 clamarent.

Itaque ad *Hedibiam* optime scripsit *Hierony-*
mus: *Est ceu commentariolus Sermo recte scriptus*
ac diligenter distinctus.

Coeterum de Versuum in N. T. distinctio-
 ne conf. *B. Brochmand.* Prolegom. ad Ep. Jac.
 pag. 19. sqq. & *Leusden.* in *Philologo Græco,*
Dissert. III.

XI.

Neque tamen ideo recepta hodie distinctio ver-
sum temere & ex levi causa cum Hereticis mu-
tanda est: quin potius Syntaxeos Grammaticæ
ha-

*habenda ratio, omniaque subsidia Hermenev-
tica probe tentanda sunt.*

Prob.

I.

Sic Marc. XII. 40. à plerisque Interpretibus
statuitur Solœcismus, sed præter omnem
rationem. Nam verba male referuntur à Beza
ad v. 38. cum tamen constituent novam sen-
tentiam; Et doctrina de *Idiotismis* docet, par-
ticulam *εως*, ex Attica loqvendi ratione red-
undare. vid. *Wysii Dialectologia*.

2. Sic illustre Exemplum est Joh. I. 3. 4. ubi
veteres aliter distinguunt, & ultima verba
versus 3. connectunt cum v. 4. h. m. *Quod fa-
ctum est, in illo vita erat.* Hæc distinctio olim
maxime urgebatur ab Arianis, aliisque Hæ-
reticis: quin & usurpabatur à Patribus or-
thodoxis in primitiva Ecclesia; vid. *Chph. San-
dius in Interpretat. Paradoxa* ad h. l. Verum
plerique, quos allegat, Patres omittunt sal-
tem verba illa ultima, citantes versum
tertium, quia ad illorum scopum non fa-
ciebant. Multi etiam Patres distinctionem
nostram stabiliunt & defendunt acerrime,
inprimis *Chrysostomus Homil. IV. in Joh. Epiphan.
Her. LXIX. num. 56. p. 778. seq. edit Petav.* ubi
diserte docet, sententiam esse continuan-
dam per hæc verba: *Quod factum est.* Et ut
omnis tollatur dubitatio, mutat *Epiphan. Ver-*

B

bum

in Particip. τὰ γενόμενα. Alias ultra distinctio h. l. genuina sit, ex rationibus Grammaticis demonstrari non potest, quippe quæ utramque admittunt, *sed Analogia fidei* monstrat, illam esse veram, quam habent Codices hodie fere omnes. Scilicet additum, *quod factum est*, ne & Spiritus S. inclusus esse dici possit, quem *procedere*, non factum esse, Scriptura asserit. Et hæc causa est, cur Hæretici, Divinitatem Spiritus sancti negantes, hæc verba à versu 3. avulserint. conf. B. *Glass. Gramm. Sacr.* p. 731. Simul vero hoc exemplum monstrat, cavendum esse, ne Grammaticas illas indifferentes & universales rationes torqueamus & vertamus in veritatis & fidei analogiæ detrimentum, uti factum ab antiquis Hæreticis, & hodiernum à Socinianis. Non enim videndum solum, quid fieri possit, salvis regulis Grammaticis, idiotis atque usu loquendi, sed potissimum, quid fieri debeat, salva fidei analogia, & veritate Theologica.

3. Ita ex Grammatica est clarissimum, 2. Tim. I. 8. & 9. male divelli. Grammatica enim docet, Geniti: $\Theta\epsilon\acute{\sigma}$ & Genit. Participiorum coherere per rationem convenientiæ, & sic v. 8. & 9. est unus versus, sensusque magis clarus evadit.

4. Ita 2. Petr. III. 2. reperitur locus, qui crucem fixit Interpretibus. Si conferamus Vulgatam, magna ibi confusio & obscuritas. Sed
Græ-

Græci ipsi non potuerunt se expedire ex h. l. quia ultima verba non satis conspirant, ideoque bis repetierunt Præpositionem ὑπό, & semel ἐντολῆς, ut sit: ὑπό τῆς τῶν Ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολῆς, ὑπό τῆς ἐντολῆς τῆς κυρίας, &c. quæ notata linea inserta sunt à Græcis Interpretibus antiquioribus. Talis vero interpretatio non tantum operosa valde est, sed & insolens atque inusitata, & sic ex quolibet fieri posset quidlibet. Conf. *Oecumen. Comm.* ad h. l. Ex junioribus Interpretibus B. *Lutherus*, *Erasmus Beza*, *Piscator* & *Hugo Grotius* faciunt trajectionem verborum, scilicet: καὶ τῆς ἡμῶν ἐντολῆς τῶν Ἀποστόλων τῆς κυρίας, &c. *Heinsius*, qui semper aliis Interpretibus vult esse oculatior, improbat hanc interpretationem, & vocat trajectionem liberam & inusitatam; sed sibi contradicit, quando subjicit, à se non semel esse probatum, reperiri ejusmodi trajectiones; & nemo est, qui plures trajectiones statuatur, quam ipse, in suis *Exercitationibus*, si aliter se non potest expedire, ad trajectiones recurrit. Verum hoc loco vult, *textum aliter esse distinguendum*, ut ultima verba versus secundi ab eo abstrahantur, & constituent principium versus tertii, *Domini & Salvatoris hoc primum cognoscentes, &c.* Quod si jam secundum rationes Grammaticas examinaveris hunc locum, perinde fuerit, sive statuas trajectionem, sive sequaris novam *Heinsii* interpretationem. Si tamen velis esse certior de

hoc negotio, & qualem intenderit Autor, alia
 quærenda sunt remedia. Ex collato nimirum
 Judæ v. 17. apparebit, nihil esse corrigendum
 in textu; sed statuendam trajectio-
 nem: sunt eadem ibi verba, sed aliter dispo-
 sita. Tum & quærendum ex *Heinsio*, ubi le-
 gatur hoc Christi dictum: Venient in diebus
 ultimis Expectæ, quod ostendere non pot-
 est.

XII.

*Quod de Versiculis dictum, idem de reliquis
 DISTINCTIONIBUS MINORIBUS, per
 commata, cola, puncta, interrogationes, paren-
 theses, intellectum volumus. Et in his, quia
 non authenticæ sunt, multi compositionis & di-
 visionis defectus crebro deprehenduntur.*

EX JEÏS.

I.

Antiqvi Codices vel raro, vel nunquam
 distingvunt, ex quo defectu nata est
 magna diversitas apud diversos Interpretes,
 Græcos, Latinos, Syros, Arabes, qui vel Co-
 dices habuerunt, quos sequerentur, vel suo
 interdum judicio usi sunt. Non puto, exta-
 re in rerum natura antiquiorem N. T. Co-
 dicem, quam ille in Anglia, Alexandrinus
 vocatus, quia Alexandria deportatus Con-
 stantinopolin, & à Carolo I. Rege Angliæ em-
 tus, quem Grotius adhibuit in Annotationi-
 bus.

bus. Conscriptus ille est manu Theclæ, fœ-
 minæ Ægyptiacæ celebris & nobilis circa
 tempus Concilii Nicæni, vel seculi IV. ini-
 tium. Hic autem codex fuit correctus & re-
 censitus ab Hesychio, & exaratus est literis
 majoribus (vocantur alias literæ Jonicæ) si-
 ne ullis notis sive spirituum, sive accen-
 tuum. Et monumenta profana, quo anti-
 qviora, eo minus instructa his notis sunt. In-
 primis vid. marmora, quæ *Seldenus* edidit, ubi
 nulla est distinctio, nec accentus. Et, quod
 nec *Irenæus*, nec *Hieronymus* habuerint Codices
 Græcos distinctos per cola, commata, &c
 ex ipsorum Scriptis probari facile potest.
Hieronymus in Epist. ad Hedibiam explicat
 Marc. XVI. 9. Fuere multi, qui à v. 9, usque
 ad finem omnia refecerunt, quasi non essent
 Marci, videbatur autem hic pugna inter Mar-
 cum & Matthæum esse; sed informat *Hie-
 ronimus* Hedibiam, & conciliaturus Marcum
 cum Matthæo, distinguit textum. Itaque an-
 tehac non erat distinctus. Similiter *Irenæus*
 Lib. III. c. 7. de locis quibusdam N. T. distin-
 gvendis laborat, idemque, quando locum ali-
 quem tractat, semper prius distinguit. Pu-
 tamus autem Apostolos, dum voluere suos
 auditores informare de rebus fidei, & ma-
 gni momenti, distinxisse sua scripta, sed li-
 brarios omisisse ob remoram in descri-
 bendo.

B 3

2. Sic

2. Sic Luc. XIII. 34. distinguitur vulgo in Græcis & Latinis editionibus ut post *voluisti* ponatur Signum interrogandi: etiam in accurata editione *Is. Casauboni*, & *Henr. Stephani* sed ponendum fuit post Vocab. *ἠρεσκοντες*. Nam partic. *ἠρεσκοντες* h. l. non copulativa, sed ad-versativa conjunctio est, & sententia nova, priori opposita. Conf. Matth. XI. 19. fin. *Sed justificata est Sapientia &c.*

3. Sic Joh. XIV. 1. distinctio quoque corrigenda est. *In DEum*, hic ponitur in omnibus Codicibus comma, sed ponendum (?) & sic sententia manifesta est, & in sequentibus confirmatur. Interrogatio hæc habet eandem vim, ac si diceretur: Si creditis in DEum, etiam in me creditis. Et exempla hujusmodi interrogationum & subjectarum responsionum extant multa in Codice N. T. conf. 1. Cor. VII. 18. 21. 27. ubi recte per interrogationem fit distinctio.

4. Sic Joh. XIV. 2. distinctio effecit, ut pauci caperent veram illius loci sententiam. Verba Christi: *Vado, preparare vobis locum*, accipiuntur per mimesin, quasi hoc voluisset Christus: Si non ita esset, ego abirem, ut prepararetur vobis locus. Verum h. l. Mimesis non est, potius post verba Christi: *Dixissen vobis*, punctum ponendum, & sensus finiendus. Tum de novo incipiendum: *Vado &c.*

XIII.

Etsi vero à receptis interpunctionibus recedere, interdum necessarium esse judicamus; cavendum tamen, ne propter quasvis difficultates, in oratione primo intuitu apparentes, temeraria fiat mutatio, sed ut prius omnia interpretandi remedia tententur, quam distinctionum correctio instituat.

ΕΚΘΕΣΙΣ.

I.

Sane distinctio, in Codicibus nostris recepta, apud omnes priscae Ecclesiae Doctores reperitur, adeoque temerarium foret, talem distinctionem pro lubitu & sine gravi causa mutare. Vid. B. Stolberg. Tract. de Solœcismis, p. 340.

2. Improbandus itaque *Hereticorum* conatus, qui sibi plus justo in corrigendis receptis distinctionibus indulgent, & pro arbitrio suo mutant quævis, quo suam eo facilius hypothesein tueri, aut Adversario minimum ægre facere possint. In hac arte excellunt *Sociniani*, qui ex quolibet faciunt quidlibet, ut argumenta Orthodoxorum, ex Scripturis eruta, enervent atque eludant. Ipsorum enim Theologia non positiva est, sed destructiva, dum id tantum operam dant, illud dictum, ex quo Orthodoxi hunc eliciunt sensum, etiam alium admittere, & cum non possint

B 4

Ad-

XIII

Adversariorum argumenta refellere, ea tamen eludunt, nunc schemata fingunt & figuras, nunc distinctiones sollicitant, ut ostendant, locum illum admittere plures sensus, qui vero sensus sit genuinus, illorum non interesse.

3. Ita probant Nostrates ex Luc. XXIII. 42. 43. Statum animarum beatum post mortem. *Sosiniani* receptam Codicum omnium distinctionem mutant, & comma post vocabulum *σήμερον* ponunt, vertuntque in versione sua German: Ich sage dir heute/ du wirst mit mir etc. Respond. (a) Si urgenda Codicum antiquitas, quæ negligenda minime est (nam, qui distinxerunt, fuere pii veteres, & lingvæ Græcæ gnari,) omnes, qui distinctiones exhibent, habent nostram distinctionem, & designationem temporis referunt ad sequentia, non ad præcedentia. Cum MSS. consentiunt expressi Codices. (b) *Beza* observat, in uno Codice ante vocem *σήμερον* esse ὅτι, qui modus loqvendi Scripturæ usitatus est. Sed unius Codicis autoritas tanta esse non potest, & statuo de illo Codice, voluisse aliquem monere pium lectorem, vocab: *σήμερον* ad sequentia referendum esse. (c) Sic legit & distingvit Syrus Interpres, omnes Codices Latini, & Vulgata versio, ac Latini Patres. (d) Argumentum, ex Textu desumptum, hoc est: Responsonem Christi omnino convenire debere petitioni latronis, v. 42. illa ve-

ro habet quandam temporis designationem
ὅταν enim est adverbium temporis. Fortio-
 ra argumenta peti possunt ex fidei analogia,
 quando multo clariora dicta exponunt no-
 bis statum animarum piarum beatum, Luc.
 XVI. 22. 23. Phil. I. 23. 2. Cor. V. 8. &c. Ex
 quibus locis patet, distinctionem nostram ef-
 se Christi verbis convenientissimam (c)
 Quando nos dicimus, qui loquitur, eum, dum
 loquitur, hodie loqui, itaque istum *προσδιο-
 ρισμὸν* esse vanum atque inanem, respondet
Schmalzius, esse modum loquendi Hebrai-
 cum, ubi, cum aliquid memorabile dicere
 volunt, addant, Dico tibi hodie. Verum Re-
 gula hæc falsa est cujus generis plurimas apud
 Socinianos deprehendas. Sic Matth. V. 18.
 VIII. 10. XXVI. 34. Joh. III. 5. 11. singula-
 ria & memorabilia proponuntur, nunquam
 tamen illud *hodie* additur, Locum nostro pla-
 ne similem videas Luc. XXII. 34. ubi *hodie* in
 sermone Christi certum tempus significat :
 DICO TIBI, *Petre, non cantabit HODIE gal-
 lus* &c. Putat quidem *Schmalzius*, regulam
 datam stabiliri ex Deuter. XXX. 11. 15. 18.
 XXXII. 46. ubi Moses ad populum Judaicum:
Præcipio tibi hodie, & particula hæc notat
 tempus, pro more usitatissimo, q. d. Hoc
 præsentis tempore omnia vobis exponere vo-
 lo, & sic omnem elabendi præcludit occasio-
 nem, se nescivisse, quid DEUS voluerit. Di-
 cunt Sociniani: *σήμερον*, perinde ut per

Hebraismum non significare tempus tantum, sed etiam idem esse ac certo, ut sit adverbium asseverandi. Affert *Schmalzius* Hof. IV. 5. Sed ibi opponuntur לילה & היום , & ex opposito apparet, illud significare interdium, hoc noctu. (f) Equidem & multi veteres distinxerunt cum Socinianis, neque hoc mirum, nam fuerunt inter eos, qui statuerunt, animas piorum non admitti in celestem paradysum ante universalem resurrectionem, sed in aliquo loco apud inferos morari, Conf. *Justini Martyr.* Dialogum cum *Thryph.* Interim non omnium Patrum hæc fuit sententia, ut volunt Pontificii, vid. *Sext. Sen. Biblioth. S. Lib. VI.* ad ann. 345. quos refutavit *David Blondellus* Lib. II. de Sibyllis, c. 33. 34. Meretur legi de hac sententia *Joh. Dallæus* de Cultu relig. L. III. cap. 22. Id. de Pœnis & Satisfact. L. V. c. 3 - 6. Conf. *B. Colov.* Bibl. Illustr. ad Luc. XXIII. 43.

4. Similiter Apoc. XIV. 13. depravatum à Socinianis, quia ipsorum sententiæ obstabat. Tria potissimum in hoc loco veniunt notanda: 1.) Distinctio vocum; 2.) vox ἀπάρτι, quid significet, & quomodo scribi debeat 3.) Ille προσδιορισμός, ἐν Κυρίῳ. Quod ad 1.) *Vulgatus* sententiam finit post ἀποθνήσκοντες, quem sequuntur Pontificii, ne ignis purgatorii extinguatur. Sed Græci distinguunt post vocabulum ἀπάρτι, & sequentem sententiam incipiunt à partic: καὶ, certe dicit Spiritus. Et hæc

hæc distinctio omnino retinenda, quæ reperitur apud omnes Græcos. Tum & particula *vai* semper inchoat sententiam, nullibi nisi ab initio ponitur. Conf. de usu particulæ *vai* Jac. Revius in Notis ad Laur. Vallæ Collat. N. T. in fine Apocal. & Casaubon. in Notis parvis ad Matth. XV. 27. Nota: Apocal. XXII. 20 *vai* prius vim asseverandi, sed posterius obsecrandi vim habet. 2.) Aliqui malunt scribere *ἀπαρτι* cum acuto, ita Heinsius in Exerc. ad Matth. XXVI. 64. Sed lectio ejus contraria est consensui omnium Codicum, qui distincte legunt, & accentum habent in penultima. Quæritur vero, quid sit *ἀπαρτι* secundum Heinsum? Respondet, certo, plane ac disertè. Et Matthæi l. c. mutat receptam distinctionem, nam partic. *ἀπαρτι* resecat à verbo *videbitis*, & connectit cum præced. *Dico vobis certò, videbitis &c.* *Ἀπαρτι* exponitur à Græcis *ἀκριβῶς*, accurate, item *ἀπληρῶς*, perfectè, plenè. Verum sic non valebit particula in loco Apoc. cum plene & perfectè beata anima non sit statim post mortem, sed ubi redunitur cum corpore. Dispiciendum etiam de loco Matthæi, in quo omnes Græci & Latini *ἀπαρτι* ad sequentia referunt. Habemus locum parallelum Luc. XXII. 69. ubi *ἀπὸ τῆς νῦν* non potest divelli à sequenti, & connecti cum præcedente. Ex qua collatione apparet, non debuisse Heinsum tam præcipitis esse ingenii, ut

ut

ut talia auderet contra communem omnium Codicum consensum. Sane hujusmodi audacia non toleranda in profanis, nedum in Sacris. Quæ causa, cur Critici adeo invisi sint, quia omnia audent, omnia transponunt. 3) Quæritur de isto προσδιορισμῶν, quid sit, *in Domino mori*? Beza per Hebraismum exponit ἐν, propter, ut sæpe ἄ apud Hebræos, de iis, qui per martyrium moriuntur. Sed quod de omnibus piis sermo sit, patet ex textu. Conf. B. Dorscheus P. I. Theol. Zachar. pag. 73. 74. & B. Feurborn. Opp. Theol. p. 711. seq.

5. Addo locum Rom. IX 5 ubi Photiniani textum corrumpunt, & punctum aliquod ponendum volunt post vocem σάρκα, ita ut subsequencia per exclamationem referenda sint ad DEum Patrem. Verum 1.) constans omnium Codicum lectio repugnat. 2.) Scopus Apostoli est, gentis Judaicæ dignitatem in Christo quam maxime evehere. Quod ut feliciter præstet, Christum non tantum hominem esse monet, sed & DEum super omnia benedictum. 3.) Adversatur limitatio adjecta, τὸ κατὰ σάρκα. Quæ enim foret necessitas dicere, Christum secundum carnem è Patribus esse, si nudus homo foret. Vid. pluribus B. Brockmand. System. Theol. T. I. p. 159. edit. in 4to, & B. Jac. Weller. Comm. ad Rom. p. 536. sq.

6. Nec eorum etiam labor probandus, qui in causa eadem bona hac abutuntur libertate, & interpunctionem temere mutant, saltem ut ægrè faciant Adversariis veritatis. Notum est, Pontificios inter alia ex 1. Tim. III. 15. probare velle, Ecclesiam esse infallibilem. Hic Job. Camero in *Myrothecio*, ut sententiam Adversariorum eo facilius everteret, receptam distinctionem mutavit, & hæc verba: *τύλος καὶ ἐδραίωμα ἀληθείας*, rescindit à v. 15. & conjungit cum v. 16. Eandem distinctionem habet quoque *Gatakerus*, in *Cinno*, p. 399. *Er. Schmid.* Comm. h. l. Sed non est necessaria hæc distinctio; & suas habet difficultates. Conf. *B. Dannhauer. Hermen.* S. p. 149. Et talia præbent scandala Adversariis, quando vident, nos in angustiis mutare quædam, ut tantum elabamur. Ecclesia igitur dicitur *fundamentum*, non *active*, quod ipsa veritatis divinæ doctrinam sustentet & conservet, sed *passive*, quod Ecclesia sustentetur & fulciatur ab hac veritate, ipsaque super hanc nitatur veritatem. Ita explicat *B. Seb. Schmid. Colleg. Bibl. poster.* p. 301. sq. & hæc loquendi ratio non nova, sed usitata est, etiam apud Profanos. Nomina enim in *μα* à 1. Præter. Passivo significationem habent Passivam, ut: *ποιέω* in genere significat, facio, in specie, facio verus, inde *ποιητής*, in 1. Præter. Pass. est *πεποίημαι*, hinc, *ποίημα*, quod est carmen productum. Ad eundem modum ab *ἐδραίωμα*
Pas

Passivo est ἐδραιώμα, quod notat effectum actione verbi significatum: ἐδραιώσις est stabilitio, firmatio, ἐδραιώμα, stabilitum, firmatum, & sic patet passivus sensus. Vid. fufius de hoc loco B. *Dorsch*. Theol. Zachar. P. II. p. 68. seqq. & confer Appar. meum in Prælim p. 17.

7. Unicum è Nostratibus addam exemplum novatæ distinctionis. De loco Act. XIII. 48. dextre explicando multi laborarunt, & alii quidem alio modo nodum solvere conati sunt. Conf. B. *Frantz*. de *Interpret. Script.* Orac. I. qui observat, hunc locum multos torfisse nostratium Theologorum. At B. *Joh. Saubertus* Disp. pecul. de anno 1671. quam inscripsit, *difficiliorum Scripturæ locorum Trigam*, omnes illas, quas *Calviniani* objiciunt, difficultates, uno quasi halitu difflare conatur, dum receptam interpunctionem mutat, & post τετραγµένοι ponit comma, ut ita ἐπίστευσαν & εἰς ζωὴν αἰώνιον cohercant. Verum utut per illam mutatam distinctionem tollantur dubia prisca, per eandem tamen invehuntur nova, priscis non minora. Nam πισέειν εἰς ζωὴν αἰώνιον idem esse, ac credere vitam æt: alienum prorsus est à genio lingvæ sanctæ. Objicit *Saubertus*, reperiri in antiquis fidei Symbolis, Credere in Ecclesiam, in resurrectionem mortuorum, quod idem sit, ac confiteri, Ecclesiam &c. esse, conf. *Gataker*. in *Cinno*, p. 383. B. *Meisner*. in *Exam. Catech. Palat.* p. 839. Verum non placeat phrasis, quia est obnoxia calumniæ, usus

Scri-

Scripturæ prorsus eam ignorat, eandem Græcia antiqua prorsus ignoravit, & Seculo demum IV. orta est, ubi non habetur auctoritas Græcæ Linguæ classica. Non poterant latere Saubertum, quæ contra illam interpretationem objici possent, quare aliam quaerit exceptionem, nempe non insolitum esse, si quis diceret, *εις* redundare per communem regulam, ut alibi, ita & h. l. sit pleonasmus Præpos. *εις*. At communis illa regula non exstat in Scriptis Grammaticorum Græcorum, nec usus eam probare potest. Deinde Saubertus verbum *τάσσεσθαι* exponit per *convenire, congregari*, h. m. Crediderunt, quotquot convenerunt, ad vitam æt. Verum considerandum, quomodo probet Saubertus hanc verbi *τάσσομαι* significationem? Certe Grammatici & Lexicographi eam ignorant, estque merum figmentum. Recipit se more solito ad Hellenistas, i. e. LXX. quæ Ex. XXIX. 43. Hebr. Pass. *רַבְּרַב* *convenire, congregari* certo loco & tempore, exposuerunt per *τάσσομαι*, unde concludit Saubertus pro sua interpretatione, ut *τάσσομαι* significet congregari. Verum, si hoc procederet, multa absurda colligere possem. e. g. in V. T. LXX *מים* verterunt sæpe per *σινος*. Ergo vinum est aqua. Item alibi pro *נַי* vallis LXX. habent *ὄρος*. Ergo mons est vallis. Et Lev. XIII. est *חמור*, LXX. habent *ὄνος*. E. asinus est desiderium. Ex quo potest judicium

um

um ferri de omnibus, quæ peti solent e
Lingua Hellenistica. Tum & LXX. l. c. ha
bent notionem non congregandi, sed precipi
di. Et quia huic sententiæ ipse Saubertus hau
multum videtur tribuere, mox aliud exco
gitat, & dicit, τὰσσεδαί significare, milite
in acie disponere, quod verum est, & ist
propria vocis hujus significatio. Itaque ver
tit, quotquot erant collocati ad audiendum verbum
sed resp. maxime differre hæ duo, dispo
re in acie ut milites, & convenire ad audi
endum verbum. Et hanc interpretationem
prorsus deserit, & querit novam, vertendo
Quotquot erant instructi & informati. Sed τὰσ
σεδαί significat quidem instruere, si de mi
litibus sit sermo, minus vero, si de doctri
na adhibeatur, ut significet instructionem
sive informationem doctrinalem. Deinde
dimittit novam distinctionem, & alia ra
tione cupit satisfacere Calvinianis. 1.) S
exponit: Crediderunt, quotquot erant con
gregati propter vitam æternam. Verum
lud congregari hic non extat, ut supra di
ctum. 2.) vertit, crediderunt, quotquot e
rant instructi ad vitam æt. R. Instructionem
non significare informationem doctrina
lem, sed militarem, quando milites in cer
tas series ordinantur. Postremo concludit
Saubertus, h. l. varias admittere significaciones
uti vel ex suis patet, ideoque non posse ad
duci ad probandam doctrinam fidei contro
ver

versam. Ast hæc perpetua *Socinianorum* sententia est. Sic Joh. VIII. 48. 56. quando probamus Filii DEI existentiam ante Abrahamum, Socinn. excipiunt ad h. l. eum admittere varias significationes, & non posse adduci pro dogmate controverso, orationem exponi posse conditionaliter, verba simplicia pro compositis, &c. Si talia valerent, Scriptura nulli nobis usui esset. Faciunt idem *Arminiani*, *Pontificii*, &c. Verum id minime placet, quia periculosum est, & nostræ orthodoxiæ maxime perniciosum. Est etiam *Cocceji* hæc methodus, qui in scriptis suis Exeget. id passim urget, posse hunc locum alium atque alium sensum admittere, & sic nullum Scripturæ dictum ad probandam fidei doctrinam conducet. B. Seb. Schmidius, *Fascic. Disp.* p. 1036. sq. quando novam hic defendit distinctionem, multo subtilior est *Sauberto*, dum eis non vertit per *in*, sed per *ad*, ut sensus sit, quod fide consequamur vitam æternam, quæ interpretatione plane convenit cum fidei Analogia, & cum usu Scripturæ, Conf. Rom. X. 10. ubi *credere ad justitiam*, est, fide consequi illam justitiam. Interim nihil nobis nascitur per istam interpretationem, quia cardo controversiæ vertitur in particip. *τεταγμένοι*, cum Calviniani obtendunt, DEum ex absoluto decreto quosdam ordinasse, ut crederent. Interim B. Schmidio communis nostrorum interpretatio

C

non

non per omnia placet, pag. 1031. existimat enim, duas adhuc relinqui difficultates, 1.) durum videri, non nominari causam agentem, sive quis ordinaverit? 2.) τεταγμένοι dici, qui ordinem servant & sequuntur. Utriusque dubii eadem est solutio: scilicet distinguendum inter Participia, sumta participialiter & nominaliter. Posteriori sensu dicimus sumi τεταγμένοι, ubi perit causa agens & notatio temporis quod requiritur utrumque, ad Participium, sensu participium sumtum. Sunt igitur τεταγμένοι nominaliter sumti, qui ordinem tenent & observant. Nam usitatissimum est apud Sacros & profanos, ut participia tam passiva, quam activa fiant nomina. Sic Gal. II. 11 posset quaeri, a quonam Petrus fuerit damnatus, & quando? Verum κατεγνωσμένος omnium Interpretum consensu ponitur in significatione nominis, erat condemnabilis. Ita Ebr. VII. 26 κεχωρισμένος adhibetur in sensu nominali. Si quaereret quis de causa agendi & tempore, sequeretur, Christum in principio fuisse conjunctum cum peccatoribus & peccato inquinatum. Ergo sumitur pro statu, semper enim fuit sanctus & purus. Ita h. l. τεταγμένοι sunt, qui in statu & pro tempore hodierno sunt ordinati. In re parum differt a nostra Seb. Schmidii sententia. B. Calevius in Bibl. Illustr. hunc sensum reddidit: Crediderunt, quotquot erant ordinati

five, quicunque præscriptam à DEO in sacris Literis mediorum τὰς ξιϛ, servant & custodiunt. Breviter & nervose B. Mentzer. To. I. Opp. pag. 959. *Crediderunt*, &c. Siquidem hunc mediorum salutis ordinem DEUS ipse constituit, ut fidem dare velit Evangelium audientibus, non autem illud contemnentibus.

XIV.

Idem similiter de SPIRITIBUS & ACCENTIBUS Græcis N. T. observandum, ne quicquam temere mutetur, nec recedatur à recepta & per tot secula communi plerorumque Codicum ac Doctorum consensu confirmata accentuum & spirituum notatione citra rationes urgentes, sed maneat intra Analogiam fidei, cæteraque media Hermeneutica.

Ἐκθεσις,

I.

Olim quidem, cum nullæ accentuum notæ cognitæ essent, frequentissimæ & difficillimæ de Veterum scriptis oriebantur controversiæ. Postquam vero *Aristophanes Byzant.* annis ante C. N. fere 200. peculiare excogitavit adscripsitque vocibus accentuum notas, ejusque institutum secuti sunt alii, orationis Græcæ ambiguitas temporis successu sublata est. Interim dum alii novum Aristophanis inventum observabant, alii è contrario per multa secula antiquam scriben-

C 2

ben-

bendi morem retinebant, & propterea unius
eiusdemque Autoris monumenta diverso
diversis exarata modo extabant, haud raro
dubitatum ac disceptatum est ab Interpre-
tibus de genuina accentuum sede, ac Scripto-
ris propria mente. Quin & scribæ aliquan-
do, præsertim minus eruditi, permutarunt
inter se spiritus, accentusque trajecerunt, de
qua re postmodum ortæ sunt lites inter Sa-
crarum literarum Interpretes.

2. Ita Matth. I. 21. plerique Codd. habent
αὐτῶν, & *Curcellai* Codex *αὐτῶν*; sed pluri-
um Codicum consensus hic præferendus
est, ex ipsius rei & materiæ subjectæ condi-
tione. Etiam v. 24. plerique Codices habent
αὐτῶν, nonnulli *αὐτῶν*.

3. Ita Matth. III. 16. *ἐπ' αὐτὸν*, quaeritur,
an sit relativum, an reciprocum Christi? Co-
dices habent relative, *ἐπ' αὐτὸν*, sed *Vulga-*
tus legit reciproce in suo Codice, eodemque
modo *Augustinus*, *ἐφ' αὐτόν*. Sed lectio in
nostris Codd. est communior & omnino ve-
ra, quæ probatur ex Joh. I. 32. ubi clare ha-
betur, quis viderit Spiritum descendentem
& super quem descenderit.

4. Insignis locus est Col. I. 15. ubi *Chri-*
stus vocatur *πρωτότοκος* *omnis creaturæ*, sive re-
creatæ. Olim abutebantur *Ariani* hoc dicto,
& inde concludebant, Christum esse meram
creaturam, similiter hodie & *Sociniani*. *Eraf-*
mus cum animadverteret hunc nodum, nec

tamen posset solvere, maluit scindere, & putavit, accentum esse mutandum, ita ut *πρωτότοκος* scribatur, non *πρωτότοκος*. Ut enim *θεότοκος* est quæ peperit DEum, *θεότοκος* autem est ille, qui natus DEus est; Sic h. l. voluit, Christum non dici *πρωτότοκον*, passive, qui primus genitus, sed *πρωτότοκον* active, scilicet qui primus omnia fecit, quæ interpretatio cum seqq. videtur maxime conveniens. At vero 1.) reperitur nullus Codex, sive expressus, sive MSS. qui aliam accentuationem exhibeat, neque id objecerunt Ariani, quod scilicet exstaret in nostris Cod. *πρωτότοκος*; quod tamen semper faciebant, si quid eorum obstaret sententiæ, tanquam mutatum & corruptum. 2.) Etiam verbum *τίθειν* nusquam reperitur de creatione. 3.) Neque lectio vulgaris obest orthodoxis. Bene vertit *Megalander*: *Der Erstgebohrne vor allen Creaturen*/ i. e. qui prius genitus est, quam ulla creatura fuerit, i. e. ab æterno, utpote per quem deinde dicuntur omnia creata. Eodem ordine agit Johannes, c. l. i. 2. Veruntamen ex Calvinianis *Joh. Camero Myrothec.* ad h. l. rejicit hanc interpretationem, quippe quæ nodum non solvat, tum & quod principium petat. Sed nondum apparet, quomodo id probare velit. Exposuerunt ita h. l. Græci Doctores, quibus indoles Græcæ orationis non potuit esse incognita, quin & *Hesychius* & *Suidas* in suis Lexicis sic construunt,

quasi accipiatur pro *πρότερον*, prius, scilicet quod sit prior omni reliqua creatura generis. Conf. B. *Dorscheus* in *Theol. Zach.* p. 274. seq. ubi recte observat, *πρῶτος* h. l. valere idem, ac *πρότερος*, & capi respective, itaque usitatum esse in sacris & profanis. Sed non attingit recte controversiæ statum. Haud enim quæritur, an *πρῶτος* significationem *συγκριτικὴν* habeat in simplicibus, quando absolute ponitur, id quod nemo negat, conf. *Joh. I.* 15. 30. Sed an eam etiam in compositis retineat, & construatur quoque cum Genit. relativo? Probari id potest ex verbo *πρωτοβαθρέω*, quod à *LXX.* usurpatur, quia nobis res est cum *Socinn.* qui urgent linguam Hellenisticam, idemque construitur cum Genit. valetque hic *πρότερον*, in respectu ad alios, & significat alium super alium collocare. Obvertit *Piscator* ad h. l. *τίκτειν* non esse patris, sed matris, adeoque hic de æterna Filii DEI generatione agi non posse. Sed *Piscator* in omnibus lineis crepat *Hebraismus N. T.* Itaque respond. esse *Hebraismus* nam *גָּרַם* significat utrumque, *gignere & parere*. Conf. *Hacksplan.* acerrimus *Hebraismorum* defensor, *Nott.* ad *Matth. I.* & *Kircher.* Concordant. Sic *Jacob* dicit ad *Isaacum*: Ego sum *Esau*, *πρωτότοκος* σὺ, *Gen. XXVII.* 19. Ita καὶ ἄνθρωπον. Sed καὶ ἀλήθειαν respond. *γεννᾶν* & *τίκτειν* apud *Oratores*, *Poetas*, *Historicos* tribuitur & *maribus* & *foeminis*

nis

nis. Verum quidem, γεννῶν primario usur-
 patum esse de maribus, τίττειν de foeminis,
 interim & promiscue adhibetur utrumque
 vocabulum. vid. L. II. Iliad. v. 741. *Hesiod.* in
Theogn. v. 889. *Porphy.* c. I. *Isagog.* & *Apollo-*
dor. in Bibliotheca. Habemus proximum
 exemplum ex Literis S. Hebr. I. 6. ubi dici-
 tur πρωτότοκον non resp. nativitatis ex Ma-
 ria, sed æternæ generationis, quia ita appel-
 latur, antequam assumsit H. N. Dispicien-
 dum nunc, quid novi afferat *Camero*? Fingit
 h. l. Metonym. Antec. pro Conseq. Ante
 eum etiam *Piscatori* hæc placuit interpretatio,
 & *B. Glassio* Philol. S. p. 61. qui Regulam pe-
 culiarem fecit, quod primogenitus vocetur,
 qui in suo genere excellit, & præcipuus est.
 Libenter hæc arripiunt *Socinn.* atq; ita etiam
Grotius exposuit. Verum non placet hæc sen-
 tentia 1.) Q. peccatur in generalem Regu-
 lam *Hermenevt.* qua prohibemur recedere
 à proprietate sermonis citra gravem & ur-
 gentem causam. Metonym. antec. pro con-
 seq. est tropus. 2.) Nondum satis probatum
 est, בכור significare immediate Principem
 ac Dominum. *Camero* adducit Pf. LXXXIX.
 27. sed ille de Christo agit. 3.) Accedit,
 quod primogenitus fuit quidem princeps &
 præcipuus inter fratres, sed non alterius na-
 turæ. 4.) Nec *Socinn.* negant, sed potius
 vindicant Christo aliquod dominium divi-
 num.

5. Est locus obscurissimus & difficilissimus Marc. XI. 13. cur Christus damnaverit arborem, quod non haberet *ficus*, cum non fuerit tempus maturum. Misere hic se torserunt & fatigarunt Interpretes. *Heinsius* igitur omnes difficultates uno flatu dispellere voluit, mutato accentu, spiritu, & recepta distinctione. Nos legimus : *ὅτι γὰρ ἦν καιρὸς σύκων.* *Heinsius* vero *ὅ* mutat in *ὅτι*, adverbium negandi in adverb. loci, post *ἦν* ponit comma; tum, *καιρὸς σύκων*, scil. *ἦν*, in dem. *Sande* / da *Jesus* war / war es gut *Feigen* Zeit. *Heinsius* merito audaciæ accusatur à *B. Calovio* in *Bibl. illustr.* & *Seb. Schmidio* in *Fascic. Dissp.* neque enim ullus datur Codex, ubi aliquod ejus vestigium exhibeatur; neque etiam Patres sive Græci, sive Latini aliter citant hoc dictum, ac in nostris Editionibus extat. vid. de sensu dicti pluribus, l. c.

6. Ebr. I. 3. itidem lectio varia est, quæ aliquam parit difficultatem: an *αὐτῷ* legendum sit *relative* ad Patrem, an *reciprocè* ad Christum. *Hugo Grotius* putat, legendum esse *αὐτῷ*, *verbo potentia ejus*, quia sic scriptum legitur in quibusdam Codicibus. Respond. à plurimorum Codicum communi consensu, cæteris paribus, si nulla alia causa urgeat, non esse recedendum: Habemus vero hic plurimos Codices consentientes, & , quos laudat *Grotius*, pessimæ sunt notæ. Tum &, ut eadem est essentia Patris & Filii, ita etiam eadem est

po-

potentia. Quando Christus Joh. X. 30. ait, *Ego & Pater unum sumus*, intelligunt Sociniani non ratione essentiae, sed potentiae, & sic seiplos confodiunt, nam ab hac ad illam colligere licet. Adeoque Grotius fuit frustra, quando gratificari voluit Socinianis. Quod attinet Cyrilli autoritatem, objectam à Grotio, possumus nos easdem autoritates objicere ipsi & antiquiores. Nam Chrysostomus legit *αὐτῶν*, qui est antiquior, & similiter Theodoretus, qui æqualis fuit.

XV.

Lectio vocum originalis haud temere solicitanda est.

I.

Ita Matth. XIX. 24. pro *camelo* quidam substituant funem crassum, quo utuntur nautæ ad projiciendas anchoras. Castalio audacter vertit rudentem, & urget in Notis convenientiam majorem inter funem & acum: Resp. 1.) Vocab. *κάμηλος* apud Græcos unam tantum habet significationem, & animal gibbosum denotat. 2.) Christus hoc proposuit tanquam exemplum rei impossibilis, & sic maxima dissimilitudo debet esse, non vero convenientia & similitudo. Excip. distingvendum inter vocem *κάμηλος* & *κάμιλος*, & probant autoritate Suida, qui in Lexico distinguit hæc duo vocabula: idem facit

cit Scholiastes ad Aristoph. p. 505. Resp. ad Vocab. κάμιλος est mere fictum & communitium, omnibus Græcis ab omni ævo ignoratum, in nulloque Græco Scriptore reperitur 2.) Quod autoritatem Suidæ & Aristophanis attinet, hæc adeo magna non opponimus illis autoritatem *Pollucis* & *Hechii*, Grammaticorum vetustiorum, & autoritate multo præstantiorum. *Pollux* seculi II. post C. N. vixit, & *Onomasticum* Græcum confecit, in quo describit omnium artium vocabula, quando vero progressus nautica, nullum reperitur, quod significaret κάμηλον, sive per η, sive per ι. *Hechius*, Grammaticus eruditorum omnium consensu præstantissimus, ignorat propriam vocem κάμιλον. Accedit 3.) quod omnium Codd. MSS. & expressi scribunt κάμηλον per η. Sic & Patres Græci ac Latini habent. Manet igitur prisca illa interpretatio, de animalis, nec apparet causa, cur relinquenda *Drusus* in *Præter.* ad h. l. conjicit, esse mendum Scholiaste Aristoph. aliquod mendum, pro κάμιλον legendum κάβιλον, quod *Drusio* est idem ac Ebr. כביל catena. Verum κάβιλον æque est vocabulum fictitium, ac κάμιλος. Tum & literarum ordo obstat. Apud Suidam enim inter vocabula per μ reperitur scriptum, & sic non potest esse mendum nec opus fuisset in Scholiaste id monere.

2. Ita Marc. I. 34. XI. 16. legitur vocabulum ἕφις, quod crucem fixit Interpretibus. *Grotius*

ad Marc. I. existimat, mendum h. l. esse, & textum esse corruptum; sed omnes Codd. & MSS. sic legunt. Nec cœteri Interpretes consentiunt de hujus vocabuli natura. Res autem obscura non est. Anomala in μ derivantur à circumflexis ab $\acute{\epsilon}\omega$, $\acute{\alpha}\omega$, $\acute{\omicron}\omega$. e. g. $\gamma\acute{\iota}\theta\eta\mu\iota$ à $\gamma\acute{\iota}\theta\acute{\epsilon}\omega$. Dicunt, hoc esse inusitatum, sed usitatissimum est, & plusquam centum exempla ex solo *Demosthene* adduci possunt. $\acute{\iota}\varsigma\eta\mu\iota$ est ab $\acute{\iota}\varsigma\acute{\alpha}\omega$, $\acute{\delta}\acute{\iota}\delta\omicron\mu\iota$ à $\acute{\delta}\acute{\iota}\delta\acute{\omicron}\omega$, quæ omnia sunt usitatissima apud Græcos.

3. Ita Rom. II. 17. reperitur $\kappa\alpha\upsilon\chi\acute{\alpha}\sigma\alpha\iota$, quod *Piscator* non intellexit in Annot. ad h. l. & statuit, locum esse corruptum, quod etiam annotavit in Indice, putatque divisim legendum esse, $\kappa\alpha\upsilon\chi\acute{\alpha}\sigma\omicron\iota$. Verum optima lectio est ex antiquissima forma Græce loquentium, in pers. 1. est $\kappa\alpha\upsilon\chi\acute{\alpha}\omicron\mu\alpha\iota$, in 2da $\kappa\alpha\upsilon\chi\acute{\alpha}\epsilon\sigma\alpha\iota$ &c. Sic etiam antiquissimis temporibus formatum est $\tau\acute{\upsilon}\pi\lambda\omicron\mu\alpha\iota$, $\sigma\alpha\iota$, $\tau\alpha\iota$, & hæc est ratio loquendi, Jonicis propria, Sic *Hippocrates* & *Democritus* scripserunt, alii autem Jota subscribunt, quæ forma Attica est.

4. Sic 2. Cor. XI. 23. est $\acute{\upsilon}\pi\acute{\epsilon}\rho\ \acute{\epsilon}\gamma\acute{\omega}$. Putant aliqui, hic esse mendum, & vocabula disjuncta, quæ conjungenda forent, ut sit, $\acute{\upsilon}\pi\acute{\epsilon}\rho\ \acute{\epsilon}\chi\omega$, *supero*, *excello*. Sed nihil temere mutandum in S. Literis contra omnium Codd. fidem. Scilicet Præpos. $\acute{\upsilon}\pi\acute{\epsilon}\rho$ sine casu adverbiascit, & significat *plus*, vel *amplius*, $\acute{\upsilon}\pi\acute{\epsilon}\rho\ \acute{\epsilon}\gamma\acute{\omega}$ plus & amplius ego, estque ex collatione
scqq.

seqq. idem, ac περισσοτέρως. Grotius facit
 ellipsin, & subaudit αὐτὸς. Tutius sane est
 ejusmodi locum dubium defendere per
 figuram Grammaticam, quam statim suspi-
 ctum reddere. Sive autem dicam, adven-
 tiascere ὑπὲρ, sive subaudiendum αὐτὸς, non
 pecco in linguam Græcam.

5. Sic. Phil. II. 30. habetur παράβλευσ-
 μένος. Scaliger, Salmasius, Grotius, legendum
 volunt παραβόλευσάμενος, παραβάλλεσθαι
 nim hac significatione passim frequentatur
 & apprime quadrat huic loco, idem, quod
 παρακινδυνεύειν. Inde παράβολος de eo, qui
 cum bestiis depugnavit, apud Socratem H.
 E. Præterea affirmat Salmasius, p. 198. de mo-
 do usurarum, se in antiquissimo quodam
 Codice Bibliothecæ Puteanæ legisse: Para-
 bolatus est de anima sua. Et ut eo minus le-
 ctio variet, à nomine παράβολος verbum
 facit παραβόλευσθαι, quod ejusdem signifi-
 cationis cum παραβάλλεσθαι, & huc reponen-
 dum esse contendit. Sed vero prohibet
 Criticorum Regula, qui, nonnisi urgente
 summa necessitate, negligi plurimorum
 Codd. consensum volunt. Utut enim nullum
 hæcenus Autorum usu probatum sit ipsum
 verbum παραβλέυσθαι; non deest tamen
 ejusdem compositionis aut significationis
 sufficiens ratio. Παρά enim uti alias in com-
 positione sæpius neglectum denotat, cuius
 rei exempla extant verba, παρακίσειν, παραρ-
 πτε

παρανοεῖν, παραβλέπειν, ita & hic insuper neglectam vitæ curam indicat. *Salmasius* vero suam novam lectionem plane non probat. *Hesychium* falso allegat, qui nobiscum παραβλευσάμενⓄ exponit per, εἰς θάνατον ἐαυτὸν ἐκδῆς, ut ita ad hunc locum respexerit. Id enim & alias sæpe facit in N. T. &, se Christianum fuisse, satis clare loquitur.

XVI.

*Libri N. T. DIALECTO COMMUNI
exarati sunt.*

Ἐκθεσις.

I.

Sunt quidem viri eruditi, qui varias N. T. tribuunt dialectos, vid. *Pasor*, *Casp. Wyszusius* & *Leusdenius*. Sed omnia hæc vana sunt. Non multa in N. T. dantur, quæ ratione ortus fuerunt Dorensium, Jönnum, Atticorum, &c. quæ ratione usus facta sunt communia. Quando igitur in N. T. talia reperiuntur, non ad specialem dialectum referenda, quin potius universæ Græciæ nationibus communia facta sunt. Scilicet in N. T. unica tantum dialectus habetur, nempe communis, si usum respiciamus; sin vero primum ortum, variæ dialecti essent. Ita & apud *Isocratem* ipsum varias dialectos reperiremus, qui tamen fuit purus *Atticus*.

2. Te-

2. Tenendum igitur, linguam Græcam post tempora Alexandri M. per totam Europam atque Asiam se extendisse, & hinc factam esse linguam communem, qua omnes Græci, ubicunque habitaverunt, usi sunt. Scriptores autem scripserunt alii lingua Attica, e. g. *Arrianus*, alii alia dialecto, quæ tum temporis ipsis ex libris addiscenda fuit, quia nemo amplius loquebatur, nisi lingua communi. Atque hac etiam N. T. exaratum est. Communi dialecto scripserunt *Polybius*, *Dionysius Siculus* & *Dioscorides*, adeoque cum his conferri debent libri N. T.

3. Non caret suo usu hæc observatio. Ita Luc. VII. 47. habetur vox ἀφεῶνται, de qua disputatur, cujus temporis sit, & modi. Pontificii in Præsenti efferunt, *Remittuntur*, ut sic dialectio, quæ in Præter. habetur, remissionem seu causam antecesserit. Sane principio non poterant se feliciter expedire Evangelici, & de hoc disputatum in Colloquio Wormaticensi inter Philippum & Pontificios. *Philippus* distinxit inter remissionem privatam & publicam: verum distinctio nulla est, & precario allata, quam refutat *Hackspan*. *Notæ Theol. Philol.* p. 306. seqq. Jam videndum an recte versus à Vulgato? *Polanus Syntagm. Theol.* p. 303. & 838. statuit, ἀφεῶντα esse Aor. 2. Med. è dialecto Jon. per Dialysin Ionicam pro ἀφῶνται, & nota est illa dialysis, imprimis in verbis in μι. Etiam *Scapula*

in Indice Anomalorum h. m. resolvit, conf. *Eustachius* ad *Homer.* p. 1077. lin. 8. Et *Suidas* in *Lexico*, verba *Evangelistæ* recitans, dicit, esse conjunctivi modi. Atque hoc voluit *Andr. Osiander* in *Colloquio Wormat.* nec *Beza* abnuit ad *Marc. II. 5.* exponens: remissa sunt, vel, remittuntur. *Osiander* vertebat: *Es mögen dir deine Sünde vergeben seyn.* Etiam *Calvinus* in *Harmon.* ad *Luc. VII. 47.* p. 172. observat, quosdam existimare, esse modum hortativum ad Apostolos, h. m. *Man kan ihr wohl die Sünde vergeben / es kan dieses mahl hingehen.* Quod attinet *Polanum*, 1.) ipse non animadvertit, quod sibi contradicat, nam vertit, *Remissa sunt*: Si vero ἀφέωνται positum est per *Dialysin Jonicam*, *Indicativus* mutatur in *Optativum*, s. *Conjunctivum*, quem non optat *Polanus*. Reliqui, qui fatentur, esse *Conjunct. modi*, accipiunt id de aliqua indulgentia. 2.) Obstat vocis significatio. Omnes accipiunt *Passive*, sed nunquam *Aor. 2. Med.* in verbo ἵππυ cum suis compositis usurpatur *Passive*. 3.) *Jonica dialysis* est contra *Dialectum N. T.* & ejusmodi *Dialyseos* exempla non sunt in *N. T.* uti apud *Poëtas*. Tempore enim *Apostolorum* nulla gens in mundo erat, quæ utebatur *dialecto Jonica*, & ejusmodi *dialysi*: adeoque illa *dialectus* aliena est à *N. T.* quod *dialecto communi* exaratum est. Verbum igitur ἀφέωνται est *tertia pers. plur.* Præter. *Pass.* in
Præ-

Præter. Activo ἀφείνα, Attice ἀφείωνα, in
 Passivo ἀφείμαι, Attice, ἀφείωμαι. Conf. *Græc.*
Bndaus.

4. Observatio eo imprimis quoque condu-
 cit, ut stylo N. T. sua vindicetur puritas.
Phrynichus scripsit Eclogam vocabulorum
 Atticorum, ubi magnam partem vocabulo-
 rum N. T. reperiemus, de quibus dubitatur
 an sint benè Græca? Nam nihil ille admis-
 tit, nisi Atticum. *Lucianus* in *Solœcista* e-
 statim vocat solœca, quæ Attica non sunt
 & Dialecti communis propria. Conf. *Græc.*
 in *Notis ad Solœcistam*, ubi ostendit, *Lucia-*
num eadem vocabula usurpasse, quæ ipse
 damnauerat. Quæcunque vocabula dicun-
 tur accepisse novas significationes vel à *Ver-*
stio, vel ab *Heinsio*, vel à *Drusio*, illa reperiun-
 tur apud Veteres, verum non tanquam Atti-
 ca, sed communia / Vid. *Can. XXII. 4.* Qui
 autem primi dubitauerunt de styli N. T. pu-
 ritate, decepti sunt à *Phrynicho* & reliquis *At-*
ticistis, nam quæ vocabula in *Atticistis* de-
 mnantur, illa pleraque reperiuntur in N. T.
 Sed viri docti non assecuti sunt mentem *At-*
ticistarum. Nam illi non rejecerunt voca-
 bula, quasi non essent Græca; sed quia non
 essent Attica: Tempore autem *Evangelista-*
rum Dialectus Attica jam erat mortua. In
γογγύζω rejicitur à *Phrynicho*, non, quod *Græ-*
ci illud vocabulum non usurparint, adducit
 enim ipse *Phocylidem*; sed addit, esse *Jo-*
 ni

nicum vocabulum. Sic *σηνιάω* in N. T. reperitur, quod rejicit, quia non Atticum. Sic *ἐλάτως ἔχειν*, phrasin, in N. T. usurpatam, damnat *Phrynichus*: *σαπρὸς παρεμβολή*, itidem hoc respectu damnata. Similiter *σύσσημον* ab eo rejicitur, quod occurrit in N. T. & apud *Menandrum*, quem vehementer reprehendit, quia erat Atticus. Sic *εὐχαριτεῖν* damnat, quod vel centies reperitur apud *Polybium*, *Arrianum*, *Xenophontem*, qui tamen apud Attica dicitur. Sic *κράββατον* à *Polluce* damnatum, item *κολλυβιστής*. Atque hæc, ut dixi, prima occasio fuit dubitandi de styli N. T. puritate.

5, Neque vero dialectus communis dignitati styli quicquam officit, cum & Græcorum optimi, ut: *Herodotus*, *Polybius*, *Diodorus Siculus*, &c. hac dialecto scripserint. Placuit nimirum divinæ sapientiæ, N. T. non Attica dialecto, quæ tum inter eruditos tantum vigeat; sed *communi* literis mandari, ad eo faciliorem *Doctrinæ Christianæ* propagationem.

6. Non concedendum sane, Græcitatem N. T. impuram esse & minus classicam, cum sciamus, Spiritum sanctum, linguarum Autorem, ipsa etiam verba sacris Amanuensibus inspirasse.

XVII.

Usus vocum in N. T. idem est cum illo, qui in profanis Scriptoribus, & communi loquendi consuetudine observatur.

Ἐκθεσις,

I.

Controversia hæc gravissima est, & non tantum ζήτημα ὀνομάτων, quia cardo interpretationis Scripturæ S. in ea situs est.

2. Omnino itaque affirmandum, quod lingua N. T. cum sermone, quo uti solent Scriptores profani, eadem sit. Est enim stylus hominis, & talis, quali homines in sermonibus uti solent.

3. Deinde accedit ratio manifesta: Si Deus homines ad salutem informare voluit & indidit vocabulis significationes novas & incognitas, (prout Hellenisticæ patroni contendunt, de quibus inferius) DEUS sui ipsius proposito obstitit magis, quam profuit. Si si Paulus Athenis disputavit sermone Græco cum Philosophis, & vocabulis indidit significationes non Græcas, sane non potuit intelligi. Hancque sententiam agnoscunt & defendunt Patres Græci. Neque alia lingua Apostoli usi sunt orali, quam postmodum in scriptis suis. Conf. B. Calov. To. I. System p. 494. itemque B. Dannhauer. Idea boni Interpreti

terpr. p. 138. ubi contra *Becanum* disputat, qui reprehendit *Chemnitium*, quod ex profanis probet usitatam vocum significationem. Non autem video, quomodo hæc conciliari possint cum altera sententia, qua contendit *B. Dannh.* Linguam N. T. esse Hellenisticam, quæ formaliter in permutatione significationum consistit. Conf. de hac materia pluribus, Aphor. XXIII. seqq.

XVIII.

Stylo N. T. BARBARISMI temere affinguntur.

ΕΥΔΕΟΙΣ.

I.

Multa equidem peregrina vocabula in Novo Fœdere Græco, tum Hebræa & Syra, tum Persica & Latina passim obvia sunt, quæ adducuntur atque explicantur à *B. Glasstio*, Philol. S. p. m. 235. seqq. *Othone Gualtperio* de Vocibus Exoticis N. T. *Caninio* in Locis N. T. Ebraicis, à *Crenio* recusis, *Drusio*, Comm. ad Voces Ebr. N. T. Mart. Pe. *Cheito-meo* in Græco-Barbaris N. T. recusis in *Rhenferdii* Syntagmate, *Pseiffero* in Ebraicis atque Exoticis N. T. locis, *Dannhauero* in *Hermen.* S. p. 79. *Oleario* de Stylo N. T. p. 83. seqq. *Laur. Fabricio* in *Reliquiis Syris*, & quoad voces Latinas *Dilherro*, *Dispp. Philol. To. I. p. 230. seq.*

D 2

Ve-

Verum ex his vocabulis Barbarismum frustra exsculpas. Potest vocabulum aliquod ratione ortus esse barbarum, ratione vero usus donari Græca aut Latina civitate, quod vero nunc non amplius licet. conf. *Voss. de Vit. Serm. L. I. c. 2.* Sic apud *Catullum*, *Calpurnium* remperiuntur vocabula peregrina, quæ tamen usu domestica atque genuina facta sunt. Sic in *Herodoto* deprehenduntur vocabula Indica, Persica, num vero exinde sunt Barbarismi? Quod si *Matthæus*, *Paulus* aliique Scriptores N. T. voluissent primi vocabula peregrina recipere in civitatem Græcanicam omnino peccassent, quia nihil quicquam prioris ipsi habebant in linguam Græcam, sicut nec *Demosthenes* in linguam Hebræam. Hinc non ipsi invexerunt, sed invenerunt vocabula illa, jam tum à florentissimis Scriptoribus in Græcum sermonem recepta.

2. Scilicet, quæ corporum viventium, eadem & linguarum conditio est. Habent sua incrementa, habent decrementa, ac proinde mutationes varias patiuntur. Vetera vocabula exolescunt, inolescunt nova, cum his novæ loquendi formulæ. Tempore *Monarchiæ Persicæ* linguæ Græcæ fuit infantia, tempore vero *Oratorum*, *Demosthenis* &c. fuit ætas virilis, post illorum tempora ad senium vergit. Quo de optime egit *Salmas. Comm. de lingua Hellen. p. 18 - 44* Conf. *Voss. de Vit. Serm. in Præfat. & Instit. Orat. L. IV.* 3. It

3. Ita tempore Monarchiæ *Persicæ* ac sub *Macedonum* imperio, qui Persis pariter & Græcis dominabantur, lingua Græca non paucas è Persia recepit voces, quas reperire est in illis Scriptoribus, qui tum vixerunt. Conf. *Eustath.* in Schol. ad *Iliad.* VII. v. 28. *Athenæus* Lib. III. c. 34. *Salmas.* de Lingua Hellen. p. 93. 384. 394. seq. it. *Barn. Briffon.* Lib. II. de Regno Persico, p. 279. 280. *Voss.* de Vit. Serm. p. 22. Imo inter Græcos & Persas multo ante frequentata sunt commercia, ut credibile sit, etiam prioribus seculis è Perside in Græciam, & vicissim, multa vocabula esse derivata. Conf. *Salmas.* l. c. p. 400. Eodem tempore, quo *Syriæ* dominabantur Græci, post *Alexandrum M.* multas à Syris acceperunt, & vicissim dederunt voces, quæ postmodum in N. T. Græcum traductæ sunt ex usu communi Græcè loquentium, præsertim in iis Asiæ partibus, ubi Evangelistæ & Apostoli vivebant. Similiter in *Versione Syriaca N. T.* habentur vocabula Græca. Vid. *Salmas.* l. c. p. 93. Tandem vero sub *Romanis* Græcus sermo multis & vocabulis & phrasibus Latinis temperatus est. Romani enim in *Judæa* suos habebant præfectos, præscribebant suas leges, & sic sua introduxerunt vocabula, quod videre est in N. T. Conf. *Salmas.* p. 83. Idem observ. in Scriptoribus, qui vixerunt sub Imperatoribus, à *Julio Cæsare* ad *Constantinum M.* v. g. apud *Diod. Siculum*, *Strabo-*

nem, Plutarchum, Dion. Cassium, Arrianum, Dion. Halicarnassenseum, ubi non tantum Latina vocabula, sed & phrasæ atque idiotismos reperimus.

4. Et hoc in omnibus linguis observari licet, quando maxime mutata propter mutationem imperiorum. In sacris tamen Libris videntur nova, insolita, paradoxa, quæ sunt tritissima apud profanos. Et si confiteretur de his, quæ hæcenus observata, multis careremus observationibus inutilissimis v. c. Matth. V. 41. usurpatur verbum *Persecutionem* ὀργαγεύειν, idemque à Græcis adhibitum: Memorandus Atheniensis, qui floruit tempore Alexandri M. usus hoc vocabulo, & jam ante eum *Aeschylus*, adeoque multis sæculis ante Evangelistas hoc vocab. usurpatum à pure Græcis, nec tamen Matthæus mansit pure Græcus. Idem observ. in aliis peregrinis vocabulis. B. Er. Schmidius in Matth. V. 26. ubi habetur κολοβάτης, numerat circiter 20. Latina vocabula, quæ habentur in N. T. eorumque Evangelistæ & Apostoli non sunt primi auctores, sed invenerunt in Græca lingua. Ita *Dioscorides* Medicus, tempore Augusti, multa usurpat Latina, quæ reperiuntur in N. T. Sic etiam *Polybius*. Quanquam de nonnullis in N. T. jure merito dubitatur, an sint Latina, ut membrana, sicarius, macellum, quæ sunt Græca: Sic quoque titulus non est latinæ origine, sed Græcum.

XIX.

*Tum & SOLOECISMI à Stylo N. T.
plane exulant.*

Ἐκθεσις.

I.

Ita constructio, *θύρα ἀνέωγε*, I. Cor. XVI. 9. refertur à *Phrynicho* inter Solœcismos, sed subjicit *Salmasius* Hellen. p. 104. "constat, alios quoque Autores, qui Attice scripsisse existimati sunt, sic loquutos."

2. Ita multa facta sunt Solœca, per veteres interpunctionum notas, quæ tamen, hisce sepositis, mox talia esse desinunt, prouti supra ostensum est. Addam exemplum unum atque alterum: Luc. I. 55. vix declinabis Solœcismum, quamdiu veterem distinctionem retinueris; Sed salva res est, si cum *Nort. Knatchbullo* ad h. l. & *Joh. Sauberto* in *Palæstra Theol. Philol.* p. 310. verba ita distinxeris: *μνησθῆναι ἐλέες*, (*καθὼς ἐλάλησε πρὸς τὰς πατέρας ἡμῶν*) *τῷ Ἀβραάμ*. Hanc autem constructionem vocem *μνησθῆναι* pati, liquet ex *Pl. XCII. 3.* quem ita transtulere *LXX.* *ἐμνήσθη τῷ ἐλέες τῷ Ἰακώβ*. Vid. *Summe Re-ver. Wolffii* nostri *Curas Philol.* p. 566.

3. Similiter *Joh. VII. 22.* versus incipit cum verbis: *διὰ τῆτο*. Sed quam incommodè, nemo non videt. Rectius hæc ad præcedentem versus referuntur, ut integra phra-

D 4

sis

sis hoc se modo habeat: καὶ πάντες θαυμά-
 ζετε διὰ τῆς το. Putat quidem B. Er. Schmidius
 fortassis non dari exemplum hujus ipsius
 phraseos; sed mirum, tantum virum effugisse
 ejus rei exempla, quæ in N. T. Marc. VI. 6.
 & Aeliano dantur, Lib. XII. var. Histor. c. VI.
 de Mario inquiente, αὐτὸν δὲ θαυμάζομεν διὰ
 τὰ ἔργα. Conf. Vener. Dn. Wolf. l. c. p. 873. &
 B. Elswich. in Disp. de Recentiorum in novum
 Foedus Critica, §. 10.

4. Plura ad hunc Canonem non addo
 exempla, cum Solœcismi N. T. à B. Stolbergio
 in pecul. Tractatu mascule profligati sint.

XX.

Multa in N. T. venditantur pro HEBRAI-
 SMIS, quæ tamen non sunt.

Ἐκθεσις.

I.

DE vocibus Hebraicis dictum Aphor. XVIII
 §. 1. Non sequitur: Dantur Hebrææ
 voces in N. T. Ergo est Hebraismus. Sic
 aliud est Latina vox, aliud Latinismus.

2. Nec constructiones quædam statim He-
 braismum arguunt. Ita Matth. XXIV. 22.
 Marc. XIII. 20. Non servaretur omnis caro, non
 est Hebraismus, conf. Rom. III. 10. Gal. II.
 16. Ita Aristoteles Lib. II. de Plantis, c. 8. pag.
 1068. in 4to, ubi, Non recedunt ab ea omnia
 ani-

animalia, est idem, ac, nulla animalia. conf. *Ælian.* L. VI. c. 22. *Histor. Animal.* *Lysias* orat. VI. p. 88. m. Sic quando Verbum finitum construitur cum suo Participio, ut Hebræis Verbum finitum cum suo Infinitivo, novum non est apud Græcos, etsi novum putaverit eruditissimus *Gatakerus* in *Diss. contra Pfochen.* Act. VII. 34. citantur verba ex *Exod.* III. ubi in Hebr. habetur: ראה ראיתי, in Græco ἰδὼν εἶδον, conf. *1. Sam.* XVII. 41. ubi dicitur: ἵδεν ἵδεν. Ita vero & Græci loquuntur. Sic *Lucianus Atticista* hæc ipsa verba eodem prorsus sensu usurpavit, in *Dial. Menel.* sub fin. ἰδὼν εἶδον, omnino vidi. Quemadmodum & in *Xenoph.* *Cyropæd.* Lib. VIII. p. 174. sub fin. habetur: ὑπακῶν ὑπήκασα. Sic cum Nomen verbale verbo adjicitur, *Matth.* II. 20. *Gavisi sunt gaudium*, conf. Act. IV. 17. V. 4. VII. 34. &c. non est repetitio Hebraica, quod vult *Beza* ad Act. II. 30. cum & alii Græci ita locuti: βελεύειν βελήν, *Homer.* *Iliad.* I. v. 75. Κοιμήσατο ὕπνον. II. λ. v. 241. γαμῆν γάμον, *Æschyl.* Ita προσκυνεῖν cum Dativo constructum putant juxta Syntaxin verbi Hebræi, *Matth.* II. 8. 11. cum tamen in *Appiano*, *Æliano*, *Polybio*, eadem Syntaxis reperiatur.

3. Idem de *Figuris Grammat.* judicium esto. Sic non solum apud Hebræos, sed & Græcos datur *Enallage* Infinitivi pro Imperat. *Matth.* V. 39. μὴ ἀντιστῆναι τῷ κακῷ, i. e. non resistatis

malo. Frequens autem est hæc Enallage in
præceptis, pactionibus, precibus & præconiis, no-
 tante *Golio, Gramm. p. 345.* ubi hoc exem-
 plum subjungit ex *Phocylide* : *Μαρτυρία*
Ψεύδη Φεύγειν, (i. e. fuge) *τὰ δίκαια ἀγορεύειν,*
 (i. e. loquere). Interdum est *Ellipsis* substan-
 tivi, ut *Matth. VI. 34. εἰς τὴν αὔριον,* scil. *ἡμέ-*
ραν. Quomodo purissimi quoque *Græcilo-*
qvuntur, Athen. L. VII. Φροντίζειν εἰς αὔριον,
solicitum esse de crastino. Ut frustra sit *Bezae* an-
 notatio ad *l. c.* cum existimat, potius *Hebræ-*
orum phrasin esse, apud quos \square interdum
 propter significet. Sic vicem *Nominis Ad-*
verbium non raro sustinet, ut : \square \square
sanguis immerito, i. innoxius, 1. Sam. XXV. 31.
ὁ ἐξω (externus) ἡμῶν ἀνθρώπος, 2. Cor. IV.
16. Similiter *Xenophon Pæd. II. Παραυτίκα*
ἡδοναί, i. *momentaneæ voluptates.* Ità substanti-
 vum est loco *Adjectivi,* ut *1. Cor. I. 21. πε-*
φύλακτον, i. e. stultitiam prædicationis,
stultam prædicationem. Sic *Aristoph. in Muto χρυσὸς ἐπῶν,*
aurum verborum, i. e. aurea verba. Frustra
 igitur *Beza ad Matth. XXIV. 15. abomina-*
tionem devastationis Hebraïsmum esse con-
tendit, pro abominanda desolatione. Ad
Synecdochen aliquo modo referri potest ver-
 bum *γινώσκειν,* quod in genere quidem no-
 tat *cognoscere,* sed apud *Hebræos* pariter &
Græcos adhibetur ad exprimendam *consuetu-*
dinem conjugalem. Cum igitur usurpatur hoc
 ultimo sensu, *Matth. I. 25. non statim Ebrai-*
 smus

sinus est fingendus, id quod fatetur *Stephanus* in Lexico Gr, ad hoc verbum, & loca aliquot ex *Plutarcho* adducit.

4. Denique & *Phrases N. T. ac loquendi formulas*, temère pro Hebraicis venditari, animadvertas. Sic *Aperire os* est phrasis Græca, pro loqui, Matth. V. 2. *Porphyrus* & *Julianus* riserunt Matthæum, quasi αὐξήσει voluerit ornare res gestas Christi, cum nemo clauso ore doceat. Verum Scriptores Græci eodem modo locuti sunt. Conf. *Lucianus*, deorum & hominum irrisor, Tom. III. φιλοψευδ. p. 576. & in *Rhetorum Præceptis* pag. 486. *Lycophron*. *Cassandr.* ab init. v. 4. & 28. & antiquior adhuc *Æschyl.* in *Prometh.* v. 611. 612. conf. *B. Er. Schmid.* Annott. ad Matth. I. c. Idem Empectæ fugillabant Matthæum & alios Evangelistas, quod ipsi sui Magistri gesta amplificare voluerint, & mare pro lacu posuerint. Conf. *Spanhem.* P. III. Dub. p. 646. seq. qui respondet, esse Hebraismum. Verum hæc responsio non satisfaceret *Porphyrio*. Rectius dicimus, Græcos permutare θάλασσα & λίμνη. Conf. *Aristot.* L. II. c. 2. de *Plantis*, & L. II. *Meteor.* c. 3. L. VIII. *Histor. Anim.* c. 13. Lib. III. de *Gener. Animal.* c. 11. Sicut vicissim mare Caspium vocat λίμνην, lacum, Lib. I. *Meteor.* c. 13. Hæc obiter. Sic τὶ ἡμῖν καὶ σοι; Matth. VIII. 29. Eadem loquendi formula utitur *Anacreon*: Τί γὰρ μάχαισὶ κάμοι; *quid mihi cum bellis?* Sic ἐξά

ἑκάτως ἔχειν Marc. V. 23. pro Hebraismo reputatur; sed regerit *Salmasius*: Atqui Hebraice nesciebat *Agatarchides*, ut puto, *Cnidius*, qui eadem locutione usus est. Vid. plura fictitiorum Hebraismorum exempla in *B. Bebelii* pererudita Exercit. de Phrasi N. T. habita Witteb. anno 1659. atque in *Rhenferdii* Syntagmate recusa.

5. Generatim itaque observamus, infirmam esse collectionem: Hic aut ille loquendi modus N. T. reperitur & in V. T. Ergo est Hebraismus. Quis enim nescit maximam linguarum dari convenientiam. Plura haecenus exempla in Autoribus Graecorum profanis monstrata sunt, quæ olim pro Hebraicis obtrusa. Unde cordatum *B. Er. Ostermanni*, Philologi quondam *Witteb.* celeberrimi, iudicium est, *Positt. Philol. Disp. III. th. I. fin.* "Ignorantia Græcismi revera est fons ac origo, ac mater infelix quædam Hebraismorum." Conf. ipse *Dannhauerus*, in *Hebraismos* alias pronus, *Hermen. S. p. 175. f. seq.*

6. De cætero tenendum, *Gatakerum* in controversia de Hebraismis N. T. rejicere *Tragicos*, tanquam testes idoneos, quia videtur se ab his facile vinci posse, hinc ait, in *Tragicis* non reperiri stylum pure Græcum, sed etiam Hebraismos. Verum hoc modo omnia fient Hebraismorum plena, quæcunque Scripta sunt. *Heinsius* asserit, & *Homerum* suos ha

habere Hebraismos, & fuisse Hellenistam.
At hæc causæ desperatæ sunt indicia.

XXI.

*Nec stylus N. T. peculiari HELLENISMI
appellatione traducendus est.*

Ἐκθεσις.

I.

Lingua Hellenistica exigua habuit initia.
Nam tempore *Drusii*, qui primus Autor
hujus linguæ est, & mortuus anno 1616. vix
reperiebantur 15. voces Hellenisticæ, quam-
vis promiserit idem Lexicon Hellenisticum,
in Præter. ad Marc. VII. 2. & Joh. VII. 35. Sed
mera est ignorantia. Fuit enim vir, ut in
Hebraicis satis subactus, ita in Græcis minus
quam exercitatus.

2. Vocat autem *Drusius* voces Hellenisticas,
quæ novam significationem acceperunt, sed
absolute, & citra respectum sive ad voces
Hebræas, sive ad versionem LXX. V. T.
Postea Hellenisticam derivarunt ex Oriente,
ut vocabula Hellenistica sint quidem pure
Græca, si spectes originem; verum ea re-
cipisse novam quandam vim ac significa-
tionem, (quæ in vulgari Græca Lingua, pro-
fanis Græcis usitata, non observatur,) à voci-
bus Hebraicis, Chaldaicis, Syr. Arabicis Syn-
onymis, duplicem aut multiplicem signi-
fi-

ficationem habentibus. Atque hæc Hellenistica appellari potest *Vorstiana*, à *Joh. Vorstio* inventa, non, quod sit primus Autor hujus sententiæ, sed quod distinctissime & clarissime hac de re scripserit, in libris de Hebraïsmis N. T. Ante *Vorstium* enim linguam hanc juxta eandem hypothesein docuerunt *Hackspan.* in *Notis Philol. Dilherr.* in *Dispp Acad.* & ante eos *Lud. de Dieu* ad 4. *Evangel. Joh. Camero* in *Myrothecio*, *Lud. Capellus* in *Spicilegio*, & frater *Jac. Capell.* *Comm.* in *Matth.* verum non ita signate, ut *Vorstius*, qui fontes aperuit.

3. Apparet igitur ex hac hypothesei *Vorstiana*, quod vocabb. Græca sint conferenda cum LL. OO. h. m. *Matth. I. 19.* quærunt Interpretes, quo jure *Josephus* appellari possit *δικαιος*, cum factum contrarietur legi, secundum quam debebat indicare vitium sponsæ. Hellenistarii Interpretes conferunt cum Hebræo צַדִּיק, quod primario & proprie significat *justum*; deinde vero & *æquum*, qui strictum jus haud observat, bonum, clementem. Dicunt itaque, vocab. *δικαιος* h. l. non esse Græcum, sed Hellenisticum, & commendari h. l. non justitiam *Josephi*, sed æquitatem, clementiam. Ita *ξύλον* convenit cum Hebr. עֵץ, quod non solum lignum notat, sed & in specie arborem. Jam per linguam Hellenisticam *ξύλον* est ampliatum, & quoties in N. T., significat *lignum*.

Græ.

Græcum ipsis est & manet; sed quando arborem, non amplius est Græcum, sed Hellenisticum. Ita vocab: $\square\text{הע}$ tum æternitatem notat, tum mundum. Huic respondet Græcum $\alpha\iota\omega\upsilon\upsilon$, quod quando æternitatem significat, Græcum manet, Hellenisticum vero evadit, quando *mundum* significat. Et sic in reliquis.

4. *Heinsius* Hellenisticæ linguæ fontem facit versionem V. T. Græcam Lxx. uiralem, & vocabulis Græcis, in N. T. occurrentibus, eam tribuit significationem, quam habent Ebræa vocabb. in V. T. per illas Græcas voces ab Interpretibus exposita, e. g. קפ exponitur aliquando in LXX. Versione per $\alpha\delta\upsilon\lambda\iota\alpha$. Ergo & *Heinsius* in N. accipit pro mendacio, fallacia, fraude, ut: Rom. I. 18. Luc. XVI. 8. Sed ipse est mendacissimus interpret. Confer. de παράδειγματιζω in Concordantiis *Kircheri*, his enim *Heinsius* recte usus est. Aliquando tamen idem sibi suoque instituto contrarius est, dum Versionem Græcam V. T. negligit, ac vocabulis N. T. Græcis tribuit significationes, LXX. Interpp. neque usurpatis, neq; cognitatis. Sic Jac. III. 6. voluit omnibus esse oculatior, & autumat, κόσμος h. l. significare organon sive instrumentum, ideo quia apud Ebræos כלי significet & instrumentum, & ornamentum. Nam κόσμος proprie significat ornamentum, licet כלי LXX. nunquam verterint per κόσμος .

XXII.

XXII.

Scilicet nova hæc interpretandi ratio valde la-
brica est, eademque erroribus ac hallucina-
tionibus gravissimis obnoxia.

Prob.

I.

Quia *Drusus* ad Marc. VII. 2. recenset qua-
dam vocabula, quæ ex mera ignorantia pro Hellenisticis habet, ut: *Κοινὰς χεραῖς*
i. e. *pollutis* manibus. *Κοινὸς* alias significat
vulgaris, in N. T. semel atque iterum est
pollutus, contaminatus. Hoc vocab. *Vorstianus*
non est Hellenisticum, neque etiam *Heinsianum*
est vero tale *Drusio*, quia illa significatio no-
va ipsi visa, nec in Lexicis reperitur. Et pot-
erat facile excusari *Drusus*, qui non nisi ex
Lexicis sapuit, ubi hæc desinunt, ibi desinit
Drusii eruditio Græcanica. Verum jam olim
κοινὸς significavit *pollutum*, unde Lat. *cœnum*
nec vulgares tantum Græci ita locuti sunt
sed & Atticistæ & optimi Græci, ut: *Lucianus*
Conf. *Pfochen*: *Diatr. de Stylo N. T.* Sic *χα-
ρις* significat *gratiam*, atque ita in Lexicis: in
N. T. ad *Philem. v. 7.* significat *gaudium*. Hoc
vocab. nec sensu *Vorstiano*, nec *Heinsiano*
Hellenisticum est, quia non habet aliquod
vocabulum sibi respondens apud Hebræos
in significatione & gratiæ & gaudii; neque
etiam ita reperitur apud LXX. *Drusus* vero
Hel.

Hellenisticum facit ex ignorantia Græcæ Linguæ. Reperiuntur tamen Lexica, quæ hanc significationem habent, ut: *Æmil. Portus* & *Hesychius* in Lexicis, quæ vero, quia pure Græca sunt, à *Drusio* non potuerunt tractari. Ante *Socratem*, *Platonem*, χάρις in significatione gaudii usurpatum fuit, & præterea χαρις & χαρὰ ejusdem sunt originis: prima igitur origine χάρις significat gaudium, secundaria vero gratiam. Sic & ἀνάγκη pro vexatione, quod *Drusius* facit Hellenisticum, est apud *Euripidem*, & alios. Quis hinc non videt, Hellenismum *Drusi* esse fictitium?

2. Qv. Hellenistica *Vorstiana* est tota meta-leptica. Equidem novimus, vocum diversarum, sed in eadem Græca lingua, permutatas esse significationes, quam figuram Grammatici vocant μετάληψιν, vel μεταλλαγὴν, raram, & Poëtis tantum usurpatam, fereque ænigmaticam. Verum in Sacris nullum adhuc certum, tutum ac fixum monstratum est medium, quo istæ Ebræarum Græcarumque vocum permutatæ significationes innotescant; sed totum illud negotium à voluntate & arbitrio hominum, nempe novi Fœderis Interpretum, & quidem recentiorum, penitus pendet, atque pro hominum ingenio & studiis augeri potest, & minui iterum, mutari, prorsusque aboleri.

3. Qv. & *Heinsi* hypothesis lubrico nimis nititur fundamento, dum in dicti novi Fœderis

E

deris

deris interpretatione semper respicere jubet ad LXX, quos Hellenistas vocat, ut illorum adeo versio sit norma, ad quam exigi debet interpretatio dictorum N. T. Sane versio V. T. Græca, uti nunc extat, est corruptissima & in locis innumeris plane absurda. Vide *Hackspan. Miscellan. P. I. c. 8.* Ubi vero regula mendosa, ibi nihil recte fieri, nec ad amissim dirigi potest. Ita pro חמור *asinus* Num. XVI. 15. LXX. legerunt חמר, qui reddiderunt per ἐπίθυμα. Ope Hellenistica ergo ex asino potest fieri affectus humanus. Sic I Sam. XXV. 11. Hebr. מימי *quas*, LXX. verterunt per οἶνον. Nunc credit *Heinsius*, מים significare *vinum*, aut posse per Hellenisticam effici ex aqua vinum. In profanis *Heinsius* felicior fuit, quam in Sacris. Ita Esa. XXII. 4. גיא LXX. reddiderunt per ἕρως. Quis inde colliget, apud Ebraeos גיא significare montem, aut quando Matth. V. 1. Christus dicitur ascendisse montem descendisse monte intelligendus sit, quia Ebraeos גיא *vallis*, LXX. per ὄρος exposuere? Atque hujus generis plurima ex *Hottingeri Thesauri* colligi, & quotidie adhuc observari possunt. Quid vero est, Scripturam sacram velut nigrum cerum in omnes formas vertere, si hoc non est?

4. Quæ refragatur etiam Hellenistica hypothesis experientia, & collatio Scripturarum profanorum. Nam, quæ *Vorstio, Hackspanio, Heinsio*

Heinsio, Grotio, & aliis visa sunt nova, & novas accepisse significationes, nova certe non sunt, sed satis antiqua, apud Autores optimos usitata. Saltem dialecti distinguendæ. Fateor in Lexicis talia non extare, unde, qui tantum ex Lexicis sapiunt, facile errare possunt. Sic vocab. *ἔρηος*, Matth. XXIII. 15. pro terra, legitur apud *Dioscoridem* L. IV. c. 135. & reperiuntur ibi eadem, quæ apud Matth. extant, verba. Etiam *Aristoteles* sæpius eo usus est, conf. lib. ejus de mundo. Sic *βιβλῶν* pro catalogo & indice, Matth. I. 1. usurpavit ipse *Lucianus*, *Ælianus*, *Atticistæ*, *Appianus*. *ξύλον*, Apoc. II. 7. pro arbore reperitur apud *Dioscoridem*, & ante eum apud *Callimachum*. *σκεῦ* pro organo, ut Act. IX. 15. non tantum usurpat *Polybius*, *Arrianus*, qui scripserunt dialecto communi; sed & *Lucianus*, qui velut norma vult esse Atticisimorum. *σπλαγχνία* pro misericordia apud *Euripidem*, & in fabulis *Æsopi* usurpatur, quod *Grotius* ad Matth. XIV. 14. contra reliquos Hellenistas annotavit.

5. Qu. idem judicium esto de iis sigillatim, qui affirmant, etiam ex aliis linguis OO. Chaldæa, Syra, Arabica, ut & Rabbinica ac Talmudica accepisse voces Græcas significationes novas. ut sic fierent Hellenisticæ. Sic exemplum Ebr. IV. 13. ubi reperitur vox *תְּרַחֲנִישׁוּמֵנָה*. De hujus vocis significatione disquiritur. *Lud. Capell.* in *Spicileg.* (in quo erudita satis habet, modo non omnia nite-

rentur sententia illa Hellenistica) collegi
 τραχηλίζω est à τράχηλος, quod significat
 lum: collum Hebræis est ηρυ, sed verbum
 apud Arabes etiam significat nosse, qua signi-
 ficatione occurrit quoque apud Rabbinos, for-
 san & apud Syros, ait. Ergo est Hellenisticum
 & significat, manifestum, conspicuum esse
 deinde significatione transitiva usurpatum
 pro, notum facere, patefacere. Et sic τετρα-
 χηλισμένα Capello sunt aperta, manifesta, revelata
 nova, ut ait, & incognita Græcis signifi-
 catione. Verum his ambagibus opus non est
 Possumus planiori via ad veram hujus vocis
 significationem pervenire. Τραχηλίζω usum
 patur primo in sacrificiis, in mactatione vi-
 ctimarum: deinde in arte agonistica inter
 luctatores. Sed h. l. usurpatur in significa-
 tione impropria. Dubium inter eruditos
 unde figurata locutio petenda? Hugo Grotius
 derivat ex usu sacrificiorum, quæ interpre-
 tatio satis conveniens huic loco, conf. Chrysostomus
 Theophylact. Oecumen. in h. l. quos non potuit la-
 tere vis vocis. Deinde alii rationem tropi
 à luctatoribus petere solent, qui apud Græcos
 adversarium tunc dicuntur τραχηλίζω
 quando obtorto collo ipsum trahunt, ut e-
 facies resupinata omnium oculis exponatur
 ita apud Platonem reperitur. Vid. Scapula. In
 ratio tropi & origo significationis quidem
 diversa; sed sensus utrobique idem, ut nota-
 tione metaphorica significet, *apertum facere*
 Simi

Similiter *Joh. Camero* in *Myrothecio*, 1 Cor. XI. 10. ἐξοσία ex *Arab.* vult explicare. Sed via hæc nimis longa & remota est. Agnoscit enim metonymiam signi pro signato, & tamen confugit ad Arabismum, atque Hellenismum facit. Nos dicimus, Paulum satis ostendere, se loqui metonymice, & per ἐξοσίαν h. l. nihil aliud intelligere, quam velamen foemin. conf. *B. Luther.* Nam velamen erat signum, quod esset sub potestate viri. Poterant igitur hæc facilius expediri. Sic σαπρός *Matth.* XII. 33. *Eph.* IV. 29. itidem censetur esse Hellenisticum in collatione cum *Chald.* & *Syr.* שׂוֹי, quod significat, malum, prævum, improbum esse. σαπρός igitur in lingua Hellenistica infert pravitatem, malitiam, ideo quod Græcum convenit cum Hebr. שׂוֹי, quod in linguis aliis affinibus notat pravitatem & malitiam: quæ significatio Græcum facit Hellenisticum. conf. *Lud. de Dieu*, ad l. c. Poteramus autem faciliori via ad veritatem rei pervenire.

6. Qv. denique periculosa hæc interpretandi ratio est, eademque hæreticis valde grata, quia secundum hanc hypothefin ex quolibet potest fieri quodlibet. Ita *Sociniani* defendunt Hellenisticam, quoniam ejus ope quælibet in S. Literis fingere licet. Idemque faciunt omnes, qui pervertere cupiunt Scripturam. Quæ causa, cur ea lingua mire placuerit *Calvinianis.*

XXIII.

Concedendum equidem, aliqua vocabula accepisse novam vim & significationem in Sacris Literis, quia res, quas olim significabant, novam quandam formam acceperunt, Græcis antiquioribus neque cognitam, neque auditam.

Prob.

1.

E voce *Episcopus*. Græci ab omni ævo appellarunt *Episcopos*, qui alicui rei curandæ vel tractandæ præficerentur. In specie sic appellabantur *Episcopi* apud Athenienses, qui mittebantur in urbes, Republicæ ipsorum subjectas. In N. T. *Episcopi* appellati sunt illi, qui Ecclesiæ præessent, curam ejus gererent, eamque gubernarent. In materia mutatio nulla, sed forma tantum mutata. *Episcopi* Atheniensium observabant instituta & mores suorum civium; *Episcoporum* Ecclesiæ est, curare, an doctrina sit sana & pura, atque inspicere mores Christianorum.

2. Sic ipsius *Ecclesiæ* nomen accepit novam formam. Namque apud Veteres *Ecclesia* vocabatur coetus civium, qui ad mandatum Magistratus per præconem convocabatur in curiam. Hoc vocab. temporibus N. T. fuit accommodatum ad coetum Christianorum.

Omnia

Omnia hic quadrant, habemus Magistratum summum, DEUM, habemus præcones, Apostolos, vocem præconii, scilicet doctrinam Evangelii. Materia eadem est, licet forma nova, sed per hoc nulla accidit mutatio linguarum.

3. Similiter accidit in voce *Evangelii*, quod significat lætum nuntium: Sed lætius nihil potest cogitari, quam de illo nuntio remissionis peccatorum.

4. Sic quando ποιμήν in N. T. usurpatur. Olim ποιμένες dicebantur Reges, hic dicuntur Pastores, qui curant gregem Christi. Sed hæc novitas nihil nocet.

XXIV.

Neque hoc duntaxat in Novo Fædere factum, aut novum & inusitatum censeri debet, sed idem in Græcis profanis deprehendas.

Ἐκθεσις.

§ I.

Ita enim Græci profani, cum ea tradiderunt sermone vernaculo, quæ ab ipsorum institutis, moribus ac doctrinis erant aliena, & propterea vulgo ignota, debuerunt vocabula antiqua accommodare rebus novis & nuper cognitis, propter significationem ejusdem rei analogicam.

§ 2. Ex. grat. Romani vocabant *Patres conscriptos*. Græci non noverant talem Reipublicæ

E 4

blicæ

blicæ formam, ideo eos appellabant ἡγεμονας
 Præfectos, Gubernatores. ἡγεμων in antiquo
 Græcismo non significat Senatum oppida-
 num, vel Senatores; sed adhibetur in aliis
 præfectionibus & gubernationibus: quia ve-
 ro observabant aliquam similitudinem inter
 formam rerumpubl. ideo P. C. appellarunt
 ἡγεμονας.

§ 3. Sic *Cientes* Græcis prorsus fuere ignoti
 si spectes formam. Romulus in principio di-
 vinit Patres & plebejos, & his permisit, ut
 quisque sibi Patronum eligeret; da warden
 der Plebejus auf/ ob der Patronus was zu befehlen
 hätte: quia igitur semper parati erant ad mi-
 nisterium Patronorum, ideo à Græcis dice-
 bantur πελάται, *appropinquantes*. Πελάτης est
 à verbo πελάζω, *appropinquo, advenio, einem an-*
warten. Nihil enim putabant magis conve-
 nire cum Clientum natura & officio, quam
 voc. πελάζειν. Ante illorum vero tempora
 à nullo unquam Scriptore Græco hoc vocabu-
 lum ita usurpatum. Proinde, si idem usu venire
 soleat in N. T. id novum & insolens videri
 non debet.

§ 4. Huc referas, quod, quæ antiquis
 fuere ignorata, ut neque ipsam rem habue-
 rint cognitam, ad hæc exprimenda nova fin-
 xerint vocabula, aut usurparint barbara ea-
 rum gentium, à quibus res novas acceperunt.
 Ita Græcis antiquissimis seculis *camelus* pro-
 fus fuit ignotus. Quando igitur primum
 Syria

Syris acceperunt tale animal, tum etiam simul appellationem assumerunt, & flexerunt ad formam Græcam, dicentes, καμηλο. Qui igitur talia usurpat, non βαρβαρίζει, etsi sumta sint vocabula à gente barbara. Erudite hac de re egit *Vossius* L. I. de Vitiis Serm. cap. 7. p. 30. sq. Nam hæc doctrina eo pertinet, ut rite possim judicare de puritate styli in unaquaque lingua.

§ 5. Proinde, si idem usu venire soleat in N. T. id novum & insolens videri non debet, quia idem in omnibus fere Scriptoribus Græcis observatur. Cum hoc enim ita comparatum est, ut nullum inde detrimentum accipiant linguæ, nedum, ut mutantur in alias species. Frustra adeo scribit *B. Dannbauer.* in Hermen. S. pag. 162. in Specie differre Græcam linguam, & Hebræo-Græcam Biblicam. Ita enim diversa lingua esset *Herodoti, Plutarchi,* qui itidem vocabula vetera applicarunt rebus novis, sed talibus, quæ aliquam similitudinem cum veteribus habuerunt.

XXV.

Ut enim singulæ disciplinae suas habent notiones, & terminos artis; ita Scriptura S. ceu Theologiæ principium, multa continet vocabula, huic arti propria: quæ quidem è vulgari Græce loquentium usu petita, sed ad certum idemque mysticum argumentum determinata sunt.

E 5

Εκθεσις.

Ἐκθεσις.

§ 1.

Sic Aristoteles Prædicamenta vocat κατηγορίας. Κατηγορία significat indicium, eine Unter-
fung/ à κατηγορεῖν, indicare, arguere, deinde ac-
cusare. Aristoteles hanc vocem ex vulgari usu
propter quandam convenientiam transtulit
ad notionem Prædicamentorum explican-
dam. Nam Prædicamenta per certas classes
inducunt mihi illa, quæ de aliis possunt præ-
dicari.

§ 2. Pari ratione Syllogismus significat
summam, per Arithmeticum calculum pro-
ductam. Deinde fuit traducta vox ad artem
Logicam, quando scilicet præmissis 2. pro-
positionibus aliquid inferitur. Est enim ali-
qua similitudo inter computationem Arith-
meticam & argumentationem Logicam.

§ 3. Cum igitur talia quoque sint obvia in
profanis Autoribus, non pro novo habend-
um in N. T. quando vocabula traducta ad
res alias. Erant quippe Græcis, Idololatra-
rum præcipuis, divina mysteria valde ignota
quorum tamen lingua uti voluit Spiritus S.
velut communissima & præstantissima, illius-
que voces & phrasæ à rebus actionibusque
humanis & vulgaribus traducere & accom-
modare ad explicandos & docendos sensus
divinos sublimissimos & difficillimos. Ut
vel ipse Demosthenes, si voluisset nobis sacra
my-

mysteria describere, non habuisset vocabula Græca magis commoda ad rem exprimendam, quam habuerunt Evangelistæ & Apostoli.

§ 4. Majoris sane operæ pretium fecissent viri eruditi, si pro lingua illa Hellenistica, quæ nullius usus, exposuissent terminos artis Theol. & notiones proprias, de quibus passim altum habetur silentium.

XXVI.

Quapropter consultissimum censemus, vocum Græcarum in N. T. significationes, si evertæ illæ ac traductæ fuerint è vulgari usu ad explananda mysteria, Græcis ab omni ævo incognita, ex analogia V. T. atque artis Theologicæ declarare.

I.

Ita verbum ἐκπορεύεσθαι Biblico sensu usurpatur de æterna Spiritus S. processione à Patre Filioque, Joh. XV. 26. estque vocabulum Græcum optimum, in rebus vulgaribus & humanis obvium, quod significat, *egredi*. Ab hac notione rerum vulgarium traductum fuit & elevatum ad explicandum singulare mysterium. Quia enim Spiritus S. à Patre & Filio ab æterno egreditur, vocabulum hoc ad sublime mysterium declarandum satis aptum visum est, unde Veteres Spiritum S. ἀπορροίαν τῆς Θεῆς appellarunt. Est nempe aliqua

aliqua similitudo & analogia in re; at similitudo non est idem, ideo nec omnia, quæ in re vulgari reperiuntur, applicari debent ad rem mysticam; sed vulgaris significatio purganda ab omni imperfectione, & deinde ex analogia & scopo Theologiæ ad processionem hyperphysicam applicanda. Confer de vocabulo λόγος, Joh. I.

2. Ita *Sedere ad Dextram DEI*, Marc. XV. 19. &c. est phrasis, doctrinæ Christianæ propria. *Sedere ad dextram Regis*, notum est apud Græcos & Latinos, magnusque honor censetur. Quando igitur de Christo hoc dicitur, phrasis quidem petita ex vulgari usu Græce loquentium, sed inde applicatio ad hanc mysticam non potest desumi: Similitudo enim non per omnia idem est. Hinc Grotius refutatur à B. Calovio ad Matth. XX. 21. quando ille observat ex usu Græce & Latine loquentium, *sedere ad dextram Regis*, esse proximam à Rege dignitatem habere, idque ad Christum accommodat. Applicatio hæc mala. Est quidem analogia quædam, hæc tamen omnia possunt applicari, propter diversam rationem, quia divinum imperium non potest multiplicari. Ex quo patet, non posse rationem usus horum terminorum recte ex vulgari usu exponi; sed petendam esse significationem ex doctrina artis Theol. & locis parallelis.

3. Sic

3. Sic Rom. VI. II, *mori peccato*, dicit Paulus. Ubi in verbis singulis nulla difficultas, nulla novitas. Quando autem compositionem ratione rerum specto, tum aliqua apparet novitas. Quid enim sit, *mori peccato*, omnibus profanis ignoratur, ideoque ex artis Theologicæ analogia explicandum est.

4. Sic phrasis Paulina, *crucifigere carnem*, Gal. V. 24. nihil novi habet in Syntaxi, sed videndum primo, quid *Caro* significet. Vulgariter & populariter quandoque per Synecdochen sumitur pro toto homine, anima & corpore constante. Theologice autem caro notat hominem, per peccatum corruptum; vel abstractivè notatur ipsa illa proclivitas ad peccandum, pravi motus & inclinationes. Hujus generis phrasès reperiuntur multæ in S. Literis, quæ conferendæ, ut ex analogia fidei & Scripturæ intelligamus, quid sit caro. In carne vivere, est, indulgere carnis motibus ad peccandum: secundum carnem ambulare, est, secundum pravos motus carnis vivere. Quod ad verbum *crucifigere*, quo cum h. l. construitur caro, non potest capi proprie, sed improprie. Interpres igitur debet sollicitus esse de analogia, quam habet cum significatione propria. Nempe, qui cruci affigitur, illius membra extenduntur, manus & pedes affiguntur ligno, ut se non possit movere, vel aliquid operari. Quando igitur Paulus dicit, *carnem crucifigere cum affectibus*, idem est, ac con-

strictas

strictas tenere pravas cupiditates, illas ligare
 coërcere, & quasi affigere ligno, ut se non
 possint movere, & excitare peccata, sive, ne
 possint foras erumpere. Conf. & Gal. VI. *per quem mihi mundus crucifixus est.* Similis ra-
 tio est, quando Paulus jubet *exuere veterem ho-*
minem, Col. III. 9. Nam *vetus homo est illa*
corrupta natura, corruptus homo, quem jam
vocaverat carnem: Illum jubet exuere. Me-
 taphora desumpta à vestimentis. Ita enim
 jusmodi pravæ concupiscentias exuere &
 longe amovere debemus. Hujusmodi no-
 tiones novæ frequentes occurrunt in Epp
 Paulinis, quæ eodem modo tractari possunt.

5. Sic Phil. II. 7. Christus dicitur fuisse
Forma DEI. Est phrasîs mere Theologica, ter-
 minus technicus, & hujus artis proprius. Et
 tamen apparet ratio, quare hæc phrasîs sit e-
 levata & traducta ad hoc mysterium signifi-
 candum. Scilicet $\mu\omicron\rho\phi\eta$ duplicem habet si-
 gnificationem, aliam vulgarem, aliam Philo-
 sophicam. Apud *Philosophos* significat natu-
 ram & essentiam, & sic, in forma DEI esse
 notat, esse in essentia & natura DEI. In
 multi antiqui Patres, multi ex Calvin. in
 mis *Heinsius* in Exercitt. S. *Bellarminus*: Cum
 esset in forma DEI, i.e. cum esset revera Deus.
 Sed $\mu\omicron\rho\phi\eta$ in usu *populari* apud Græcos signi-
 ficat externam formam, & statum, incurren-
 tem in oculos & sensus, quique naturæ & es-
 sentia aliquid extrinsecus superaddit, ubi e-

sentia

sentia alicujus rei consideratur, quatenus est prædita certis affectionibus. Et h. m. in forma DEI esse, idem est, ac, qui fuit gloriosus, divina majestate præditus atque conspicuus, quam divinam majestatem poterat quoque forinsecus divinis operationibus demonstrare. Apparet aliqua ratio analogiæ, sed nondum satis constat, utrum ratione usus philosophici, an vulgaris. Id igitur ex analogia artis Theologicæ decidendum est: ubi nostri Theologi, rationibus circumspectis omnibus, posteriorem sententiam amplectuntur.

6. Sic Col. I. 15. Filius DEI appellatur *Imago DEI*. Poterat hic aliqua etiam novitas observari, quando vocab. *imago* ex vulgari usu traductum ad essentiam Filii DEI explicandam. Nam *imago* alias accidentaliter est, & repræsentat aliquid accidentaliter, ut *imago Cæsaris*. Id quod h. l. non sufficit, apparet tamen ratio, quare Filius DEI ita appelletur, quia Deus Patrem nobis repræsentat, quamvis non accidentaliter, sed substantialiter. Hæc intelligimus non ex usu linguæ Græcæ, sed ex analogia artis Theologicæ. Eodem modo accipienda sunt, quæ habentur Ebr. I. 3. In his utique novitas aliqua concedenda. Quid sit *character DEI Patris*, Demosthenes certe non scivit, & quæ sunt alia. Hi & similes termini purgandi ab omnibus imperfectio- nibus, & deinde applicandi ad res mysticas.

7. Et

7. Et talia sunt plura, quæ nova possunt
haberi. Habetur tamen aliqua analogia. U
unicum adhuc exemplum addam: *Ligare*
solvere, Matth. XVI. 19. procul dubio desum
tum est à carceribus, ubi homines ligantur
solvuntur. Est igitur aliqua metaphora
quam tamen non sufficit explicasse, sed con
sideranda præterea analogia Theologiæ, qu
quid fides admittat. Conf. de hac phrasi
Seb. Schmid. in Fascic. Dispp.

8. Proinde illorum labor merito frustra
neus censetur, qui cum nova vocabula, no
vas phrasés, novas Syntaxes, aut veterum vo
cabulorum ac phrasium novas significationes
in N. T. ostendere ac declarare studuerunt, i
iis semper hæserunt rebus, quæ sunt vulga
rissimæ, Græcis æque ac aliis gentibus per
spectæ satis & cognitæ. Ea autem, quæ sunt
revera nova, & à rebus vulgaribus traducta
ad res Theologicas, adeoque paganis antea
ignorata, ne primoribus quidem digitis att
gerunt, uti ex Scriptis *Heinsii*, *Drusii*, *Vorsii*,
Hackspanii, *Piscatoris*, &c. satis apparet.

XXVII.

*Vocabulorum compositorum aut derivatorum
specialis significatio atque emphasis ex ra
tione originis eruenda est.*

I.

Sic *κόπος*, laborem significat, I Cor. III. 8. &
ut *πόνος*. In Lexicis ponuntur simp
cite

ceter, Est tamen discrimen ex ratione ori-
 ginis. Nam κόπος est à Præter. Med. κέκοπα,
 quod à κόπω, laboro, tundo, cædo. Κόπος
 igitur est labor difficilis, per quem frangun-
 tur vires, & corpus quasi obtunditur. Κο-
 πιάω usurpatur de gravissimis laboribus. Πό-
 ① vero à verbo πένομαι, operor, laboro,
 quemlibet laborem significat.

2. Sic χάρισμα exponitur in Lexicis per
 donum. Sed, si respiciamus originem, est à
 χαρίζομαι, quod à χάρις. Itaque χάρισμα vi
 originis suæ non significat quodvis donum
 in genere & abstracte, sed donum gratuitum,
 sive gratis datum, & propterea vita æterna
 vocatur χάρισμα τῷ Θεῷ, Rom. VI, 23.

3. Sic Rom. VIII. 19. reperitur ἀποκαρ-
 δοξία. Est decompositum ex ἀπό, δοκεῖν &
 καρὰ. Exponitur in Lexicis per expectationem.
 At, si hujus vocis origo simul conferatur, &
 originis vis explicetur, multo evadit notior
 significatio. Innuitur enim gestus illorum,
 qui cupidissime aliquid expectant, & ideo
 caput exserunt è fenestra, vel alio loco, &
 oculos circumferunt ad omnes partes, ut
 videant eum, quem maxime desiderant.
 Quod verbum frequens apud Polybium & Diod.
 Siculum est. Ἀποκαρδοξία igitur significat so-
 llicitam atque anxiam & intentam expecta-
 tionem, quæ vis l.c. obtinet. Lexicographi
 talia raro expediunt, & manent in generali
 significatione: Speciales igitur ericiendæ ex
 ratione originis,

F

XXVIII.

XXVIII.

Quia vero usus persæpe derogat analogia, vocabula haud raro primæ suæ originis sensum amittunt; argumenta ex origine petita interdum nihil prosunt, nec urgeri possunt.

I.

Ita, si spectetur origo verbi Græci, χορδή est ex χόρῃ, gramen, fœnum, qui pascuorum est. Ergo notat, fœno, vel gramine pasci, cibo. Nihilominus Matth. V. XV. 13. usurpatur de cibatione hominum. Mirum hoc visum Interpretibus, quorum aliqui statuerunt Hebraismum: quæ Hebraismorum ratio & lingua Hellenistica aliquid ignorantia est. Verum χορδή non retinuit vim originis, sed ab ea degeneravit & adoptavit peregrinum sensum, ususque verbum, quod de brutis proprie dicitur, etiam adhibuit postea de hominibus. Sic apud Plutarchum & alios usurpatur.

2. Sic vocab. ῥαπίδων, si spectetur origo significat, baculo ferire. Sed Matth. V. 39. significat, alapam impingere. Qui locus mire videtur Interpretes. Heinsius in Aristarcho p. 940. vocat Hellenisticum vocabulum, quod apud Hellenistas significet, alapam impingere, apud Græcos, baculo ferire. Piscator vertit, baculis ferire, idem fecit Beza. Uterque igitur

igitur evolvendus, secundum quem significat, alapam impingere, licet sec. originem baculo ferire: quod ex Lexicis non potest hauriri, neque ex *Henr. Stephani* ingenti libro. Principium eruendi significationes ex Etymologia, est valde infirmum & debile; alterum, nempe usus, est firmitus. Itaque *παρὰ* non potest ex analogia defendi apud *Matthæum*, quia usus docet contrarium. *Beza* usum ignorabat, unde inhærebat analogiæ, & vertebat, baculo ferire, contra scopum & rationem textus. *Heinsius* confugiebat ad asylum ignorantiae, nempe Hellenisticam, in qua significat, alapam impingere. Sed reperitur in ea significatione apud *Lucianum*, *Polybium*, *Plutarchum* & alios.

3. Sic *Ebr. XI. 31.* *Rahab* vocatur *πόρνη*. *Sanctius* ad *Jos. I. 21.* negat, meretricem significare *πόρνην*, ideo, quia derivetur à *πέρναμα*, mercari: itaque *πόρνη* vi originis esset mercatrix, eine *Krämerin*. Sed usus tollit illam analogiam. Nam *πόρνη* nunquam in usu Græce loquentium significat mercatricem, sed meretricem. Cautè igitur hic agendum, semperque perspicendum, an usus contrarium obtineat, quam Etymologia vult?

XXIX.

Primitiva ac simplicia vocabula statim à principio certa cujusdam rei vel actionis significationem acceperunt; non tamen ideo earum

rerum attributa & proprietates; atque acti-
num modos, circumstantiasve alias de-
notant.

I.

Sic ἐρευνάω, Joh. V. 39. habent omnes pro
vocabulo emphatico, in quo tamen nul-
la emphasis reperitur. Dicunt, notare labo-
riosam & accuratam investigationem, quali
esse solet illorum, qui metallorum fodina
scrutantur: vel, quemadmodum canes ma-
gno studio investigare solent feras, easque
ex latebris excitare. Sed hæc omnia sine
fundamento dicuntur. ἐρευνάω habet qui-
dem à principio certam significationem, sed
indefinitam. Nullum objectum notat, au-
t modum, sed in genere scrutari est. Modus
objectum, aliæque circumstantiæ debent e-
rui non è voce; sed ex natura & materi-
illarum rerum, de quibus adhibetur. Scruta-
tio metallorum est sane laboriosissima &
accuratissima; sed de tali objecto nusquam
hoc verbum apud Autores usurpatur. Et
maxime usurpetur, non tamen inde sequi-
tur, verbum ἐρευνάω illam significationem
à principio habere. Hesychius ἐρευνάω simpli-
citer exponit per ζητέω, quod significat ge-
neraliter, quærere quodvis, sine omni mo-
do. Homerus usurpavit de indagatione fu-
rum, Appianus de exploratoribus, Lucianus
de perquisitione supellectilis in domo, An-
stoteles

stoteles de naturalium rerum investigatione: de metallorum & ferarum indagazione nusquam usurpatur. Sed etsi adhibeatur de investigatione furum & rerum naturalium, nihil tale præcise significat, & est abstractum ab omnibus illis rebus, quod tamen deinde determinatur per res additas. Sic, quando h. l. dicitur, ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ex voce nulla potest emphasis erui, quia nulla inest; sed emphasis debet erui ex convenientia rei, per media alia Hermenevtica.

2. Sic verbum ἐρεῖσκω tritum satis est. Sunt tamen, qui in hac voce peculiarem vim & emphasis inveniri dicunt, ut significet, invenire id, quod quærimus. Sunt quidem loca, ubi infert, studiose aliquid quæsitum invenire; id vero non valet in rationibus Grammaticis, imo è contrario significat, casu invenire quid, ut: Joh. I. 41. IV. 5. Rom. X. 20. Deinde fundamentum plane nullum est, quando dicunt, ἐρεῖσκω accepisse illam significationem à canibus, qui olfactu inquirunt feras, derivari enim ab ἐρεῖν, sagax, der eine dünne Nase hat. Talia reperiuntur apud Leigh in Critica S. itemque apud Scapulam. Verum sic ἐρεῖσκω haberet spiritum lenem. Alia ratio est in compositis. Ita ἐξερεῖσκω est, excogitare magno studio, ἐξεύρημα solers inventum; sed εὔρημα significat generaliter quodlibet inventum. Apparet hinc, quomodo tractari debeant voces in eruenda

propria cujusvis significatione, quod scilicet plurima vocabula habeant generalem significationem.

3. Ita ζῆτεω est vocab. vulgatum. Quidam tamen Interpretes ad Luc. XII. 18. contendunt, habere illud peculiarem vim & emphasin, ut significet, quærere, quemadmodum crudeles tortores vi tormentorum suorum inquirunt in veritatem. Non opus tali explicatione, & si usum consulimus, nunquam reperitur de tali inquisitione. Si Lucas voluisset tam emphaticum sensum exprimere, non defuissent ipsi vocabula, nam Græca lingua est copiosissima. Conf. alia in Appar. meo, P. I. p. 594. sq.

In his itaque significationes vocum communes atque indeterminatæ ex ipsarum rerum, de quibus usurpantur, natura, rationibus & conditionibus propriis debent determinari; non autem rerum sive actionum proprietates ex vocibus agnosci possunt.

XXX.

Sunt tamen aliqua tum nomina, tum verba simplicia & primitiva, quæ statim ab initio & in prima impositione determinatam significationem acceperunt, eademque cum transferuntur ad alia, magnam vim atque emphasin secum afferunt.

I.

Ita σέβω significat diligo, non in genere, uti αἰνέω

ἀγαπᾶω, φιλέω & ἐράω, sed peculiarem amorem infert, usurpaturque de iis, qui sunt parentes & liberi, consanguinei, fratres & sorores, unde σοργή notat huiusmodi amorem. Paulus Rom. I. 13. Gentiles vocat ἀσόργους, quasi, qui inexperti fuissent huiusmodi naturalis affectus: causa ea est, quia apud Gentiles, si parentibus liberorum numerus gravis esset, licitum fuit, partum tollere, vel non. Quæ lex sane affectum parentum erga liberos tollebat, & vice versa. Etiam in Lege Pompejana non reprehenditur pater, quod filium occiderit. Jam, quando σοργή transfertur ad significandum alium quendam generalem amorem, qualis inter amicos, proprietas non tollitur; sed specialis amor transfertur ad generalem, & innuitur, amorem talem inter amicos non esse vulgarem.

2. Ita Luc. XI. 54. adhibetur de Pharisæis, Christo insidias struentibus, vocab. θηρεύειν, quod est, *feras capere*, & habet certam significationem certæ actionis, circa certum objectum. Apud Lucam vero verbum transfertur per similitudinem ad homines, quando alicui insidias struimus. Ubi igitur exponenda vis in talibus translatis vocabulis, propria significatio prius explicanda, & deinde transferenda & applicanda. Nempe venatores varias artes adhibent, multiplices struunt insidias, ut feras capiant, fodiunt fossas, tendunt retia, &c. Idem hic tentabant

Pharisæi, proponebant Christo varias & periculosas quæstiones, quarum solutio erat anceps, dubia & periculosa, & talem expectabant responsionem, qua vel Majestas Cæsaris læderetur, vel gratia populi perderetur.

3. Sic verbum *δέλεαζω* transfertur ad falsos Doctores, 2 Pet. II. 14. qui dicuntur *δέλεαζοντες*, *inescare animas auditorum non satis firmata*. *δέλεαζω* significat eam escam, quam vel aucupes, vel piscatores proponunt animalibus ut sic facilius capiantur, & *δέλεαζω* est, aves aut pisces inescatos allicere. Quando igitur h. l. translatio explicanda est, collatur quædam instituenda cum ea re, quam proprie significat. a) Comparandi aucupes & piscatores cum falsis Doctoribus, in utraque apparet insignis fraus, astutia & calliditas, & possunt falsorum Doctorum proprietates ex Matth. VII. 15. exponi. b) Sunt auditores & animæ ipsorum comparandæ cum piscibus & avibus: in his observamus simplicitatem, temeritatem & incogitantiam. Idem observare licet in auditoribus, qui sæpe simplices sunt, minus providi, minus cauti & circumspecti, hinc facile à falsis Doctoribus trahuntur in ipsorum casses. Dicuntur *σηρικοί*, & notantur illi, qui non probè firmati in studio doctrinæ Evangelii & veritatis, qui nullo nituntur fulcro, & facili possunt moveri ab una sententia in aliam adeoque per ejusmodi falsorum Doctorum

blan

blandimenta facile seduci. Jac. I. 14. idem
vocabulum usurpatur metaphorice, & con-
cupiscentiæ nostræ tribuitur quoddam *δέ-
λεαρ*, quod nostra concupiscentia prava no-
bis quoque struat insidias, ut nos decipiat,
& seducat ad pravos actus.

4. Sic notissimum est vocab. *Βασανίζω*,
quod est, *per tormenta inquirō in veritatem*, hinc
Βασανιστής & *Βασανισμός*, quæ omnia, quia in
re ipsa inferunt cruciatus intolerabiles, post-
modum ad varia accommodantur. a) Ver-
bum illud *Βασανίζω* adhibetur de doloribus
Paralyticorum, qui sunt exquisitissimi, Matth.
VIII. 6. & passim. b) Per illud exprimuntur
dolores parturientium, Ap. XII. 2. adeoque
conferuntur cum illo, qui equuleo imposi-
tus cruciatur à carnifice. c) Transfertur
etiam ad cruciatus impiorum infernales de-
signandos. Nihil habuit Scriptura in rebus
humanis, cum quibus posset comparare do-
lores infernales, quam cum doloribus equu-
leo impositorum. Vid. Matth. VIII. 29. Ap.
XIV. 10. XX. 10. Dives epulo Luc. XVI.
23. dicitur existere *ἐν βασάνοις*, *in tormentis*.
conf. v. 28. In eadem parabola v. 24. 25.
cruciatus infernalis per verbum *ὀδυνάζομαι*
exprimitur, quod significat non dolorem in
genere; sed habet significationem statim à
principio specialem, nempe doloris partu-
rientis. Quia vero dolores isti exquisitissimi
censentur, vocab. istud fuit applicatum ad

designandos dolores infernales. Ex ha
voce etiam colligitur, qualis fuerit dolo
Mariæ in itinere, cum amisisset Filium. Luc
II. 48. Usurpatur idem verbum Act. XX.
ubi maxime dolent Presbyteri Ephes. se no
amplius visuros Paulum. In his tantum lo
cis reperitur vocab. ὀδυρόμεαι, & quidem
translata significatione, ubi simul transfertur
omnis vis & emphasis vocabuli primariae si
gnificationis.

XXXI.

ARTICULUS PRÆPOSITIVUS, ὁ, ἡ, τὸ, &c.
proprie acceptus, subiecto orationis ex usu lin
guæ additur; nisi id fuerit expressum b) na
mine aliquo proprio, c) pronomine demon
strativo, relativo & interrogativo. In his
enim non opus est Articulo, qui restrin
gat ad certum subiectum; sed Artic. tum
Prædicato ex perpetua Græcorum lo
quendi consuetudine additur. Denique

d) nisi oratio fuerit reciproca & con
vertibilis.

Prob.

a)

Sic omnino dici potest, quod Articulus
semper notet Subiectum. Cadunt igitur
tur, quæ à B. Glassio & Dannhauero obijciuntur
huic Regulæ exempla. Ut inter alia 2 Cor
I. 21

I. 21. ὁ θεβαιῶν ἡμᾶς θεός. Ubi tamen Articulus non proprie accipitur; sed ponitur pro Pronomine relativo, & sequens Particip. loco verbi finiti, atque sic Græci perpetuo loquuntur. conf. v. 22. & c. V. 5. Afferunt 2 Cor. III. 17. *Dominus autem Spiritus est*, ubi utrique extremorum Artic. præponitur. B. Wellerus putat, propositionem esse convertibilem. Ego vero dico, neutro in loco poni Articulum proprie. Est enim in significatione relativa, referente hæc verba ad præcedentia, ubi de eodem *κυρίῳ* loquebatur Apostolus, ut sensus sit: Idem ille Dominus, qui se unit cum verbo, eidemque tribuit vim convertendi nos, v. 16. nullus est alius, nisi Spiritus S. Objicitur & Rom. VI. ult. Nos dicimus, ea esse subjecta, quæ habent Articulum. Notetur igitur, quod à Paulo l. c. constituentur 2. Domini, alter est peccatum, alter Deus: utrique sui tribuuntur milites, quod patet ex verbis immediate præcedentibus: His nunc diversa tribuit præmia, mortem servis peccati; servis autem DEI vitam æternam. Objic. & Ebr. XIII. 8. *Jesus Christus est ὁ αὐτός, idem.* Verum *αὐτός* sine Artic. & cum Artic. diversam habet naturam, quod in hoc unico tantum vocabulo contingit in universa lingua Græca. Nam *αὐτός* sine Artic. est Pronomen relat. cum Artic. est Pronomen identitatis. Quare Art. h. l. est de natura vocis, qui si auferatur, vox mutatur,

b) Sic

b) Sic Act. XVIII. ult. εἶναί τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν
ubi Christus, tanquam nomen appellativum
est prædicatum & nomen officii. Sic Eph.
III. 1. ἐγὼ Παῦλος, ὁ δέσμιος. B. Er. Schmidt
putat, integrum caput esse in parenthesi pon-
nendum, & v. 1. conjungendum cum ver-
ult. cap. præced. Sed insolentissimum hoc
est hyperbaton, & lectio optime fluit. Ar-
ticuli enim hæc est natura, ut nomina ap-
pellativa & communia restringat ad proprium
ut non amplius sint communia.

c) Sic Pronomen *demonstrativum* habet
Matth. XXVI. 26. τὸ ἐστὶ τὸ σῶμά μου. Cor.
Matth. V. 13. 14. XXI. 28. Joh. X. 7.

d) Si oratio sit *reciproca*, potest utrique
tremorum, & prædicato, & subjecto præ-
poni Articulus, uti fit i Joh. III. 4. Hic Gram-
maticus rem definire non potest, sed recur-
rendum est ad Logicam. Tribuimus quod
dem aliquid Articulo; verum, quando ter-
mini & extrema æque late patent, tunc
currendum ad Logicam, quæ docet, quid
latius & angustius.

Facit regula ad ambiguas orationes digni-
scendas. Conf. B. Jac. Weller. Comm. in
ad Rom. pag. 402.

XXXII.

PARTICULARUM Significatio insignem in explicatione Novi Fæderis usum habet.

Prob.

I.

Sic Beza Luc. XXIV. 31. Christum secundum substantiam suam remotum fuisse contendit, & corpus nec visibiliter, nec invisibiliter præsens mansisse, quia part. ἀπό, absentiam notat: *Et ipse invisibilis factus est ἀπὸ αὐτῶν.* Nos dicimus invisibiliter ipsum remansisse. Quidam denegant hanc significationem τῷ ἀπό, sed malè. Quæritur, quid ἀπό removeat? Resp. non substantiam, sed Φάσιν. Ergo retinet ἀπὸ propriam significationem, qua removet aliquid. Similiter Luc. XVIII. 34. *Erat verbum illud absconditum AB IIS*, ubi non verbum removetur, sed qualitas ejus, scilicet τὸ νοητὸν. Apoc. XVII. 8. *& constitutionis mundi.* coll. Eph. I. 4. 2 Tim. I. 9. Hic probat Beza & Pasor, ἀπὸ semper significare ante, non vero post. γέγραπται nos exponimus per Plusquam Perf.: *Nondum erant inscripta*, & hoc si fiat, nulla inter hæc dicta pugna erit.

2. Sic part. εἰς interdum solum eventum designat, & sumitur ἐκβατικῶς, ut: Luc. II. 34. *Hic positus est εἰς πλῶσιν.* Piscator ait, εἰς notare finem & propositum DEI. Sed ex analogia fidei

XXX

fidei *εις* de nudo eventu explicari debet. Similiter etiam Joh. IX. 39. *In iudicium veni*, non notatur finis, sed eventus.

3. Sic quaeritur de partic. *δια*, Hebr. II. ubi *λογος* dicitur *λαληθεις δι' αγγελων*. Plurimi per *λογον* h. l. intelligunt decalogum sed hoc repugnat historiae Exod. XIX. XX. quia per Angelos Lex haud prolata. Alii part. *δια* exposuerunt, *inter*, ut sit, in comitatu Angelorum. Resp. Quando *δια* nota *inter*, comparative usurpatur, unumque cum altero confertur. Partic. igitur propriam significationem retinet, nec *λογος* de Leg. accipiendum. Peculiarem de part. *δια* observationem vide inferius, Can. LXII.

4. Sic I Cor. XV. 29. B. Schmidius 14. significationes Praeposit. *υπερ* recenset. At non sunt omnes distinctae, potius accommodationes aut applicationes ad diversa objecta. Proprie ac primario notat *super* aut *supra*: construatur cum Genit. deinde secundario *vice* s. *loco alterius*. Nos locum hunc cum multis explicamus per *super*, qui tamen sub timide hanc sententiam amplectuntur, qui indubitatum non habent testimonium, super mortuos baptizatos esse homines. Sed quamquam nullus alius hac de re scripserit, maxime tamen ideo Autor in dubium vocandus. Sic multa peculiariter apud Profanos leguntur, nec tamen de iis dubitatur, licet nullus alius Autor id affirmet, dummodo alter non contradicat.

5. Si

5. Sic part. *περὶ* aliquando notat, *propter*; ut: Joh. X. 33. *propter blasphemiam*. Camerario visa est hæc significatio insolens & insolita. Heinsius eam pro Solœcismo habet, sed perperam. Occurrit enim apud Herodot. Lib. I. cap. 8. n. 4. Conf. Joh. VI. 61. Cum Genitivo notat etiam *objectum*, circa quod. Sed locus Joh. XVI. 8. huc plane non spectat. Not. a. vocem *ἐλέγχειν* duo notare: 1. *reprehendere*, *schelten / straffen*. 2. *argumentis aliquem constringere & convincere de aliqua re, eintreiben und überweisen*. b. Objectum triplex est: *Justitia Christi*, quam ipse nobis acquisivit; *judicium*, quod est satanæ devictio; & *peccatum*. Duo priora non sunt reprehensionæ digna. Peccatum quidem est reprehensibile, verum sub eo formali h. l. non occurrit; sed quatenus est controversum: quia Judæi non credebant esse peccatum, non credere in Christum. Ergo posterior verbi significatio hic obtinet, scilicet convincere aliquem de aliqua re. Sunt quidem, qui omnia tria objecta statuerunt esse reprehensibilia, sc. admissa Enallage, propter bonum omissum & malum commissum. Sed malè. Idem enim est, ac si dicam, Petrum esse reprehendum ob veritatem. (si in mente retineam, neglectam) Sed hæc reservatio mentalis nulla est. *ὅτι* v. 9. est specificatio peccati, scil. incredulitatis, non est ratio, vel causa. Cum Genitivo *περὶ* etiam *excellentiã* denotat. Ita
locum

locum Ep. Joh. III. v. 2. explicat *Noldius*, per
supra omnia, quod ipsi idem est, ac inprimis.
 Sed non adeo bene. *Piscatori* *περὶ πάντων* hic
 scrupulum fecit, ut etiam non erubuerit di-
 cere, locum esse corruptum. Juxta *Schmi-*
dium scribendum erat *περὶ*, si excellentiam
 notare deberet. Verus sensus hic est: Quem-
 admodum anima tua bene agit, ita precor,
 ut (non, inprimis quoad bona corporis, sed)
 quoad reliqua bene vel prospere agas, & o-
 ptime valeas. *Syrus* cum *Luthero* benè: *Gr-*
allen Stücken. Excipiunt, *περὶ* id non signifi-
 cat. Resp. Hi non legerunt Scriptores pro-
 fanos: *περὶ πάντος πράγματ* *Lucianus*. *Πε-*
 etiam aliquando exponitur per contra. *Nol-*
dus in *Concordd. Hebr.* pag. 694. huc refert
Joh. VI. v. 41. Murmurabant περὶ αὐτῶ, contra
 ipsum. Sed supervacanea est expositio. *Si*
αὐτῶ est Masculin. tum notat Christi perso-
 nam; si Neutr. generis, tum ejus doctrinam
 denotat. Nos tutius sensu posteriori expli-
 camus: Murmurabant propter rem, i. e. Ejus
 doctrinam, quod videre est ex v. 41. & 61.
Grotius recte vertit: *Ob eam rem.*

6. Part. *ἐπὶ* cum *Dativo* interdum significat
propter, eò quod, idèò, quia, & construitur cum
ἐς, ἣ, ὅ. *Rom. V. 12. ἐφ' ᾧ* aliqui vertunt:
Idèò, quod omnes peccaverunt. Piscator red-
 didit, *in quo*, & confert *Marc. II. 4. Matth.*
IX. 2. sed vero illic *ἐπὶ* non valet *in*, sed *super*.
 Bene igitur *Lutherus* l. c. reddidit: *Dieweil*

alle gesundiget haben. Photiniani & Erasmus vertunt, *quatenus*; sed res subjecta non patitur hanc interpretationem. εφ ω̄ potest quidem exponi per *quatenus*, quando agitur de formulis alicujus pacti, fœderis & promissi, tum valet, *ea conditione*; at Paulus h. l. non agit de ejusmodi rebus. Cum *Accusat.* notat etiam *propinquitatem*. Sic reperitur Apoc. III. 20. Aliqui vertunt: *Ante ostium*; sed ἐπι id non significat. Sic c. XV. 2. ab aliquibus exponitur: *Stantes super mare*. Sane id fieri potest; interim ex textu patet, significationem esse *propinquitatis*, *apud*, vel *prope mare*. Similiter Actor. XI. 11. significat, *ad domum*. Matth. XXI. 19. *prope viam*. Lutherus rectè: *Am Wege*. Erasmus: *In via*; sed minus commode. Matth. XIV. 14. XV. 32. aliqui exponunt: *Misericordia moveor ἐπι ERGA ipsos*; ita & Schmidius, & sic objectum notaretur. Sed ἐπι non significat, *erga*; potius causam ἀποκαταρκτικὴν notat, & melius explicatur per *propter*, quia tota historia causam impulsivam infert. Significat & *circa*, *circiter*, in temporis circumstantia. Vexatissimus est locus Matth. I. 11. ἐπι τῆς μεσοκείρας, *in transmigratione*. At hoc cum Historia Chron. non convenit. Sed si exponatur indefinite, per *circiter*, gegen die Zeit/ res salva est. Noldius in Concordd. alias significationes affert, sed spurias. Sic Matth. XXVIII. 14. exponit: *Quando auditum fuerit à Præside, ἐπι ἡγεμόν*; sed alii melius vertunt, *apud*

G

apud

apud Præsidentem. Act. XXV. 9. ἐπὶ ἐμῶν à Noldius
 exponitur: *Judicari à me.* Sed in judiciis ex-
 poni debet, *coram.* conf. v. 10. Sic affe-
 Noldius loca, in quibus ἐπὶ per *ex* reddit, ut
 Ebr. VIII. 4. ἐπὶ γῆς, è terra. Quæ veritas
 multis exposita est difficultatibus. Rectius
 enim igitur vertit *Erasmus* per *in*, ut innuat
 Levit. Sacerdotium sublatum esse de terra
 Marc. XII. 26. Luc. XX. 37. itidem vertit,
in rubo, cum tamen Moyses in rubo non fuerit.
 Ergo, ex rubo dicere non potuit, uti est apud
 Lucam. Si solus extaret locus Marci, tu-
 potius statuerem ellipsin, in rubo existens
 Deus-dixit. Sed neque hoc valet. Rectius
 sime igitur vertitur, *in rubo*, i. e. in ea sua
 historiae parte, qua agit de rubo. Eph. VI. ubi
 ubi Paulus agit de armatura Christiana, tam-
 dem dicit: ἐπὶ πάντων; *Lutherus*: vor allen Dingen.
 Ex hac versione *Noldius* colligit, ἐπὶ cum
 Dat. notare *ante*, qui sensus tamen ab Apo-
 stolo non fuit intentus. Alii, ut *Coccejus*,
omnia. Convenientissima tamen est expo-
 sitio, quando vertitur, *super omnia*; quia meta-
 phora ab indumentis adhibita est, his denotanda
 que debebant *superinducere* thoracem justitiæ
 quæ est fides. Cum *Accusat.* etiam denotat
de, & est valde frequens tum in sacris, tum in
 profanis. Marc. IX. 12. scriptum est ἐπὶ de
 hominis. *Piscator* dixit esse Hebraismum. *Noldius*
 in numero hanc Præposit. exponit *circum-*
ter, ut: Apoc. VI. 8. *Data est ipsi potestas occidere*
circum-

circiter quartam terræ partem. Sed ibi præcise quarta pars intelligitur, non vero incertitudo fingenda est, quod ex textu patet. Præpositio cum suo casu non ad verbum ἀποκτεῖναι, sed ad nomen referri debet, quod cum non adverteret Noldius, erravit. Vertendum igitur: *Super quartam terræ partem datum est potestas occidendi.* Idem notat, hanc Præposit. cum Accusat. notare cum, & affert locum, Marc. X. II. *μαχάται ἐν αὐτῇν.* Recte Luth. *Un ih̄s;* adeoque ἐπὶ h. l. valet *in*, nempe in ea, quam duxit post priorem foeminam. Affert itidem Matth. IX. 9. *sedentem ἐπὶ τὸ τελώνιον.* Verum neque h. l. potest notare cum, sed *in*: *Sedebat enim in illo loco, ubi vectigalia poscebantur.* Præterea significat *inter*, vel *apud*, ut: Luc. XII. 14. potest verti: *Inter vos.* Noldius locum Act. XV. 17. adducit, exponens: *Inter quas gentes; unter welchen Völkern.* Ex Am. IX. II. citatus est locus, ubi non tam de invocatione religiosa, quam de impositione cognominis agitur. De Christo enim dicuntur Christiani. Vertendum igitur: *Super quas nomen meum cognominabitur.* Dicitur enim ἐπικαλεῖσθαι, cognominari.

7. Ita part. πρὸς quandoque eventum infert, ut: Matth. V. 28. *ad concupiscendum uxorem.* Ex adpectu enim hoc evenit, ut concupiscat eam. Significat & *propter*, ut Matth. XIX. 8. Interpretes hic variant, quia insolens ipsis visa est constructio: πρὸς, *propter cordis durtiem.*

tiem. Frequens ejus partic. usus est apud Herodotum, & Sophoclem. Sic & Polybius, qui ferè norma habetur communis dialecti. Eph. III. πρὸς cum Accus. construitur, & exponitur per *ex*: *Ex quo potestis colligere*; cum tamen in significatione apud nullum Autorem legimus. Potest πρὸς quidem exponi per *ex*, in significatione causæ, auf daß; adeoque commodius vertere possumus, *propter*, idem πρὸς ὅ coalescit in unam vocem h. l. ut pro δὲ ὅ. Sic omnia simplicius exponuntur, nec præter necessitatem augentur significationes.

XXXIII.

Figura ENALLAGARUM, ELLIPIUM, PLEONASMORUM, &c. in explicando Novo Fædere haud temere fingenda sunt.

ΕΝΔΕΙΞΙΣ.

§ I.

Vexamus & vexamur his Figuris propria exempla, & regulas Grammaticorum fabricas. Unde consultius censetur, omnino aliquando Grammaticorum regulis, scopum scribentis è contextus totius consideratione eruere; vel statim ad normam, sive fidei analogiam in locis dubiis, & de quibus controversia est, recurrere,

§ 2.

§ 2. Ita in nominibus & verbis potissimum conspicua est *Enallage*; at sæpe tamen applicatio deficit, & destituitur veritate. E. g. Joh. I. 29. *Agnus DEI* dicitur ἀμαρτίαν sustulisse. Ubi Pontificii urgent singularem numerum, quasi peccatum originis tantum intelligatur. Nostri dicunt, esse *Enallagen* singularis pro plurali: qualia exempla passim obvia sunt. Si excipiat Pontificius, non sine gravi causa recedendum à litera; hinc quia ex rationibus Grammaticis *Enallagen* probare non possumus, refugiendum ad alia remedia, ad Analogiam fidei, & dicta Scripturæ. conf. Joh. I. 7. 9. II. 2. Matth. I. 21. Ex qua collatione apparet, l. c. statui debere necessario *Enallagen* singularis pro plurali.

§ 3. Vicissim Linguae Hellenisticae Patroni plurima Figurarum exempla temere commenti sunt. Ea enim lingua meris constat *Enallagis*, *metalepsibus*, aliisque non modo schematis, sed & tropis, ideoque in omnes species ac formas, veluti quidam Proteus, converti ac mutari potest. Ita Luc. XXII. 20. ἐκχυνόμενον Dativus esse statuitur. Nam Lingua Hellenistica non declinat, non habet casus. Quo modo quilibet ex quolibet potest fieri. Inauditum sane est, Substantivum Dativum construi cum Nominativo. Nominativo casui, inquit *de Dieu*, hanc prærogativam esse concessam ab Hellenistis, ut omnium casuum reliquorum vicem sup-

pleat. Si hoc valeat, apparebit, quam periculosa adhuc sit doctrina fidei, & metuedum, ne aliæ dogmatum species ex N. T. ruantur. Unde non mirum, quod linguæ huic faveant Adversarii: valde enim apta est ad depravationem Scripturæ, potest flecti & reflecti. Secundum eandem linguam Joh. I. 14. *unigeniti* conjungitur Nominat. *plenus*. Conf. Ephes. III. 17. Apoc. I. 4. 5. Pudenda sunt ignorantia exempla quæ tamen *de Dieu* Comm. ad Luc. XXII. solo Linguæ Hellenisticæ prætextu defendit.

§ 4. Hinc deceptus est B. *Glassius* noster Philol. S. p. 736. qui existimat, posse construi Nominat. cum Genit. & Accusat. cum Genit. & affert exemplum ex Apoc. III. 12. ubi lectio vera, quæ habet, *πολεις, ἡ καταβαίνουσα* nec tamen Enallage est, sed Ellipsis verbi quæ est *descendens*, πρό, quæ descendit, quæ exempla passim sunt obvia, præcipue in Epistolis Paulinis: ac sæpe Participia absoluta ponuntur cum Ellipsi verbi substantivi, etiam apud antiquissimos Græcorum. Deinde affert B. *Glassius* locum Apoc. XVIII. 13. ubi *ἀντίπρωσις* Accusat. in Genit. Sed h. l. iterum Ellipsis locum habet, non autem Enallage. Estque Ellipsis vel τὸ πλῆθ, ut *Hugo Grotius* putat, quod etiam probari posset. Sed nihil hic inferimus; verum, quod rectè repetimus nomen ex præced. v. 12. qui cum v. 13. cohæret; scilicet γόμ, merces

&c. Qualis repetitio frequens est. Ad-
dit B. Glassius 2 Pet. II. 10. putatque h. l. con-
strui Accus. & Nominat. sed frustra. Nam
laborat iste locus falsa distinctione, cum v.
10. finiendus sit in voce καλαφρονε̄ντας, & v.
11. inchoandus à voce τολμη̄σαι. De loco
Apoc. I. 5. quem itidem adducit B. Glassius,
jam supra actum, pag. 15. 16.

XXXIV.

*Inprimis vero Heterodoxorum malitia & fraus
multa excogitavit schematum exempla in
illis Scripturae dictis, ubi nulla in-
veniunt locum.*

I.

Ita Maldonatus, ut homini possit tribuere ali-
quam cooperationem in spiritualibus, ex-
cogitavit ellipsin partic. μόνον, & applicat ad
Rom. IX. 16. h. m. *Non est tantum volentis, aut
tantum currentis; sed etiam simul est miserentis
DEI.* Non sufficit nostrum velle, &c. No-
strates negant, dari hic ellipsin, non tamen
repugnantibus regulis Grammat. alterutri
parti, cum vel 100. alia loca in utroque Fœ-
dere observata sint, in quibus est Ellipsis Ad-
verbii solum. Verum, quando hoc dictum
examinamus, & Scripturae consensum adhi-
bemus, apparet, esse falsam ellipseos part.
μόνον h. l. applicationem, nam Scriptura no-
stris viribus in spiritualibus plane nihil tri-
buit

buit. conf. Phil. II. 3. e. I. 29. ubi sensus plane exclusivus est. Add. Eph. II. 8.

2. Eandem partic. *μόνον* Ellipsin urgent Pontificii, ad I Cor. XV. 10. ubi dicit *Corn. Lapide*, hunc esse sensum: Non ego solum sed mecum gratia DEI, quæ mihi adest. Non invidemus autem ipsis hanc Ellipsin, cum Apostolus non de conversione sua, sed de ministerio verbi loquatur, atque donis ad ministrantibus, à quibus ad sanctificantibus. N. V. C.

3. Ita *Calviniani*, ut ictum evadant de necessitate Baptismi, ratione medii, locum Joh. III. 5. non de Sacramento Baptismi, sed de regeneratione spirituali (cujus tamen Baptismus medium est, adeoque hæc sunt subordinata) exponunt, atque confugiunt ad figuram *ἐν δὲ δύοιν*, secundum quam aqua & spiritus est spiritualis aqua, vel aqueus spiritus & conferunt ad hanc figuram Matth. III. 11. ubi *spiritu sancto & igne*, est spiritu ignito. Verum si etiam maneamus in hac figura, nihil efficiunt, & suam hypothefin etiam hoc modo labefactant. Nam in Hendyadi est conjunctio quadam, nempe, ignis & spiritus non sunt separati, sed conjuncti in illo Symbolo, ita h. l. ab aqua non potest separari spiritus, sed per sacramentalem unionem conjunguntur.

4. *Sociniani* etiam admodum diligenter sunt in excogitandis Schematibus. Dicunt
Christi

Christum inter alia appellari DEUM, ob divinam potestatem, quam acceperit post resurrectionem. Nos opponimus Joh. XIII. 3. & XVII. 5. ubi sermo de Christo ante Ejus resurrectionem, in tempore præterito. Socinn. habent hic aliquod effugium, quo suum errorem pallient, esse scilicet in priori loco Enallagen Præter. pro Fut. h. m. *Daturus est*: in posteriori similiter Enallagen Aoristi pro Fut. scilicet, *quam habiturus sum*. Resp. ex Grammatica, Imperfectum, Perfectum & Aoristos in Lingua Græca nunquam in Indicativo permutari, aut poni pro Futuro per Enallagen. Limitamus vero Regulam, quando eam restringimus a) ad Indicativum, nam horum temporum alia est ratio in reliquis modis. β) ad characterem historicum & oratorium: nam in characterem Prophetico propter certitudinem rei sæpe Præter. pro Fut. ponitur. Regula autem firmiter potest applicari ad II. cc. ubi Indicativus est, & stylus historicus. Alia graviora argumenta continet ipse contextus, Joh. XVII. 5. Non enim simpliciter dicitur: *Quam habui*; sed additur: *Antequam mundus esset*. Ex quo patet, non de re futura sermonem esse. Et Joh. XIII. 3. contextus quoque subministrat aliud argumentum: Duo dicuntur ibi de Christo, quæ conjunguntur per partic. καὶ. Quemadmodum igitur accipiendus est egressus à DEO; ita & omnium in manus traditio.

G 5

s. Di-

5. Diximus, Aoristos Indicativi non poni pro Futuro. Sed hic obicitur locus intricatus ex Matth. XXIII. 35. In Græco est ἐφωεύσατε. Communiter statuitur, Zachariam intelligi illum, de quo 2 Par. XXIV. 21. Sed a) utriusque sunt diversa nomina. b) Christus ab initio mundi cœpit recensere sanguinem injuste fusum, usque ad sua tempora. c) Alius etiam Zachariæ meminit Josephus L. IV. de Excid. Hieros. cap. 19. qui ait, fuisse filium Baruchi, quod convenit cum h. l. *Constant. l' Empereur* pag. 82. in Tract. Talm. Middoth putat esse Enallagen Aoristi pro Fut. ut sensus, quem occisuri estis, quam interpretationem amplexus etiam est postea *Job. Coccejus* in Notis ad Zachar. & *Lud. de Dieu* ad Matth. l. c. Atque ante hos omnes *Franc. Junio* placuit hæc sententia, ad h. l. Qua quidem ratione non labefactaretur nostra Regula, cum Christi verba ita fuissent Prophetica. Conf. *B. Calov.* ad Zach. l. 1. *Lightfoot* in Horis ad h. l. pag. 426. objicit, hoc durius esse, cum Christus expresse dicat, ἐφωεύσατε & illum Zachariam, ante excidium occisum, non fuisse dignum, qui inter Prophetas referretur. Sed prius petit principium; alterum autem refellit Josephus l. c. ubi vocatur illustrissimus in hac gente, vir justus, dives, pius, & qui obstiterit ausibus impiorum constanter, ita ut absolutus à judicibus, contra jus fasque ab impiis in medio occideretur.

& poenam excidii Josephus refert ad culpam hujus viri innocentis interfecti.

6. Incidit hic etiam locus, quem tractat B. *Hackspan.* in *Notis Theol. Philol. Joh. III. 13.* ubi habetur ἀναβέβηκεν. Socinn, geminum fingunt adscensum: *Hackspan.* non insolens esse, ait, Præter. poni pro Fut. Sed, si loquatur Græce, utique insolens est, nisi capiatur Prophetice, quod hic fieri non potest, quia recitatio est Historica. Observandum tamen, tempora Præter. & Aoristos saepe notare actionem consuetam & possibilem, h. m.: Niemand pflegt / oder mag gen Himmel steigen. Hæc significatio temporum in confesso est apud omnes Grammaticos, & h. l. sermo est de propria virtute, quo sensu utique hic locus interpretandus est. Subjicit quidem *Hackspanius* aliam expositionem, per Hebraismum, ut adscendere in cœlum sit, rimari cœlestia mysteria. Sed fictitius est hic Hebraismus. Adducit quidem Deut. XXX. 12. Sed falsum unum, ut alterum. Deuteron, enim verba sunt proprie accipienda, non metaphorice.

7. Redeamus jam ad *Socinianos.* Joh. VIII. 56, faciunt Enallagen duplicem, Indicativi pro Conjunctivo, s. potentiali, scilicet, exultasset. *Videret diem meum* exponunt conditionaliter per Enall. ut sit sensus: Abraham gavisus esset, si diem vidisset meum; & si vidisset, gavisus esset. Quod tamen non est

He-

Hebraismus, cum frequens sit talis mutatio
 Indicativi pro Coniunctivo. Sed ex argu-
 mentis Grammat. controversia dirimi ne-
 quit. Nos dicimus, verba capienda esse, ut
 jacent; illi negant. Itaque alia quaerenda
 sunt remedia: α) Quando contextum con-
 sideramus, apparet, Judæos verba Christi
 blasphemiam accepisse; adeoque, ut jacent
 & uti nos hodie capimus. β) Si conferatur
 totius disputationis institutæ scopus, non pot-
 est alius esse sensus, nisi indicativus & cate-
 goricus, omnia eò collimant. γ) Si inter-
 pretationem Socin. retineremus, esset info-
 lens & inepta tautologia, aliena prorsus
 Scriptura sacra.

8. Similiter Socin. depravant verba Job
 I. 3. quasi esset Enallage simplicis *facere*, pro
 composito *reficere*, sive restaurare: addun-
 rationem, N. T. scilicet constare Hebraismo
 Sed illud etiam in usu est Græcis, qui tamen
 innumera habent composita: unde ex Gram-
 matica lis præsens non potest decidi. Quan-
 quam hoc tamen valeat, nullum compositum
 ex *γίνομαι* significare restorationem. Dein
 de quoad rem ipsam conferendus v. 10. ubi
 mundus per Christum factus dicitur, nec ta-
 men ipsum cognovisse, inter quos sunt im-
 pii, non regenerati, sive restaurati à Christo
 scilicet actu secundo, & tamen omnia h. l.
 Christo facta dicuntur. Quare quia hic la-

tior significatio creationis intelligenda venit,
strictior illa Socinn. nihil obtinet.

XXXV.

*Neque ἀναληπόμενα, ὑπερβάλα, παρενθέσεις,
συγχύσεις, μακρολογίαι, &c. in N. T. sine
causa statuenda sunt.*

Ἐκθεσις.

§ 1.

Nimirum quia hæc schemata fere inter o-
rationis vitia reponuntur à Grammati-
cis, quæ etiam perspicuitati repugnant,
probe considerandus contextus est, ne
sine causa ac temere tales figuras afferat
Interpres.

2. Veruntamen non semper censeri de-
bent vitia, cum sic comparata sint, ut animi
perturbationibus exprimendis & rerum ipsa-
rum genio declarando inserviant: quibus
ideo & S. Scriptores usi sunt, cum ob vehe-
mentiam quasi extra se rapiuntur in descri-
bendo mysterio, aut delineando affectu.

§ 3. Et sane multo plura schematum ho-
rum exempla observare licet in profanorum
monumentis. Scilicet si temere hujusmodi
schemata orationi inserantur, vituperanda
sunt; ubi autem pro materiae subjectæ ra-
tione usurpantur, laudem omnino meren-
tur. Vid. *Voss. Institutt. Oratt. pag. 38. Hieron.
Wolff. To. VI. in Demosth. pag. 90. Flacius, P. II.*

Clavis,

Clavis, ubi de stylo N. T. agit, ac de Schematis Pauli, erudite hanc rem tractat; & *Pauli Martyr*, Præfat. Comm. in Epist. ad Rom. *Origeni*, Paulum propter schemata culpanti, erudite respondet.

§ 4. Ita Luc. XIII. 9. reperitur verum *Anantapodoton*, quod plane est ex usu Græcorum & ex subjectæ materiæ natura ac conditione itemque scribentis scopo est supplendum. Parabola h. l. repetenda tota à v. 6. Quid cui debeat facere, non expressum; facile tamen intelligitur. De similibus exemplis conf. *Voss. L. IV. Instit. Orat. p. 35. Valens h. l. & B. Er. Schmidius.* *Erasmus* multa *Anantapodotonum* exempla in N. T. inserit falsissima. Ita Act. III. 19. 20. statuit *ἀναπόδοτον*, sed loci hujus cohærentia est clarissima, & partic. ὅπως ἅν omnem peperit difficultatem. *Vulgatus* vertit: *Ut, cum venerit, &c.* Sed ὅπως ἅν non significat, *ut cum.* *Erasmus* supplevit verba: *Salvi sitis*; alii aliter. Verum si integra Petri concio h. l. expendatur, sermo non est de secundo, sed primo Christi adventu, & partic. ὅπως ἅν, quod contra *Lexicographos* primus observavit *Beza*, inter alia significat, *postquam, nachdem / quandoquidem, nachdem / quam* interpretationem secutus *B. Er. Schmidius*, & aliis exemplis confirmavit. Hoc vertendum, *quandoquidem*, quod congruit cum scopo orationis Petrinæ. conf. seqq. *Beza* itidem commentus est *Anantapodoton* I Cor. XII

XII. 28. Sed usus Græce loquentium ipsum decepit. Dicitur enim ἔς μὲν, putabat vero Beza, necessarium esse, ut sequeretur ἔς δὲ, adeoque aliquid in contextu orationis deesse. Sed nihil deest, sequitur enim: Ἐπειτα δυνάμεις, quæ est redditio, quam non observavit Beza: nam sæpe apud Græcos post μὲν sequitur Ἐπειτα, sine partic. δὲ. Hujus generis exempla sunt innumera apud optimos Græcos autores. Conf. *Æmil. Portus* ad L. IV. *Xenoph.* pag. 809. *Lucian.* To. I. p. 159. 289. *Aristot.* L. IV. *Polit.* c. 5. & 8. & *Lib. VII. Ethic.* *Nicom.* c. ult. &c. Ad locum Paulinum notetur, quod genus orationis mutaverit, in principio usurpavit vocabula concreta, postea abstracta, eodem tamen sensu: Δυνάμεις igitur concretive exponendum, quod pauci observarunt, nempe de viris, virtute & potestate præditis, qui haberent virtutem, edendi miracula, donum sanandi miraculose, &c. Et sic nullus restabit hiatus. Sæpe enim ponuntur abstracta per concretis in N. T. atque hujusmodi transitus est frequentissimus. Vid. *Æschyl.* in *Prometh.* v. 144. 146. & *Scholiastes:* *Sophocles* in *Electra*, v. 206. 209. & *Scholiastes:* *Eustathius* quoque ad *Odyss.* v. 202. 205. p. 1559.

§ 5. Ita *Hyperbaton* occurrit Eph. II. statim ab init. usque ad v. 5. cum quo connectitur verbum συνεζωοποίησε, itaque v. 5. demum infertur, quod pertinebat ad v. 1. Apud *Profanos, Græcos & Latinos* similia reperiuntur exem-

exem-

exempla. Conf. Voss. p. 734. Sed Eph. III. in-
 init. male asseritur Hyperbaton. B. Er. Schri-
 per integrum caput statuit Hyperbaton,
 c. III. I. cum v. I. c. IV. connectit, qui per re-
 gulam Grammat. in hanc sententiam indu-
 ctus est, scilicet subjectum designari per præ-
 fixum Artic. existimat, subjectum & prædic-
 tum esse divulsa, subjectum esse in principi-
 c. III. & prædicatum in cap. IV. Sed Regula
 ista supra fuit exposita: tum enim præfigi-
 tur Articulus subjecto, quando illud non ex-
 primitur per nomen proprium; sed h. l. sub-
 jectum exprimitur p. in Pronom. ἐγὼ p. no-
 mine proprio; Paulus.

§ 6. Ita Joh. I. 14. rationes Grammat. evi-
 cunt, nomen λέγῃ, & adject. πλήρης esse
 conjungenda, cœtera autem verba Parenth-
 includenda. Lud. de Dieu putat, πλήρης cum
 μονογενὴς connecti posse. Eph. II. inter v.
 & 6. aliqua habetur parenthesis, & causa infe-
 ritur, scil. gratia salvati estis. Sic apud Arist.
 in principio Physicorum parembole oc-
 currit.

§ 7. Sic I Cor. IX. 10. Trajectio est, ubi A-
 nalysis Gramm. instituenda secundum idio-
 tismum & consuetudinem Græce loquen-
 tium. Verba non satis videntur coherere
 nec gignere commodum sensum. Sed no-
 tetur, quod ex præced. quædam verba sub-
 audienda, nempe, qui triturat, debet tritu-
 rare sub spe, nam verba ultima, ἐπ' ἐλπίδι

conjugenda cum verbo αἰλοῶν: jam Insin.
 μελέχειν cohæret cum Genit. τῆς ἐλπίδος, ut
 nempe particeps fiat suæ spei, meton. pro re
 sperata. Conf. B. Lutheri versio, & apparebit,
 quomodo ipse ordinaverit verba. Locus
 2 Cor. IV. 4. crucem fixit omnibus Interpre-
 tibus, & Græcis & Latinis. Hic disquiritur,
 quorsum pertineant verba: *Hujus seculi*; an
 Deus hujus seculi sit conjugendum? statue-
 runt plerique *trajectionem*, vel, ut *Irenæus* loqui-
 tur, hyperbaton, & verba, *seculi hujus*, retule-
 runt ad τῶν ἀπίστων, h. m.: *In quibus Deus* -
 (hic quiescendum lectori) *excæcavit mentes in-*
fidelium hujus seculi. Quando dicitur hoc se-
 culum, cum Pron. demonstrat: illud Prono-
 men est terminus diminuens, & Scriptura
 passim sic loquitur, Joh. XII. 31. XIV. 30.
 XVI. 11. &c. eademque appellat diabolium
 principem hujus mundi, dicitur autem ita
 ad distinctionem seculi futuri, in quo dia-
 bolo nulla amplius potestas est. Hinc nulla
 causa, quare quicquam mutemus in oratio-
 ne. Eph. III. 18. conjunctio ἵνα est scite *tra-*
jecta, unde aliter distingui debet textus, ac
 distinctus est: neque opus, ut barbaram *En-*
nallagen statuamus cum *Lud. de Dieu.*

§ 8. Ita *Macrologia* in N. T. occurrunt, ad
 quas pertinent *Pleonasmi*, ubi unice consu-
 lendus usus, & ex linguæ propria indole &
 consuetudine judicandum. e. g. Matth. V. 2.
Et aperiens os suum &c. Ab Apostata *Juliano*
 &

H

&

& à Porphyrio Philosopho hæc figura crebra
 fuit usurpata. Conf. *Spanhem.* P. III. Dub. E
 pag. 374. sq. ubi refutat profanos calumniatores ex usu Latinorum, de Græcis nihil habet. Similia legi possunt apud *Æschyl.* in *Prometh.* v. 612. apud *Lycophron.* init. operis, quo vocatur *Cassandra*, apud *Lucian.* T. o. III. f. 575. & T. o. II. p. 684. Sic *μακρολογ.* Matth. XXI. 24. ubi idem bis dicitur. Luc. VI. 37. itidem exemplum est. Et Joh. I. 20. *confessus est, & negavit*, quæ locutio magnam habet vim. & Profani: *Salva navis est, & non perit*. Scilicet talia non sine emphasi dicuntur; sed habent laudem, si commode inserantur. Hujus schematis exempla sunt innumera apud Profanos, nec apparet, quare culpam mereantur in Sacris. Vid. *Pricæum* in *Notis Actor.* XIII. 11. *Arn. Boot.* L. III. *Animadv.* cap. II. §. 5. *Tho. Stanlejum* in *Not.* ad *Æschyl.* *Choëph.* v. 5. & 7. Conf. *Hackspar.* ad *Matth.* VII. 43. *Voss.* L. IV. *Institt.* p. 35.

XXXVI.

Quicumque locus in N. T. de Christo & temporibus N. T. allegatus est, is etiam de Christo & temporibus N. T. loqui statuendus est secundum literalem sensum suum, nisi manifestis rationibus contrarium evinci queat.

Expli

Explicatio.

§ 1.

Regula hæc est B. Seb. Schmidii, quam probat ex Hebr. III. 7. ubi Psalmus XCV. de Christo & temporibus N. T. citatur. Vid. Comm. in Ep. ad Hebr. p. 336.

§ 2. Sic B. Brent. ad Esa. XL. 3. *Vox clamans in deserto* &c. pulchre differit: Evangelistæ, qui sunt veri, ac divinitus electi Interpretes Prophetorum Scriptorum, manifeste ostendunt, hunc locum non secundum allegoriam, sed κατὰ τὸ φητόν de Joanne Baptista intelligendum esse. *Quare ne Angelus quidem audiendus est, si quis hunc locum aliter, quam de Joanne Baptista, interpretaretur.*

§ 3. Ita B. Æg. Hunnius, Psalmum XLV. de Christo agere, probat ex citatione Apostolica, Hebr. I. dicens: Habes luculentam explicationem, eamque à DEI Spiritu profectam, hæc nimirum ad *Filium* esse dicta. Quod argumentum, testimonio Psalmi superstructum, fatiscet totum, imo corruet, si ad alium, quam Christum, verba illa Psalmi pertinere contendas. *Opp. To. II. p. 644.*

§ 4. Quod si Regulam hanc, in explicandis Scripturis necessariam, Calvinus in primis atque Grotius observassent, haud ita veteratorie testimonia Spiritus S. de Christo ejusque Regno agentia, elusissent, & in alium plane sensum detorsissent. vid. B. Ægid. Hunnius in Cal-

vino Judaiz. & B. Calovius in *Bibliis Anti-Græcæ*
 Et hodiernum adversus hanc Regulam à variis
 Scripturæ interpretibus varie impingitur.
 Impia sane hypothesis est, quam fovet *Antiquæ*
Observ. I. Tomi I. Hall. his verbis: *Scriptores sacri*
N. T. dictu V. T. in quibus de Messia non agitur,
Messiam retulisse. Id vero, si concedatur, à
 Φάλεια sermonis Prophetici evanescit.

§ 5. Observes autem, ut firma & omni excep-
 tione major argumentatio est: Evange-
 listæ & Apostoli V. T. dictum de Christo ex-
 plicant, E. non alia interpretatio quærenda
 est; ita vicissim non possum negative colligere:
 Scriptores N. T. de hoc vel illo dictum
 nihil admonuerunt, itaque literalis sensus de
 Christo Salvatore non agit. e. g. Gen. XLIX
 v. 10. ut luculentum de *Adventu Messie*, Job
 XIX. 25. de *Resurrectione Ejus* testimonium
 accipimus, licet in N. T. non allegetur. Dantur
 enim alia quoque subsidia, per quæ ἀπο-
 τέρητως hoc evinci potest, idque methodo
 Apostolica. Sic Paulus, Psalium XVI. de
 Christo agere, solide ex contextu probat
 hoc modo: David quidem, cum suæ ætatis
 inserviisset consilio DEI, dormivit, & as-
 positus est ad Patres suos, *viditque corruptionem*.
 At is, quem DEUS suscitavit, *non vidit corrup-*
tionem. Act. XIII. 36. 37.

XXXVII.

Similiter, cum Scriptura N. T. aliquid IMPLETUM dicit, QUOD PRÆDICTUM FUIT PER PROPHE TAM, illud non de typica accommodatione, sed vera prædictione, exponendum est.

Explicatio.

§ I.

Sic Hof. XI. 1. *ex Ægypto vocavi Filium meum,* reditum Christi ex Ægypto literaliter prædici, patet ex allegatione Evangelistæ, Matth. II. 15. qui diserte dicit, hanc Hoseæ Scripturam impletam esse, cum Christus ex Ægypto rediret, non simile tantum quid accidisse innuit. Conf. B. Reinhard. in Hermenevt. S. p. 493. seq. Et sensus loci per se est facilis. Thesis nempe divina est, magnum esse & eximium amorem suum erga populum Israël. Quæ thesis probatur gemino argumento. Prius inde petitur, quod Deus Israël jam dilexerit, *cum adhuc esset puer.* Posterius in eo versatur, quod nondum desiderit diligere, sed post longam annorum seriem ingenti beneficio Israël afficere constituerit; scilicet se in gratiam Israël aliquando *Filium suum unigenitum ex Ægypto evocaturum,* ut Israël Evangelium annunciet &c. idque tam certo eventurum, ac si jam factum esset.

esset. Ita scilicet ex Lege Hermenevtica vocis *Filii mei* proprietates eo usque retinenda est donec improprietas literæ necessitas imperet.

§ 2. Sic Matth. II. 17. in Herodis infanticidio Bethlehemitico *impletum* dicitur vaticinium *Jeremiæ* de planctu Rahelis super liberos suos; ubi solida B. *Æg. Hunni* Exegesis est. Hæc verba etsi possunt secundum literam etiam exponi de populi Hebræi miserabili clade, quæ accidit tempore captivitatis Babylonica, tamen ratione typi, imo vero principaliter de infanticidio isto agit & vaticinatur ibi Dominus. Multa quippe sunt in eo Cap. XXXI. quæ palam arguunt, de temporibus adventus & Regni Messia id totum esse intelligendum. Cujusmodi etiam est hoc *Novum creo in terra, dicit Dominus, fœmina circumdabit virum.* Similiter exstat ibi præclara promissio *novi fœderis*, sub quo Dominus remittere illis velit peccata, & iniquitatis illorum non recordari amplius; quæ ad regnum Christi sub N. T. refert auctor Epist. ad Hebr. VIII. Quin & alia complura occurrunt ibi quæ ad Jeremiæ tempora neutiquam accommodari possunt, imprimis quæ memorantur de beneficiis præstandis ipsis quoque gentibus. Sic omnes circumstantiæ, totusque antecedentium & consequentium contextus ostendit, verba Prophetæ vero sensu ab Evangelista esse allegata. *Opp. To. III. p. 41. Conf. B. Dorisch. in Pentatec. p. 121. sq.*

§ 3. Sic Joh. XIX. 36. dicitur: *Facta sunt hæc, ut SCRIPTURA IMPLERETUR: Os non confringetur ejus.* Quo innuitur, agnum Paschalem typum Christi, in ara crucis immolandi, extitisse, ejusque præfigurationem, etiam quoad ossa non confringenda, in Christo implendam fuisse. Conf. I Cor. V. 7. Optime Chrysof. in Job. Hom. 84: *Licet de Judeorum agno hoc dictum sit, transiit tamen figura illa ad veritatem, & multo magis in eo impleta est.* Sive, ut B. Hülfem. explicat, plena intentio illius dicti, *os non confringetis illi*, hæc est: *Nec agno, nec Christo, per agnum typice præfigurato, os comminuendum esse.* Prius enim factum est, ut impleteretur posterius; inquit diserte Johannes cap. XIX. 36. &c. In *Breviar. enucl.* pag. 60. Et metus de sensu gemino hic vanus est. Non dicimus, quasi de agno paschali sensu *literali*, de Christo vero sensu *mystico* loquantur. Nam Pronomen *EI* Exod. XII. non respicit, nisi agnum paschalem. *Impleta* autem dicitur Scriptura illa Mosaica, Joh. XIX. non quod verba illa Mosaica de Christo loquantur, sed quia *impletum* est in *antitypo*, quod ibi *adumbratum* in *typo*, & consummatum est illud, quod ibi Spiritus S. intendit per *mandatum ceremoniale* præfigurare, adeoque exhibetur verum *πλήρωμα* mandati istius & causæ, quam Deus in hoc mandato respexit. Breviter: *In re ipsa* adumbratum fuit, Christo crucifixo ossa non frangenda, non autem *per verba* Mosaica

id significatum, in quibus talis sensus non obtinet. vid. B. Calov, Prolegom. Comm. Genes. p. 96.

§ 4. Rem omnem expediat idem, ὁ πᾶσι Calovius, qui adversus Spanhemium, accommodationem quandam typicam in hujusmodi locis statuentem, ita: Exempla, quæ produxit Spanhemius Dub. 72. minus luculenta sunt, neque hoc, quod ipse vult, probant: nempe impleri quandoque dici Scripturam improprie & secundario, ἀναλογικῶς vel παραδειγματικῶς, quando simile quid contingit illi, quod jam olim vel factum, vel dictum, vel prædictum. Nam locus Esa. XXIX. 13. respicit illos ipsos, quibus applicatur Matth. XV. 14. Et vaticinium Esa. VI. non per accommodationem tantum, sed directe impletum fuit in auditoribus Christi, Matth. XIII. 14. vid. suo loco. Neque per meram accommodationem & transumptionem adducitur Ps. LXXVIII. 2. ab Esaiâ Matthæo, c. XIII. 34. 35. Nam idem ille, qui in Psalmo ait: *Aperiam per parabolam os meum* locutus est apud Matthæum in Parabolis. Non applicatur hoc tantum Christo, sed Christus locutus est per os Esaiâ. Rom. IX. 29. *meram* tantum accommodationem esse loci Esa. I. 9. negamus; contrarium in explicatione loci Esa. ostendimus. Quod ad Matth. XXI. 13. cum ad *institores sui temporis* à Christo applicatur, quod de Judæis suæ ætatis jam olim à Jeremia dictum, c. VII. 11. non adhibetur

betur phrasis illa, ut impleretur, aut, tum imple-
 tum est, quod per Jeremiam predictum, ut h. l.
 (Jer. XXXI.) sed simpliciter dicitur, γεγραπται,
 scriptum est. Neque opus est, ut fingamus
improprium illum Scripturæ implendæ mo-
 dum, cum nulla cogat necessitas, ad impro-
 prietatem recurrere. *Bibl. Ill. V. T. To. II.*
fol. 450. b.

XXXVIII.

*Inprimis vero ACCOMMODATIONES & AL-
 LUSIONES PHOTINIANÆ in Novi Fæderis
 explicatione cane pejus & angve fu-
 giendæ sunt.*

Explicatio.

§ I.

Nimirum in Oraculis V. T. quæ Messiaë Di-
 vinitatem demonstrant, & à Scriptoribus
 N. T. de Christo allegantur, Photiniani di-
 stingvunt inter expositionem literalem &
 quamcunque allusionem sive accommoda-
 tionem divinorum attributorum ad Chri-
 stum. Negant proinde oracula illa de Chri-
 sto literaliter agere, sed Evangelistis & A-
 postolis solenne esse, ut phrasin, de DEO
 adhibitam, per allusionem saltem de Christo
 usurpent.

§ 2. Ita Esa. XLV. 23. *Vivo Ego, dicit Dominus,
 mihi se flectet omne genu &c.* Rom. XIV. 11. de
 Christo literaliter adducitur. Verum Pho-

H 5

tiniani

tiniani *accommodationem* concedunt, sed sensum de Christo literalem hic esse, negant ideo, quod is demum verus Deus sit, qui per seipsum juret, & cui jurare teneatur omnis lingua. Talia autem Christo minime convenire ajunt. Sed enim vero, cum Christus cum Patre unum sit, Joh. X. 30. I Joh. V. 7. idemque Deus benedictus in seculo Rom. IX. 5. idem quoque honor, eademque Majestas Christo, ceu vero DEO, tribuenda est.

§ 3. Ita Esa. XLI. 4. c. XLIV. 6. c. XLV. 12. *Ego sum primus & ultimus*, literaliter de Christo explicatum videmus, Apoc. I. 8. cap. II. 8. Sed Photiniani alio sensu id de DEO alio autem de Christo usurpatum contendunt. Verum quid certi tandem relinquatur nobis in Scripturis, si ita ludere cuius est integrum?

§ 4. Ita cum Esa. XXXV. 4. 5. 6. dicitur *Ecce DEUS vester &c.* repetitur illud Matth. XI. 5. de Christo, talia miracula perpetrante sed iterum *Sociniani* ad *accommodationem* recipiunt, ut oraculum hoc enervent. Sed enim per omnia agunt homines nequissimi ut veram Christi Deitatem inficiantur. vide *Theod. Hackspanii Diss. de Accommodationibus*, quae habetur in *Sylloge Disput.* p. 417. sqq.

§ 5. Recte adeo asserimus cum B. Steph. Klotzio, quoad dicta Scripturae, in quibus de Messia agitur, absonum est dicere, allusio-

nem tantum fieri ejusmodi citationibus, & quidem præter mentem Spiritus S. præsertim quod non illustrationis tantum gratia, sed probationis etiam, quod hic Jesus Nazarenus sit verus Messias, adducta sunt, eo quod ab illo, & circa illum impleta legantur, quæ de Messia in V. T. olim prædicta fuere. At si mera esset accommodatio, & quidem præter Spiritus S. mentem, probatio solida utique non esset, &c. vid. Tr. de Dolorib. p. 89.

XXXIX.

Interim in quibusdam aliis, ob similem rationem, accommodatio dicti aut facti ex V. T. concedenda est.

Prob.

I.

Sic Paulo licuit, historiam de Manna Exod. XVI. 8. transferre ad liberalitatem erga pauperes, 2 Cor. VIII. 15.

2. Sic idem mandatum div. de bove triturante, Deut. XXV. 4. ad beneficium, erga Doctores verbi exhibendum, applicat, 1 Cor. IX. 9. 1 Tim. V. 18. Conf. B. Noldius in Concordant. Partic. p. 882. in.

3. Non placet vero, quod idem huc referat Psalmum XIX. ab Apostolo de divulgatione Evangelii Rom. X. 18. allegatum. Ita enim disputationi Apostolicæ seriæ & accuratæ omnis præciditur nervus, si verba Psalmi
citata

citata non de exitu Evangelii in univ^{er}sam
 terram loqui, sed Apostolum tantum suo pro
 posito *accommodare* dicas. Cum sensus
 commodatitius docere quidem possit, non
 autem probare. vid. B. Seb. Schmidium *Pf*
Prophet. de Christo, pag. 52. & in *Colleg. Bibl.*
 pag. 77.

4. Sicut nec placet, cum B. Glassio in *Log.*
 S. p. 20. asserere, Rom. X. 6. ad verba Mosai
 Deut. XXX. 11. 12, tantum allusionem quor
 dam fieri. Pulchre B. Calovius: *Non alius*
sensus in Mose, alius in allegatione Apostolica
 quasi Moses loquatur *de facilitate legem inteli*
gendi, modo lex quotidie legatur, animo qu
 retineatur; Apostolus vero loquatur *de fac*
litate Evangelii; quia illud, quod obvium est
 dixit Moses, exposuit Apostolus, quod sit *ver*
bum, non Legis, sed *Evangelii*, & convenire
 portet textum & explicationem textus, ne
 de disparatis, qualia sunt Lex & Evangelium
 sed de iisdem agant, necessum est, si prob
 sit explicatio. Diserte autem Apostolus, τὸ
 ἐστὶ τὸ πνεῦμα τῆς πίστεως &c. *Bibl. illustr.* N. 1
 To. II. fol. 175. a. conf. E. J. *Theol. Apostol. Rom.*
 pag. 422.

5. Sic Gal. IV. 22. historia de duobus fili
 Abrahami, uno ex ancilla, altero ex liber
 sensu *allegorico* citatur, & ad differentiam Le
 gis & Evangelii applicatur. ἃ τινὰ ἐστὶν ἀλλο
 γορεύμενα &c. v. 24. conf. B. Glass. in *Log.* S. p. 20.

6. Si

6. Sic & nonnulli locum Esa. LXIV. 4. qui agat de vita æterna, ab Apostolo sensu alio adhibitum volunt, 1 Cor. II. 9. Verum Prophetam loqui de sapientissima illa œconomia salutis, in Christo & per Christum, à Deo ab æterno prædestinata, patet 1. è *verborum Prophetarum perspicuitate*. De illis enim sermo est, quæ à seculo non audiverunt &c. quæ inprimis sunt mysteria de Christo. Et explicat Apostolus ipse, quænam sint illa, quæ præparavit nobis Deus, quæ nemo cognovit &c. ea nempe, quæ à Deo nobis dantur, v. 12. ideoque omnia gratiæ dona & bona comprehenduntur illis, quæ nobis à Christo præparata sunt: conf. Matth. XXII. 4. 2. *E verborum συνέχεια*. Nam de illis agitur, quæ præstitit, cum cœlos dirumperet, & de cœlo descenderet. Vid. B. Calov, *Bibl. Illustr.* V. T. To. II. f. 359. seq. Alias B. Gerhard, utrumque sensum conjungit, *Loco de vita et.* § 48.

7. Nescio an huc referam locum Rom. IX. 29. ubi Esa. I. 9. *Nisi Dominus Zebaoth reliquisset nobis &c.* secundum literalem sensum citari, vult B. Calovius. Sed B. Theod. Schnepfius ita haud inconcinne: Cum verba Prophetæ aperte ostendant, tum, cum ista ipse concionaretur, illam cladem Hebræis accidisse (dicit enim: Quorsum percutiam vos amplius) non possunt hæc de futura aliqua calamitate accipi. *Paulus autem, citans verba nostri*
Pro-

Prophetæ, hoc vult dicere, rectissime id, quod de suorum temporum calamitatibus vates ille concionabatur, de abjectione illa Hebræorum postrema dici posse, ubi paucissimi remanserint, qui Evangelium Christi sectarentur, & illam priorem vastationem esse ad umbrationem & typum illius ultimæ, quando populus omnino abjectus est. *Schol. in Epist. p. m. 16.*

XL.

Unum idemque dictum V. T. nonnunquam ad diversum scopum in N. T. applicatum observes.

Prob.

I.

Sic dictum Hof. VI. 6. *Misericordiam volo, & non sacrificium;* applicabat Christus ad conversationem suam cum publicanis & peccatoribus. Matth. IX. 13. Alia autem vice ad licitam spicarum evulsionem die sabbathi c. XII. 7.

2. Sic Psalm. XXIV. 1. *Jehova est terra* &c. diversimode ab Apostolo accommodatur 1 Cor. X. 26. 28. Quia enim terra & omnia in ea sunt Christi ac Christianorum, licet illis omnibus uti in N. T. ubi Leges ceremoniales Mosis desiere: & contra, quia infirmus frater etiam est Domini hujus frater, is non est temere offendendus, cum alia sint in mundo, quibus

quibus firmior potest vesci, quam idolothyta. Ita diversam unius dicti allegationem exponit B. *Joh. Tarnov. Comment. in Psalm. Grad. pag. 143.*

3. Sic dictum Ps. II. 7. adducitur jam ad *eternam Filii DEI generationem* probandam, Ebr. I. 5. jam ad *resurrectionem*, Act. XIII. 33. iterum ad constitutionem in *Officio Sacerdotali* demonstrandam. Hebr. V. 5.

4. Aliud exemplum promittit *Andr. Hypertus* his verbis: Non insolens est, unum eundemque locum ex historia variis argumentis explicandis adhiberi. Sic enim verba illa, Gen. II.: *Erunt duo in carnem unam*, in Evangelicis scriptis invenimus ad diversas causas translata; neque interea usque à germana sententia eorundem discessum est, aut detortum dici aliquid potest. Primum quidem Christus ea usurpat Matth. XIX. ad probandum, quod non liceat uxorem quavis de causa, more Judæis recepto, repudiare, & alteram in matrimonium ducere: Hæc insignis doctrina est. Ex iisdem verbis Apostolus ad Ephes. V. ratiocinatur, arctissimam esse mariti & uxoris conjunctionem, charitatemque indissolubilem. Ubi sane egregia institutio commendatioque est vitæ conjugalis proposita. At prioris Epist. ad Cor. VI. colligit ex illis verbis, eum, qui scortatur, membra sua facere membra meretricis. Fa-
ciunt

ciunt igitur eadem verba ad morum correctionem. *De Ratione Studii Theol.* p. 305. sq.

5. Similiter B. *Balduinus* notat: Observatione dignum est, quod unum Prophetæ dictum ab Apostolis N. T. allegatur sensu diverso, sed non contrario. Sic quod *Esa.* XLIII. dicit: *Vetera præterierunt, & omnia nova facta sunt*; id *Paulus* allegat 2 *Cor.* V. de renovatione hominum, facta per Christum in Evangelio: *D. Johannes* id allegat de gloria beatorum in altera vita. *Apoc.* XXI. 5. *Ap. Pauli* allegatio est vera loci Prophetici interpretatio, ut constat ex textu Prophetæ; *D. Johannis* vero est tantum quædam ad istum locum allusio. *Comm. in Epp. Paul.* f. 651. a edit. in fol.

6. Interim è diversa dictorum V. Test. in Novo accommodatione nec potest, nec debet diversitas ac pluralitas sensuum colligi. Cum aliud sit, sensum alicujus dicti verbum exponere, aliud, præsupposito illo, rem dicto comprehensam, dictumque adeo ipsum, diversis modis accommodare, & ad plures usus adhibere. Ut bene *Andr. Keslerus* in pecul. de hoc argumento Disput. habitus observat, th. 48. *Breviter: Sensus simplex, sensus vero multiplex.*

XLI.

*Pleraque Loca de Messia in N. T. per consensum
Antiquitatis Judaica citantur.*

Prob.

I.

Sic cum Christus ipse Psalmum CX. citet
adversus Phariseos, ad comprobandum,
quod Messias non sit tantum filius Davidis,
& nemo potuerit ei respondere, Matth. XXII.
44. seq. manifeste apparet, quod Judæi, cum
adhuc essent populus DEI, priusquam reve-
latus erat Christus, uno omnes consensu in-
tellexerint hunc Psalmum de Messia, alioqui
Pharisei statim respondissent Christo, hoc
testimonium non esse idoneum. Observante
B. Brentio Homil. in Lucam p. m. 1010.

2. Sic Psalmum II. de Christo allegat Pau-
lus, Hebr. I. 4. 5. Id vero, cum Paulus hæc
scriberet, in Ecclesia Judaica concessum fuis-
se, ex eo manifestum est, quia alias de his aliis-
que dictis, quod ad Messiam pertinerent, de-
monstratio facienda fuisset, sicut de Pf. XVI. 8.
fecit Petrus, Act. II. 25. sq. & Paulus, Act. XIII.
35. 36. 37. Verba sunt B. Dorschei, Comm.
posth. in Epist. ad Hebr., p. 43.

3. Sic de toto capite I. Ep. ad Hebr. notat
idem p. 68. in. Allegatio Apostolica imper-
tinentissima & importunissima futura fuisset,
si tanta elogia sine ulla probatione & præter

I

con-

consensum Hebraicæ Antiquitatis ad Messiam applicata fuissent.

4. Similiter l. c. p. 400. observat de vaticinio, Jer. XXXI. quod Hebr. VII. 8. allegatur. Hoc vaticinium de diebus Messiae temporis Apostoli apud Hebræos communiter ex veritate colligatum esse, ex eo colligitur, quia id Apostolus pro concessio sumit, & sine ulla probatione de diebus Sacerdotii secundum ordinem Melchisedeci interpretatur.

5. Addo ex ejusdem *Dorschei* Tract. de *Technica* Chr. in consuet. c. II. § 2. "Probabile est, quod tempore Evangelistarum in publicis Synagogis Ps. XXII. de Messia expositum fuerit. Colligitur hoc ex eo, quia ita nude & sine commemoratione circumstantiarum pertractandorum, & ad probationem interpretationis necessariorum, Psalmi verba allegant. - - Adde, quod Evangelistæ non solum historice tantum, sed & apodictice illum Psalmum allegarunt, & quidem sub oculis doctissimorum Hebraicæ gentis."

XLII.

Scriptores Sacri in Novo Fœdere interdum de Veteri Testamento allegant, quæ non immediatè & directè, sed per consequentiam rem probant.

Prob.

I.

Sic locus Esa. LIII. 4. *Vere doleres nostros tulisti*

principaliter & directe ipsa animi mala, mala scilicet culpæ designat, quibus oppositus est actus DEI irati & justitiæ vindicatricis. conf. 1 Petr. II. 24. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo. Nectamen obstat, quin à Matthæo c. VIII. 16. 17. indirecte, minus principaliter, & per quandam subordinationem & consequentiam, de corporis etiam languoribus, à Christo sanandis, adducatur; aut quia à peccato suam habent originem, sicut mors, aut etiam, quia curatio corporis eo spectabat, ut animi quoque morbi sanarentur. Ita namque Evangelista concludere voluit ex consideratione vaticinii Esaiiani, & factorum Christi cum vaticinio collatorum: Qui curat omnis generis morbos, idque solo verbo, ille est verus animarum etiam nostrarum Medicus. vid. B. Dorsch. Theol. Zachar. P. I. p. 253. & fusius B. Klotz. Tr. de Dolor. animæ Christi p. 78. -- 92.

2. Sic Exod. III. *Ego sum Deus Abrahami &c.* adducit Dominus Matth. XXII. 32. ad resurrectionem mortuorum probandam, & hanc annectit consequentiam: *Non est Deus mortuorum*, simpliciter talium, ut nec ulla ex parte vivant, nec unquam victuri sint, sed viventium.

3. Sic Actor. XIII. 32. 33. ad demonstrandam Christi ex mortuis resurrectionem Paulus adducit dicta, Ps. II. 7. & Esa. LV. 4. quæ tamen non immediate & primario de ea agunt, sed inde tantum sequitur: Si Christus

est unigenitus DEI Filius, hodie in æternitate genitus, impossibile est, ut caro, personaliter propria, vel corruptionem subeat, vel morte detineatur. Similiter, si Deus gratia Davidi promissam, servare vult, Messias non debet interire, sed manere & regnare in æternum. Frustra igitur Sociniani ex hoc loco obtulerunt, Scripturam explicare Filii DEI à Patre generationem de Ejus ex mortuis resurrectione. Paulus enim, Ps. II. 7. allegans de resurrectione Christi, non negat, Filium ante resurrectionem fuisse genitum à Patre, sed in resurrectione manifestatum & declaratum innuit, quod ante sub infirmitate latebat. Hic enim explicat Paulus, Rom. I. 4. *Declaratus Filius DEI ex resurrectione*, docente B. Chemnitz LL. Theol. P. I. fol. m. 66. f. conf. similiter Hülsemann. in Vindic. Bibl. pag. 17. qui inter alia: *Non sequitur, quo tempore Filiatio Christi per innotuit, eo demum cæpit.* Nota hic, Filium DEI unigenitum, qui ab initio fuit apud Patrem in tempore ter declaratum publice, & velut proclamatum DEI Filium: (1) *In Baptismo* Matth. III. 17. (2) *In Resurrectione* è mortuis uti modo dictum. (3) *Adscensione in caelos, ad Dextram DEI Sessione*; Hebr. I. 3. & V. 5. juxta B. Brachmand. System. Theol. To. I. p. m. 16. in. edit. in 4to. De cœtero alii Theologi quo difficultatem allegationis Apostolicæ melius declinent, & Socinianis os impudenter obstruant, negant, Psalmum II. de resurrectione

etione Christi allegari. Ita B. Dorscheus in Comm. ἀνεκδ. super Act. Apost. ad h. l. ait: Distinguendum inter ἀνάστασιν simpliciter, v. 32. & ἐκ τῶν νεκρῶν. v. 34. Ἀνάστασις notat præsentationem, exhibitionem & constitutionem Messiaë, v. 32. conf. c. III, 26. ubi non est resuscitans ex mortuis, alias bis debuisset resuscitari, semel Judæis, semel gentibus. conf. v. 23. h. l. ubi dicitur ἐγερσις, simplex præsentatio. conf. similiter B. Clotz. Tract. de Dolor. pag. 206. B. Calov. Examen Libr. Crellii p. 296. & B. Lütken. Colleg. Bibl. p. 100. sq.

4. Itaque unus quidem est unius orationis Biblicæ sensus formalis immediatus & actu expressus, cujus tamen & alius potest esse sensus virtualis, & per consequentiam atque argumentationem à sacris Scriptoribus inde evolutus, aut per hypothesein thesi, per effectum causæ succenturiatus.

XLIII.

Scriptores N. T. interdum citant non κατὰ τὸ ἔρητον, sed κατὰ τὴν διάνοιαν, non secundum verba, sed secundum sensum.

Prob.

I.

Ita Hebr. II. 14. Sicut infantes participes sunt carnis & sanguinis &c. est insignis Paraphrasis Prot-Evangelii, Gen. III. 15. expositi, quod propterea pro tali Sociniani hæctenus agnoscere

I 3

scere

scere noluerunt, quia in N. T. non sit allegatum, cum tamen hic evidentissime appareat. Nam quod de *semine mulieris* dicitur id constat ex ista *κωνωνία σαρκός καὶ αἵματος* de qua Apostolus. Quod de *contritione* asseritur, id est expressum per *κατάρτησιν* Apostolicam. Quod de *capite serpentino* asseritur id innuitur per *diabolum, potestatem mortis habentem*, nam *caput* metaphorice notat *ipsius potestatem*. Quod de *morsu calcanei* adjicitur id Apostolus exprimit per id, quod dicit, *τὸ Ἰανάρ* Redemptoris faciendam esse *κατάρτησιν* ejus, qui habet potestatem mortis. Inge dicat enim Apostolus, mortiferum futurum esse illum morsum. B. Dorsch. Comm. post in Ep. ad Hebr. p. 152. sq.

2. Ita Mich. V. 1. *Parum est, esse te inter millena Juda*, allegatur Matth. II. 6. h. m. *Nequaquam minima es inter chiliades Juda*; ubi nulla inter Prophetam & Evangelistam contradictio, sed sensus idem, licet verba haud eadem. Sensus apud Prophetam: *Tantum abest, ut tu Bethlehem inter millena Judæ locum nomen merearis, quia es parvum oppidulum, ut illud potius pro exiguo habendum sit.*

3. Sic Esa. X. 22. 23. *fons Hebræus ita fluit Summa precise definita erit, abundans justitia: omnino, inquam, summa, eaque exacte definita erit quam Dominus Jehova, Deus exercituum, facturus est in medio totius terræ.* Locum hunc citat Apostolus Rom. IX. 28. mutatis verbis unde

unde plurimi aliam lectionem fingunt; verum res in vado est, modo ita secundum litteram vertatur: *Summam enim colliget & præscindet à multitudine Judæorum incredulorum mediante justitia fidei.* Certe, inquam, *summam in consilio DEI præcisam, exacte definitam, faciet Dominus in terra.* En! sensum eundem, mutatis saltem verbis. vid. pluribus Dn. Starck. Notas sel. in Ep. ad Hebr. p. 137. sq. conf. B. Scherzer. in præfat. Brevic. Theol.

4. Ita Eph. V. 14. allegatur locus ex V. T. *Quapropter dicit: Expergiscere, qui dormis, & surge à mortuis, & illucescet tibi Christus.* Quærent hic Interpretes, unde locus petitus sit? ubi tutissimum videtur, dicere: Apostolum Esa. cap. LX. quod de Messiaë adventu agit, redigisse in summam, atque sic contraxisse, ut sensus tantum illius, non verba ipsa, exprimerentur.

XLIV.

Scriptores N. T. sæpius pro re nata in citatione dicti quadam mutant, citra sensus corruptionem.

Prob.

I.

Sic aliquando *ordinem verborum nonnihil mutant*, ut Esa. LXV. 1. coll. Rom. X. 20. I Reg. XIX. 10. 14. coll. Rom. XI. 3. Zach. XI. 12. coll. Matth. XXVII. 9. 10.

I 4

2. Sic

1. Sic aliquando *detrahunt* nonnulla, quod nihil ad institutum præsens facere videntur. Conf. Hab. II. 4. cum Rom. I. 17. Esa. IX. cum Matth. IV. 15. Deut. XXIV. 1. cum Matth. V. 31. &c. & B. Tarnov. in Proph. m. p. 1444. fin. Edit. rec.

3. Sic *adjiciunt* aliquid, non ut immutent sed potius illustrent sensum. Conf. Deut. VI. 13. cum Matth. IV. 10. Gen. II. 24. cum Matth. XIX. 5.

4. Sic aliquando *mutant personas*, sensu in mente integro. Conf. Zachar. XIII. 7. cum Matth. XXVI. 31. Psalm. LXVIII. 19. cum Eph. IV. 8. item *numerum*, ut: Deut. VI. coll. Matth. IV. 7. Psalm. XXXII. 1. cum Rom. IV. 7.

5. Nonnunquam & *alias voces substituunt* tra sensus mutationem. e. g. ubi Paulus cum Ps. XIX. 5. *in omnem terram exivit linea eorum* pro *linea* substituit $\Phi\theta\omicron\gamma\gamma\omega$, Rom. X. Ubi statim clamant Pontificii, Textum esse corruptum, & pro $\kappa\omicron\mu$ *linarum*, legendum, $\kappa\omicron\mu$ *vox eorum*, ut ita convenientia inter Psalmistam detur & Apostolum. Verum frustra hypothesein suam corruptione Textus originalis stabilire cogunt Papicolæ. Apostolus enim dilucationis ergo vocem aliam substituit, & regulam explicat per *sonum*, estque hic *sonus regulæ* scilicet vox Evangelii. Sonus Evangelii verba sunt D. Lutheri, regula illa est, juxta q

ædificatur Ecclesia. To. II. *Jen. Lat.* f. 216. Atque adeo utrobique sensus plane idem occurrit. Vid. ex professo *Franc. Junii Parallela Sacra*, *Surenhusii βιβλ. καταλλαγῆς*, seu de dictis V. T. in Novo allegatis, ed. anno 1712. 4to. Conf. B. *Joh. Tarnov.* in *Proph. Min.* pag. m. 649. B. *Glass. Log. Sacr.* p. 17. 18. & *Leusden.* in *Philol. Græco*, *Dissert. IX.* Nimirum est hæc libertas Spiritus Sancti, sicut ex V. Test. demonstrat B. *Matth. Hillerus*, in uno eodemque Psalmo XVIII. qui 2 Sam. XXII. repetitur, vel nonaginta & amplius differentias dari, *Arcan. Keri*, p. 14.

XLV.

Scriptores N. T. in citatione dictorum nonnunquam versionem septuaginta-viralem sequuntur.

Explicatio.

§ I.

Nimirum visum fuit Spiritui S. retinere nonnunquam LXX. versionem, quoad verba à Textu aberrantem, modo principalem scopum & intentionem Spiritus S. affecta sit. e. g. Hebr. XI. 21. Jacobus dicitur adorasse ad verticem virgæ, quod desumatum est ex versione Græca, Gen. XLVII. v. ult. ubi LXX. Interpretes pro *מטה* lectus, legerunt *מטה* virga, baculus. Et potest utrumque esse, ut Jacobus se inclinaverit in actu jurisjurandi,

jurandi, accepti à Josepho, & ad caput lecti
& ad caput baculi Josephi, ubi adoratio nec
lectum, nec baculum, sed DEUM respexit:
ideoque Apostolus versionem Græcam reti-
nuit, quia à principali scopo, qui est, de-
monstrare fidem Jacobi in futurum Messiam,
quam & sepultura sua declarare voluerit,
haud aberrat. Conf. B. Schomeri Exeg. in Ep.
ad Hebr. p. 46. & B. Dorsch. in IV. Ev. p. 13.

§ 2. Vicissim quando LXX. Interpretes à
principali scopo & intentione Spiritus S. ab-
errant, ab Evangelistis & Apostolis in allega-
tione sua deseruntur. Ita dum Hof. XI. 1.
Ex Ægypto vocavi filium meum, LXX. pluraliter
reddiderunt vocem *fili*, sensum & scopum
Spiritus S. perverterunt, ideoque Matthæi
Textum Hebræum sequitur. Ita LXX. ver-
sio Zach. XII. 10. *Videbunt me, quem pupugerunt*,
scopum & intentionem Spiritus S. haud asse-
cuta est, reddendo verba hæc: *ἀντ' ὧν κατε-
ωχθήσαντο*, pro eo, quod insultarunt; hinc Johan-
nes cap. XIX. 37. eos derelinquit. vid. B. J.
Weller. Comm. in Ep. ad Rom. p. 607. seq.

§ 3. Placuit autem Spiritui S. versionem
Septuagintaviralem in N. T. interdum sequi
ut ita per *συγκατάβασι* quandam se accom-
modaret aut Hellenistis, inter Judæos, aut
Gentilibus recens conversis, apud quos ver-
sio ista maxima erat in æstimatione. Conf.
Hottinger. in Thesauro Philol. & B. Mab. in
Theol. Canon, p. 82. sq.

XLVI.

Observes in N. T. Scripturam saepe citari, ut locus nullus, ubi extet, nominetur.

Prob.

I.

Ita in allegatione interdum nullius plane Autoris mentio fit, ut: Matth. IV. 4. 7. 10. ubi simpliciter dicitur: *Scriptum est*; nec additur, ubi scriptum sit. Sic Joh. XIX. 36. *Ut Scriptura impleretur.* v. 37. *Et iterum alia Scriptura dicit.* Sic Rom. XV. 10. *Et iterum dicit.* Eph. IV. v. 8. *Ideo dicit, adscendens in altum &c.* Conf. Hebr. II. 6. c. IV. 4. c. VIII. 8.

2. Interdum quidem Propheta citatur, sed omisso ejus nomine, ut: Matth. II. 15. *Ut impleretur, quod dictum à Domino per Prophetam.* Cap. XXI. 4. *Totum hoc factum est, ut impleretur, quod dictum per Prophetam &c.*

3. Interdum DEI & Spiritus S. allegatur autoritas. Sic Actor. XIII. 47. Paulus & Barnabas, producto loco Esa. XLIX. 6. ajunt: *Sic nobis praecepit Dominus.* Et Hebr. III. 7. citato Psalmo XCV. 7. *Sicut dicit Spiritus ille Sanctus, hodie si vocem Ejus audiveritis &c.* ubi B. Seb. Schmid. Locum Scripturae non citat, sed verba tantum, qui alias quoque frequentior Scripturae mos est: Et Hebraeis Scriptura debebat esse notissima. add. Hebr. X. 15. conf. B. Kesleri Disp. de Allegatione dictorum V. T. quae habetur in B. Hucksperni Sylloge p. 572. sqq.

XLVII.

XLVII.

*Scriptoribus N. T. solenne est, aliqua tantum
verba Scriptorum V. T. allegare, & quasi per
Et cætera, ad ipsam sedem Prophe-
ticam remittere.*

Prob.

I.

Ita Matth. II. 5. 6. allegatur Mich. V. omi-
verbis illis: *Egressus Ejus à seculo, à diebus
ternitatis.* Neque enim hæc verba ad scopum
Evangelistæ faciebant, qui erat, non æte-
nam, sed temporalem probare generationem
Messiæ. Hoc autem simul ad totum con-
textum remittere nos voluit, quem lege-
debeamus ipsi & introspicere, Conf.
Dorfb. Comm. posth. in IV. Evangel. pag. 3.
Idem p. 596.

2. Ita Act. XIII. 33. allegatur Ps. II. 7. *Fili-
meus es Tu, Ego hodie genui Te;* quo Apostolus
probare vult ἀνάστασις τῆς ἰουδαίας, seu investitu-
ram Messiæ in Officium Regium & Sacerdo-
tale. Ubi præter explicationem, supra d-
tam, commode dici potest ex data Regu-
investituram hanc copiose tractari Ps.
Sed non istis verbis, quæ Act. XIII. 33. al-
gantur, verum seqq. verbis. Unde, qui
tatum locum recte vult excutere, integrum
Psalmum considerare debet, inprimis etiam
quoad verba seqq. Ad illa enim Apostolus
l. c. respicit, & lectorem remittit.

3. Similiter Ebr. V. 5. eadem Psalmi verba, sed alia intentione, adhibentur. Ubi egregie B. *Dorsch.* monet: Cum hæc verba Psalmi II. non aliter, quam de generatione ex essentia Patris ante secula explicari possint aut debeant; nihilominus ad vocationem sive constitutionem Christi *in Officio suo Sacerdotali* rectissime adhibita sunt. Apostolus enim non tam ad hæc verba, sed potius ad totum contextum Ps. II. respicit, uti alias divinis Scriptoribus N. T. in more positum esse, observatum est. conf. Ps. II. 6. 7. ubi expresse. Interim ex æterno jure *ἰδιότητος* Christi ad Sacerdotium legitimus progressus liquet. Qui enim *Filius* est, & quidem primogenitus atque unigenitus, is jure nativitatis antiquissimo, in domo Patris sui Sacerdos est. Comm. posth. in Ep. ad Hebr. p. 232. sq.

4. Sic Rom. IV. 18. *Ita erit semen tuum;* locum Gen. XV. 4. 5. haud plenarie adducit, ubi Deus Abrahamum exire jubet, cælum spectare, & stellas, si possit, numerare; & tum demum verba citata addit Dominus. Vult ita Apostolus nostram in scrutandis Scripturis diligentiam acuere atque excitare.

5. Hinc, generalis est observatio, B. *Chemnitius* ait *Harm. Evang.* cap. XVII.: Quando in N. T. sententia aliqua ex V. T. allegatur, ut non tantum verba illa, quæ allegantur, considerentur, sed ut totus locus inspiciatur. Quam quidem Regulam repetit B. *Lyserus* cap. LV.

cap. LV. & B. Gerhardus c. CXLIV. f. m. 77. b.
c. CXLVII. f. 132. a. c. CLVII. f. 432. b.

XLVIII.

*In more habent Evangelista & Apostoli, ut di-
versa Prophetarum vaticinia velut in u-
num contrahantur.*

Prob.

I.

Sic Matth. XI. 5. 6. responsio Christi de-
sumpta est ex Esa. XXXV. 5. LXI. 1.
VIII. 14. 15.

2. Sic Matth. XXI. 5. *Dicite filia Zion, de-
sumtum est ex Esa. LXII. 11. Ecce Rex tuus ve-
nit &c.* ex Zach. IX. 9.

3. Sic Matth. XXVII. 9. 10. de agro figulo-
rum difficilis locus est. Ubi inter alia haud
inconcinna Sanctii sententia est, juxta datum
Canonem, quod Jeremiae cap. XXXII. 8. &
Zachariae c. XI. 12. vaticinia in unum conflata,
& soli Jeremiae tributa sint. conf. B. Dorfeb, in
Pentadec. p. 138. Qui & Comm. in IV. Evang.
pag. 660. notat: "Divini isti viri, quando hi-
storiis scribendis erant intenti, animum ad
varia vaticinia V. T. retorserunt."

4. Sic Marc. I. 2. 3. *Sicut scriptum est in Pro-
phetis: Ecce Ego mitto &c. Vox clamantis in deser-
to, parate &c.* Prior pars extat Mal. III. 1. po-
sterior Esa. XL. 3.

5. Sic

5. Sic in concione Christi Nazarethana, Luc. IV. 18. quædam ex Esa. LXI. 1. nonnulla ex cap. XLII. 7. decerpta sunt.

6. Sic Luc. XIX. 46. *Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus; vos autem fecistis speluncam latronum.* Priora verba extant Esa. LXV. 17. posteriora vero Jer. VII. 11.

7. Sic Act. I. 20. duo testimonia, Ps. LXIX. 27. & Ps. CIX. 8. velut in unum coaluerunt.

8. Sic Rom. III. 10. seqq. diversa testimonia, è Psalmis & Prophetis in unum coagmentantur.

9. Similiter I Cor. XV. 54. 55. *Absorpta est mors in victoriam: ubi, ô mors! est stimulus tuus? ubi tua, inferne, victoria?* dicta ex Esa. XXV. 8. & Hof. XIII. 14. in unum copulantur. Audiamus hic B. *Joh. Tarnovium*: Est mos Evangelistarum & Apostolorum, ait, conjungere duo vel plura dicta, atque ita citare, quasi ex eodem loco essent deprompta. Hunc morem cum quidam Interpretes non advertent, mire se torserunt, quomodo ex Hosea illa verba Pauli I Cor. XV. 54. exsculpant, cum existimarent, omnino tantum illum unum allegari. *Comment. in Prophet. min. pag. m. 361.*

10. Et I Pet. II. 6. 7. *Ecce pono in Zion lapidem angularem &c.* ex Esa. XXVIII. 16. Ps. CXVIII. 22. & vicissim Esa. VIII. 14. desumptum est. *conf. & B. Glass. in Philol. S. p. m. 1476. sq.*

XLIX.

XLIX.

Scriptores N. T. multa ex V. T. allegant, quae vel ex revelatione Spiritus S. vel ex traditionibus Majorum hauserunt.

Ἐκ θεοῦ.

§ 1.

Est hæc observatio B. *Rappolti*, quam h. m. probat: Ita Hebr. XI. 21. legitur de Jacobo, quod baculi sui summitate adoraverit. Quid de illo in V. T. Ita altercatio Michaëlis cum diabolo de corpore Mosis, Ep. Judæ v. 9. Nomina Magorum Ægyptiacorum, qui Mosis restiterunt, Jannes & Jambres, 2 Tim. III. 8. *Opp. To. I. p. 839.*

§ 2. Sic vaticinium *Henochi* allegat *Judas Ep.* v. 14. 15. quod tamen nullibi in V. T. extat. Ubi non opus est ad supposititium aliquod *Henochi* scriptum recurrere, cum nec *Apostolus Henochum* introducat γράφοντα, sed λέγοντα; non dicit: ἔγραψε, sed προέφητευσεν. Habuit autem *Apostolus* vaticinium illud vel ex traditione, vel potius ex singulari divina revelatione. Apposite B. *Dorischeus*: Illud ex *Epistola Judæ* apparet, illam *Prophetiam* tanquam rem inter eos, ad quam scribit, notam & celebrem propositam fuisse. Quomodo vero illius custodita fuerit integritas, nobis non constat. Id vero constat, suffragio *Apostolico* *Prophetiam* divina

veritatis quasi signaturam accepisse. In Disp. de Prophetia Henochi, § II. conf. B. Gerhard. L. de extremo Judicio, § 10. & B. Pfeiffer. in Exerc. de Henocho, c. IV.

§ 3. Explicari secundum datum Canonem potest locus alias vexatus Matth. II. 23. Ut impleveretur, quod dictum est per Prophetas: NAZARENUS VOCABITUR. Ubi B. Calovius, vir ὀρθόδοξος, recensitis variis sententiis, hanc explicationem habet pro maxime commoda, ut, observato tenore verborum, dicatur respici vaticinium aliquod traditum per unum atque alterum Prophetam, quod dictum in vulgus notum fuerit, Nazarenus vocabitur; quia non ait Evangelista: Quod scriptum est in Prophetis, sed: Quod dictum est per Prophetas; quemadmodum idem & cap. XXVII. 9. locutus est, cum vaticinium aliquod ἄγραφον, sed populo DEI non ignotum, à Jeremia traditum, allegavit tunc impletum: τὸ ῥηθὲν per Jeremiam Prophetam. Neque movere nos ratio illa potest, quod Scribæ ignorarint, Messiam è Galilæa venire debuisse, Joh. VII. 41. quia ibi de loco nativitatis, Bethlehemo, sermo est, & negatur, Christum è Galilæa ratione nativitatis prodire debuisse, non de loco educationis. Bibl. Illustr. N. T. To. I. fol. 159. f. sq. a.

§ 4. Neque vero inde traditionibus ἄγραφοῖς Pontificiorum accedet quicquam, quia vaticinium hoc, etsi ἄγραφον fuerit ante Canonem N. T. ἄγραφον non mansit, sed per Mat-

K

thæum

theum hic Canoni insertum, ἑγγράφον jam est
 Cum Pontificiis vero disputatio de talibus
 traditionibus, quæ post Scripturæ Canonem conscrip-
 tum in Ecclesia superent, nec in ulla Scripturæ
 Canonice parte reperiantur, quemadmodum
 dum Henochi vaticinium ante aliquot secula
 imo millenarios aliquot annorum traditum
 & forsan in Ecclesia propagatum fuit, postea
 tamen in Scripturam Canonicam per Apo-
 stolum Judam inspiratione Spiritus sancti
 latum, minime ἑγγράφον amplius est: &
 etiam Christi, ἑγγράφως traditum & prius
 propagatum vel conservatum, in memoria
 revocatum à Paulo Ephesinis fuit, & à Luca
 Actis, recensente Pauli concionem valedi-
 ctoriam, in Scripturam Canonicam relatum
 est, Actor. XX. 36. Iterum B. Calovii verba
 sunt, l. c.

§ 5. Quærent alias Interpretes de loco
 XII. 21. ubi Moses introducitur dicens: *Pe-
 terresactus sum & tremebundus*, nec tamen re-
 citur in V. T. quod Moses hæc dixerit;
 quem locum B. Brochmand. tutissima & ex-
 ditissima, ait, responsio est, D. Paulo sive
 ditione, sive singulari revelatione innotuit
 Mosén in monte Sina ad conspectum tot po-
 digiorum plane consternatum fuisse. V-
 rum arridet magis B. Seb. Schmidii sententia
 qui statuit: (1) Non recte Apostolum sic
 capi, quasi de solo tempore, quo Decalogus
 de monte Sinai pronunciatus est, loquatur

potius loqui de universo tempore latae legis, atque adeo illis etiam quadraginta iteratis diebus, quibus Moses apud Deum fuit, tabulasque Legis atque alias ordinationes accepit. Quod si (2) fecerimus, inueniemus verba Mosis Deut. IX. 19. à LXX. Interpp. sic reddita: ἐκφοβός εἰμι, perterrefactus sum, prorsus, ut hic Apostolus, qui ex LXX. loqui in hac Epistola amat, nisi quod majoris emphaseos gratia addidit, καὶ ἐντρομέομαι, & tremebundus. Ostendit sane tum ibi Deus effectum Legis suae, quam dabat, quantam iram operaretur aduersus peccatores, quando cum tanta ira & excandescencia Mosi apparuit, deleturus universum populum ob vitulum adoratum, ut Moses vehementer consternatus fuerit, & vix precibus suis inhibuerit. Atque sic neque ad traditionem, neque ad novam revelationem confugere opus est, nec extra negotium latae Legis evagari. Comm. ad Hebr. p. 1362.

L.

Familiare Spiritui sancto est, vocabula peregrina & difficilia subinde Graecè interpretari.

Prob.

I.

Sic Matth. I. 21. explicatur, quid nomen JESUS denotet: quid Immanuel, v. 23.

2. Sic Matth. XXVII. 33. vox *Golgotha* explicatur per locum Calvariae, s. craniis repletum.

K 2

tum.

tum. conf. de *Eli, Eli, &c.* v. 46. Ut vel hic colligas, Matthæum non Hebraicè, sed Græcè scripsisse.

3. Sic Marci VII. v. 34.: *Epphatha*, i. e. *ritor*.

4. Sic Apoc. IX. 11. Hebraicum diaboli nomen *Abaddon*, explicatur per Græcum *pollyon*.

5. Similiter Apoc. XXII. 20. *Ναὶ τῷ ἄγγελῳ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγει ἡ ψαλμὸς ἐμφάσεως* ergo significatione, juxta *Palmerum L. I. Miscell. S. c. III. p. 28.* Quanquam & piè dici potest, cum universus orbis in Scriptura distribuatur in Judæos & Græcos, & Ecclesia h. l. tum Hebræo tum Græco vocabulo Servatori accinat, innuere ita voluit Spiritum sanctum, fideles ex omnibus populis ac linguis, ex Judæis & Gentilibus de adventu Christi ultimo redditum iri certiores.

6. Ad eundem quoque modum ab Interpretibus ratio reddi solet geminati *Ἀββὰ πατὴρ*, Marc. XIV. 36. Rom. VIII. 15. Gal. IV. 6. ut vox Græca adjecta sit Syriacæ, tanquam exegetica illius. Sunt tamen, qui volunt, vocabulas *Abba Pater* geminatas, quod natura invocationis ardorque facere solet, ut idem scriptura pius ingeminet. vid. fusius *B. Clotz. de Crucifixione Animæ J. C. p. 123. seq.* & *B. Henr. Muller. Jes. patient. p. 11. sq.*

LI.

*Observes in N. T. quod Judæi certos habuerint
Canones de Messia, Ejusque beneficiis, e Scri-
ptura sacra extractos.*

Prob.

I.

Ita Proverbii instar erat: *Quando venerit Mes-
sias, Eum omnia revelaturum.* Joh. IV. v. 25.
Atque hoc Christus præstitit, tum *αὐτοπρο-
σώπως*, in propria persona, tum *διακονικῶς* per
Apostolos. Conf. Actor. XX. 27. 2 Pet. I. 3.
Adeoque hic canon, inter Judæos olim tri-
tus, fatuas Enthusiastarum revelationes fun-
ditus prosternit.

2. Ita Joh. VII. 27. *Christus ubi venerit, nemo
agnoscat, unde sit; pervulgata apud Judæos sen-
tentia erat; sicut & hæc observatio, v. 52.
Ex Galilea non surgit Propheta.*

3. Ita Joh. XII. 34. Judæi asserunt: *Nos au-
divimus ex Lege, quod Christus maneat in æternum;*
i. e. vivit, ex formula Thalmudicorum, qui-
bus *חַיִּים* est vivus, superstes. Inprimis
autem hoc dicto respicitur ad Psalmum
LXXXIX. 36. seq. ubi LXX. habent, *τὸ
σπέρμα αὐτῆ, scil. Christus, εἰς τὸν αἰῶνα μέ-
νει,* quæ sunt verba eadem, si modò rectè in-
tellecta, de regno spirituali.

4. Ita Marci IX. 12. *Elias restaurabit omnia;*
est dictum Traditionale Scripturariorum,

K 3

&

& à Christo propterea introductum. Intel-
ligitur scilicet de restitutione verbi divini
per Johannem, veræ Legis, verique Evan-
gelii.

5. Ita Aphorismus ille Apostolicus, *sanguinis effusione non fit remissio*, Ebr. IX. 22. pro-
verbium erat, apud Hebræos usitatum, quod
in ipso etiam *Targum Hierosolymitano* reperitur
& Ben Uzielidi attribuitur: כפרה בלערי
כבוד, non fit expiatio, præterquam per sanguinem
notante B. Dorscheo Comm. posth. in Epist. ad
Hebr. p. 544. f.

6. Unde idem quoque Comm. MS. ad Act.
XIII. 34. observat: Habuerunt Judæi aliqua
axiomata recepta, unde posset aliquod Syste-
ma Theologiæ Judaicæ colligi. Sic Joh. V.

LII.

*In Scriptura N. T. sæpius occurritur huic scanda-
lo: Cur JESUS, peculiariter Judæis præ-
missus, ab iis rejectus sit?*

Explicatio.

§ I.

Ita B. Gerhard. Harm. Evangel. cap. CXLVII.
Joh. XII. 37. sqq. notat: Procul dubio
postolis & viris Apostolicis, Evangelium
Christi inter gentes prædicantibus, & e
Scripturis potenter demonstrantibus, Jesus
Nazarenus esse promissus illum & jam ex-
hibitus

hibitum Messiam, mundi Salvatorem & generis humani Redemptorem, à gentibus nondum conversis magna specie objectum fuit, cur ergo hic JESUS à Judæis, quibus peculiariter promissus erat, rejectus, imo crucifixus fuerit? Cur Judæis prius non persuadeant, ut in ipsum credant? Huic objectioni & scandalo occurrere voluit Evangelista, atque grande istud Evangelici cursus impedimentum è medio remove, demonstrando, tantum abesse, ut propter illam Judaicæ gentis incredulitatem JESUS repudiari debeat, ut illa ipsa incredulitas potius argumentum ali-quod præbeat, hunc JESUM & nullum alium esse promissum illum Messiam, quippe de quo à Prophetis prædictum fuerit, quod pauci ex Judæis in ipsum sint credituri.

§ 2. Audiamus similiter *B. Mentzerum* in *Analysi* cap. IX. *Epist. ad Rom. To. I. Dispp. Giessens. p. m. 727.* De occasione Disputationis Apostolicæ. Non ex professo hic tradit Apostolus doctrinam integram prædestinationis, sed vult eximere scrupulos, qui Judæis & Gentibus injiciebantur. Nam Judæi admodum rari Christum amplectebantur, qui tamen ipsis peculiariter erat promissus: cœteri plerique Eum execrabantur. Unde multi concludebant, aut Christum non esse verum Messiam, aut irritas esse promissiones divinas, populo Israëlitico factas &c.

LIII.

*In principio N. T. multa à Christo & Apostolis
ad tempus tolerata observes, donec Synagoga
Judaica cum honore sepeliretur.*

Prob.

I.

Ex Matth. V. 23. *Si offeras donum tuum super
altare &c.* Marcus habet *Corban*, quod ge-
nerale vocabulum est, & omne genus obla-
tionis notat, cap. VII. 11. Ubi tenendum
loqui Christum ad naturam illius temporis,
in quo adhuc vigeat cultus Leviticus, licet
suo tempore plane abrogandus.

2. Ex Act. XV. 20. 29. ubi gentilibus con-
versis injungitur *abstinentia* ab *idolothytis*, & *for-
nicatione*, & *suffocato*, & *sanguine*; quorum duo
priora necessaria erant, testificandæ fidei &
declarandæ novitatis ergo: reliqua sunt *adida-
Phoga* ob concordiam & caritatem proximi,
atque ad devinciendos & non offendendos
Judæorum animos ad tempus mandata; li-
quidem non uno impetu Mosaicæ illæ cere-
monia aboleri poterant: Verba sunt *Christoph.
Pelargi* in *Exposit. Act. Apost.* p. 305. Et si-
gillatim *B. Dorsch.* in *Comm. MS.* ad h. l. no-
tat, per *scortationem* omnem illum actum circa
matrimonium, lege divina prohibitum in-
nui, omnem commixtionem in gradu pro-
hibito, Lev. XVIII. Hoc enim vehementer

Ju-

Judæos offendebat, quod sine omni discrimine gentes matrimonium contraxerint. A sanguine vero abstinere debebant Judæi, Lev. XVII. 10. seq. quia sanguis animalium in V. T. repræsentationi dedicatus erat sanguinis Christi pro nobis effusi; hinc scandalizabantur adhuc Judæi.

3. Ex Act. XVI. 3. Paulus assumptum *Timotheum circumcidit propter Judæos, qui erant in illis locis, nec nisi circumcisum admittebant Doctorem.* Itaque præsentis temporis ac loco sic indultum, ut infirmitati se attemperarit charitas, necessitati concesserit libertas. conf. 1 Cor. IX. 19. 20.

4. Ex Actor. XXI. 26. ubi Paulus ex Seniorum consilio *purificationem & oblationem Judaicam observat, infirmorum gratia, 1 Corinth. IX. v. 22.*

5. Ex 1 Cor. X. 20. ubi suadet *abstinendum ab idolothyto, ne infirmus frater scandalizetur.*

Nota vero, quod progressu temporis, & cum Judæi opus necessitatis esse contendere, aliter factum, Gal. IV. v. 9. Col. II. v. 20. quod & Paulus suo docet exemplo, qui, cum Titum æque ac Timotheum, circumcidere potuisset, noluit tamen propter adversarios, ex circumcissione rem necessariam facientes, Gal. II. 5. Adeo libertas Christiana adversus Dissidentium conatus graviter asserenda est.

LIV.

*Angelorum apparitiones haud adeo in Novo, et
in Veteri Testamento, frequentes fuerunt.*

Expositio.

§ 1.

Rationem dat Apostolus, Ebr. II. 5. *Non Deus Angelis subjecit orbem futurum, de quo loquimur, ubi per orbem futurum phrasi Prophetica tempus N. T. delineatur, quippe, de quo se ante locutum fatetur. Apostoli enim quasi intra divortium utriusque Foederis constituti, suum illud, quod degebant, ævum, præsens, quod vero insequeretur, futurum, aut recens oriturum, appellabant. Jam itaque connexio Paulina sic habet: Quo pacto Deus regnum gratiæ V. T. olim Angelis subjecit, eodem non amplius subjiciet οὐκ ἐμένην τὴν μέλλουσαν, seu regnum gratiæ, sub N. T. futurum. Atqui olim Deus Angelis regnum gratiæ ita subjecit administrandumque dedit, ut illustri & visibili quodam apparatu Lex traderetur ab Angelis Gal. III. 19. h. t. v. 2. Actor. VII. 53. Itaque relinquatur, hoc pacto regnum gratiæ Angelis non amplius subjiciendum, nec præinde vel expectandas apparitiones Angelorum, vel revelationes eorum admittendas esse. vid. B. D. Neumannii Programm. Acad. pag. 178. seq.*

§ 2. Unde

§ 2. Unde & *Megalander* ad Gen. XXII. quærit: Cur apud nos, & in universum in N. T. rarius apparuerint Angeli, quam in V. Test. ? Et respondet: Ideo hoc fieri, quia apparuit & missus est Filius, hæres omnium. Antea quidem præmissi sunt Ministri & Nuncii, ut solet fieri à Principibus & Regibus in mundo, qui monerent populum de Adventu Domini. Ipso autem præsentem, nihil opus est ministris & præcursoribus &c. To. II. in *Genesis* fol. 197. a.

§ 3. Nos equidem sæpe putamus, nos non esse tam felices, ut Abrahamus fuit. Optamus enim nos quoque tales habere manifestationes, ut ipse habuit. Sed revera longe melius est, quod Deus nobis parcit, & in eo acquiescit, quod olim multifariam multisque modis locutus est Patribus, sed novissime locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem omnium. Hebr. I. 1. Nam quia sumus simpliciores, nec possumus Spiritus discernere, facile deciperemur. Hinc *Lutherus* noster nunquam optavit, sibi apparere Angelum, & si quis venisset, protestatus est, se eum non auditurum fuisse. *B. Polyc. Lyseri* verba sunt in *Isaaco*, p. 96.

LV.

Mysteria divina in N. T. multo clarius, quam in V. T. revelata sunt.

Ex *Genese*

Ex Deo.

§ 1.

Quemadmodum scilicet imago vivis
formata coloribus & absoluta, longe
illustrior est prima illa rudi delineatione: Sic
V. & N. T. inter se differre testatur Apostolus
Hebr. X. 1. In Veteri namque Testamento
multo fuit obscurior cognitio Christi, cum
sub obscuris illis sacrificiorum typis populo
adumbraretur: Nunc autem in N. T. evan-
gelistis umbris illis, exortus est ipse
Christus, tanquam sol justitiæ, & lux universi
mundi. Conf. B. Æg. Hunn. Opp. To. IV. fol.
966. b. 967. b.

§ 2. Hinc B. Lutherus ait: Sancti Patres
hanc cognitionem per Spiritum S. habue-
runt, quanquam *non ita clare ut nunc*, cum au-
dimus in N. T. nominari Patrem, Filium &
Spiritum sanctum. -- Quare ultimis tempo-
ribus voluit Spiritus S. hunc solem cognitio-
nis diabolo objicere, ut præstringerentur e-
jus oculi, & ipse magis invideret hanc tam
claram cognitionem hominibus, atque
vehementius torqueretur. To. I. in Gene-
fol. 17. a. conf. fol. 169. f. & Appar. meum P.
in Prælim. p. 7. 8.

§ 3. Unde Apoc. XXII. 5. de beatis coelitis
dicitur: *Non indigent candelabro, & luce solis*
quia Dominus Deus illuminat ipsos. En! lumen
lucerne est doctrina V. T., lumen solis est do-

ctrina N. T. cui succedet in vita æterna lumen gloriæ.

§ 4. Distinguendum itaque inter *claritatem essentialem, & accidentalem atque gradualem*. Minime inficiamur, fidelibus V. T. mysteria, ad salutem necessaria, *sufficienter* revelata fuisse, ita tamen, ut *abundantior* revelationis gradus N. T. reservatus sit.

LVI.

Admirabilem hanc DEI œconomiam in N. T. Pandectis observes, quod exemplum mortis violentæ excipiat semper miraculosæ resurrectionis exemplum.

Prob.

I.

Ita post infanticidium *Bethlehemiticum*, Matth. II. licet longum tempus intercesserit, intra cuius tamen intervallum nemo propter nomen divinum occisus est, *resuscitatio juvenis Nainitici*, itemque *filix Fairi* insecuta fuit.

2. Ita decollationem *Johannis Baptiste*, *Lazari Bethaniensis* resurrectio excepit.

3. Crucifixionem *Christi* non propria tantum, sed multorum quoque *Sanctorum* resurrectio secuta est.

4. Post *Stephani* lapidationem, *Actor. VII. Thabæ* resurrectio facta fuit, cap. IX.

5. Similiter post mortem *Jacobi* violentam *Eutychi* resurrectio. Act. XX.

6. Sed

6. Sed vero post ultimum omnium martyrum, in N. T. memoratorum, *Antipam* puto, Apoc. II. 13. nullius ex mortuis resuscitati factam mentionem mireris. Scilicet hinc colligas, universalem adhuc resurrectionem necessario futuram esse. Est hæc *Joh. Espagnii* Observatio, *Opp.* p. 707. sq.

LVII.

Solet Scriptura N. T. Christum & Christi doctrinam sive Evangelium iisdem nominibus insignire.

Prob.

I.

Ita ὁ λόγος dicitur Christus, Joh. I. 1. & Evangelium itidem passim. Christus *Verbum vita*, 1 Joh. I. 1. & Evangelium *verbum vita*, Phil. II. 16.

2. Ita Christus *DEI Sapientia* vocatur & *Potentia*, 1 Cor. I. v. 24. ; & Evangelium pariter, 1 Cor. II. 6. 7. ib. v. 4. Rom. I. 16. 1 Thess. I. 5.

3. Ita Christus appellatur *Salus*, Luc. I. 69. 77. & Evangelium, Hebr. II. 2. 3. Act. XIII. 46. cap. XXVIII. 28. Ille *Dominus gloriæ*, 1 Cor. II. 8. hoc *Evangelium gloriæ*, 1 Tim. I. 11.

4. Ita Christus *Lux* salutatur, Joh. I. 9. & similiter Evangelium, Joh. III. 19. 20. 21. Act. XXVI. 23. Eph. V. 13. Christus *Judex*, Joh. V. 27. & Evangelium, Joh. XII. 48. Hebr. IV. 12.

Sive

Sive igitur *Evangelium Christi*, sive *Christus Evangelizatus* intelligatur, eodem res volvitur; Vid. *Alex. Morum* in *Notis ad Esa. LIII.* p. 6. 7.

LVIII.

APERTIO COELORUM quater in N. T. facta legitur.

Scilicet

I.

In *Baptismo Christi*, Matth. III. 16.

2. In *Oratione Petri*, Act. X. 11.

3. In *morte Stephani*, Act. VII. 55.

4. In *devotione Johannis*, Ap. XIX, 11. Nisi & addere velis Apoc. IV. 1.

Ita coelum semper patet: 1) *Baptizatis*; 2) *Orantibus*; 3) *Martyribus*, sive *Christi confessoribus*; 4) *Exulantibus & in devotione versantibus*.

LIX.

In Scriptura N. Test. VIRTUS & SPIRITUS SANCTUS saepe copulantur.

Prob.

§ I.

Ex *Luc. IV. 14. XXIV. 49. Act. I. 8. X. 38. Rom. I. 4. 1 Corinth. II. 4. Ephes. III. 16. 1 Thess. I. 5.*

§ 2. Unde & *Spiritus sanctus DEI digitus* vocatur, *Luc. XI. 20.* Et non desunt, qui ex hoc

hoc principio per *virtutem Altissimi* Luc. I. 35 Spiritum sanctum intelligunt.

§ 3. Hoc ipso autem, ubi *δυναμὶς τῷ πνεύματι* adjungitur, semper intenditur & quasi augeatur operatio Spiritus S. & peculiaris quaedam ejus efficacia insinuatur. Conf. B. Dorscher Comm. in IV. Ev. p. 595.

LX.

Vocabulum πνεύματι ubique absolute sine additamento ponitur, illud in bonam partem intelligas: è contrario autem malus spiritus semper cum additamento legitur.

Prob. prius

Ex Rom. VIII. 5. *Qui secundum SPIRITUM ambulant.* Conf. v. 9. 13. Gal. V. 22. 25. VI. 8. &c. In primis Matth. IV. 1. ubi Christus à SPIRITU in desertum ductus legitur, coll. cap. III. 16.

Prob. posterius

Ex Matth. XII. 43. ubi vocatur *spiritus immundus*; itemque Luc. IX. 42. & aliàs. Nec obstat Luc. X. 20. ubi simpliciter dicitur, quod *πνεύματα* Apostolis sint subjecta. Est enim pluralis in Textu, & illimitata locutio ex contextu limitatur, v. 17.

Sicut & 1 Sam. XVI. 14. appellatur *spiritus malus à Domino*; ubi magnum sane discrimen est, Spiritum sanctum dici *Spiritum Domini* absolute, ibidem, & v. 13. ut sciamus, esse ejus-

dem essentiaë ; spiritum autem malum non nisi cum Epitheto, ex quo intelligamus, quod non sit *spiritus DEI*, nisi ratione dominii super eum, & gubernationis sive permissionis in operibus ejus. Et licet infra v. 23. *Spiritus Elohim* simpliciter dicatur, tamen recte monet *Kimchi*, quod רעו *malus*, repetendum sit. Vid. *B. Sebast. Schmidii* Comment. ad h. l.

Observatio hæc debetur *Hieronymo*, Commentar. in Mich. II. apud *Flacium*, P. II. *Clavis* p. 192. & *Chemnitium* in *Locis* p. 93. b.

LXI.

Εὐδοκία cum de DEO usurpatur, salutis nostræ Oeconomiam notat.

Prob.

I.

Sic Deus Pater ait : *Hic est Filius meus dilectus, in quo εὐδόκησα, complacui*, Matth. III. 17. Græco verbo εὐδοκῆν LXX. plerumque verterunt Hebr. רצה, quod significat placari, reconciliari, ut Ps. LXXVII. 8. LXXXV. 1. Dicitur vero εὐδόκησα h. l. in Præterito, ut sensus sit, quod etiam ab æterno, & in æterno beneplaciti sui decreto acquieverit. conf. *B. Winstrupii Pandect.* in *Matth.* fol. 339.

2. Sic Matth. XI. 26. *Hæc fuit εὐδοκία coram Te*; ubi notat desiderium Patris, mediolorum salutis participes nos reddendi, Beneplacitum

L

tum

tum scilicet revelationis. conf. 2 Thess. I. 11. Phil. II. 13.

3. Sic Eph. I. 5. *εὐδοκία voluntatis divinae totum redemptionis ac salvationis negotium designat.*

4. Sic Col. I. 19. *In ipso εὐδώνησε omnem plenitudinem habitare.*

LXII.

Particula Διὰ apud Scriptores N. T. non instrumentum, sed causam efficientem principalem in Divinis notat.

Prob,

I.

Quia hæc particula & de DEO Patre adhibetur, quem tamen nemo causam instrumentalem dixerit, Joh. VI. 57. 1 Cor. I. 9. Ebr. II. 10. Et notabilis imprimis locus occurrit Gal. I. 1. ubi partic. *διὰ* simul de Patre & Filio adhibetur, quando Paulus se nuncupat Apostolum **PER JESUM Christum & DEUM Patrem.**

2. Quia Paulus quidem distincte hæc notitas ponit: *EX ipso, PER ipsum, & IN ipso sunt omnia*, Rom. XI. v. 36. Atque per hæc particulas haud essentiae inæqualitatem; sed discrimen Personarum insinuari, Nazianzenus & reliqui Patres asserunt; verum sine ulla essentiae vel dignitatis inæqualitate. Nam ex Patre, tanquam primo fonte Divinitatis,

per Filium, tanquam omnipotentem Patris
Dextram, in Spiritu sancto, tanquam causa
movente & gubernante, sunt omnia. Conf.
B. Gerhard. in *Locis*, Tract. de *Tribus Elohim*, § 19.
& in *Dispp. Theol.* p. 1283.

3. Hinc, quando Scriptura, Creationis o-
pus *Filio* transcribens, semper fere particula
Διὰ utitur, ut: Joh. I. 3. 1 Cor. VIII. 6. Hebr.
I. v. 2. non ideo Filius DEI pro instrumento
creationis habendus est; sed est hic potius
character secundæ Personæ Trinitatis, & par-
ticula *Διὰ* in talibus locis est *διακριτική*, & a-
gendi ordinem in Deitate infert, non tem-
poris quidem, aut dignitatis, sed personalem.
Qui quidem agendi ordo fuit ex distincto
modo, essentiam divinam habendi. Pater e-
nim in creatione agit, prout potentiam crean-
di ceu fons & origo SS. Trinitatis à seipso; Fi-
lius, prout eam à Patre per æternam genera-
tionem; Spiritus S. prout eam à Patre & Filio
per æternam spirationem habet: una interim
eademque manente creandi potentia, imo &
creatione. Uti accurate explicat B. *Wilh. Ly-*
serus, *Disp. I. in Johann.* § 20. Conf. *Col. I. 16.*
ubi promiscue dicitur: *IN Filio, & PER Fi-*
lium omnia esse condita. Hebr. I. 10. Adeoque
nihil hic pro pessima causa sua inveniunt *So-*
ciniani.

LXIII.

Vocabulum σὰρξ nullibi nudam fragilitatem,
mortalitatem aut peccaminosam corruptionem;

L 2

sed

*sed vel solam substantiam humanam, vel ipsam
tamen cum istis imperfectionibus notat.*

Prob.

I.

Ita Joh. I. 14. λόγος σαρκὶς factus dicitur, idque
ut statim additur, propter habitationem
nobis, & manifestationem gloriae aeternae, ubi facile
apparet, per carnem primario imbecillitatem
haud notari.

2. Ita Act. II. 30. 31. Christus dicitur praesentatus nobis, tanquam fructus lumborum Davidis, in thronum collocandus secundum carnem: ubi si pro carne conditionem fragilem accipias, sermonem Petri enervabis, & contradices v. 31. ubi caro Messiae perpetuo duratura, nec corruptionem visura dicitur.

3. Sic Rom. VIII. 3. Filius DEI dicitur condempnasse peccatum in carne, cum apparuit in forma carnis, peccato obnoxia. Ubi manifeste distinguitur σαρκὶς, quae est ipsa Natura Humana, a similitudine carnis peccati, quae est conditio fragilitatis & misera.

4. Et quando Hebr. V. 7. fit mentio diuinitatis carnis Christi, quanquam ipsa fragilitas & status exinanitionis respiciatur, ipsa tamen substantia humana omnino etiam indicatur. Vid. aduersus Socinianos B. Dorsch. Comment. posth. in Ep. ad Hebr. p. 131. seq.

LXIV.

Ubi Christus in N. T. absolute & sine addito, aut restrictione ad spirituales adventum, VENIRE dicitur; nunquam non Adventus Ejus ad iudicium indigitatur.

Prob.

I.

Sic Joh. XXI. 22. Si illum volo manere, donec VENIO, quid ad te? Quæ locutio est hypothetica.

2. Sic Act. I. 11. Hic JESUS VENIET, scilicet ad iudicium visibili forma, quemadmodum vidistis Ipsum euntem in cælum.

3. Sic 1 Cor. IV. 5. Ne ante tempus iudicate, donec VENIAT Dominus, qui &c.

4. Sic 1 Cor. XI. 26. Mortem Domini annunciate, donec VENIAT, i. e. usque ad extremum diem. Conf. c. XV. 23. 24. XVI. 22.

5. Temere igitur ab hodiernis Chiliasis loca Matth. XXIV. 30. seq. Luc. XXI. 27. it. Matth. XVI. 27. & imprimis Luc. XVIII. 8. ad iudicium aliquod intermedium trahuntur.

6. Neque obstant loca, in contrarium adducta, cum vel de adventu *spirituali*, aliqua cum restrictione, ut Joh. XIV. 23. aut visitatione irata cum addito, ut Apoc. II. 5. 16. sq. loquantur. A phrasi autem determinata & restricta ad absolute positam N. V. C. Vid.

L 3

B.

B. Pfeiffer. præfat. Klugheit der Gerechten /
& in der Gerechten Sache / p. 55. sqq.

LXV.

Παροία, cum de Adventu Christi usurpatum
non nisi gloriosum & ultimum significat.

Prob.

I.

Sic quærunt discipuli ex Christo: *Quodnam
signum παροίας, Adventus tui, & consummationis
seculi?* Matth. XXIV. 3.

2. Sic Christus ait ibidem, v. 37. *Sicut erat
dies Noë; sic erit etiam η παροία, Adventus
hominis.*

3. Sic 1 Thess. III. 13. *ἐν τῇ παροίᾳ* Domini
nostri J. C. cum omnibus Sanctis suis; ubi sigillatim
morem nota Scripturæ, quod, cum Sancti
& Angelos cum Christo venire dicit, de Adventu
judicium loquatur. B. Finck. Canon. Theol.
Cent. IV. p. 338. Conf. Ep. Judæ v. 14.

4. Sic 2 Thess. II. 8. Antichristus dicitur
abolendus τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παροίας
apparitione adventus Christi: adeoque Antichristus
usque ad illustrem Christi adventum durabit. Adde 1 Thess. IV. 15.

5. Et 2 Pet. III. 4. Expectatæ ob dilationem
Adventus Christi ad extremum judicium
cavillantes introducuntur: *Ubi est promissio
παροίας, Adventus Ejus?*

Hi

Hinc Mareſtus in *Anti-Chriſto revel.* pag. 247. inductione locorum nixus, *Nego*, inquit, *ul- lum extare locum Scripturæ, in quo iudicium parti- culare in Judæos παρρησια Κυρις* appelletur. Di- gnumque notatu eſt, quod LXX. Interpretes nunquam hac voce utantur, cum iudicia DEI particularia in V. T. libris deſcribunt: manifeſto, ut apparet, indicio, *παρρησίας* vo- cem non niſi de corporea & viſibili præſen- tia adhiberi. B. D. Neumannus in *Diſp. de Ex- cidio Anti-Chriſti*, p. 23. Conf. B. Calov. *Bibl. Ill. N. T. To. II. f. 898. a.*

Neutiquam vero *παρρησίας* vox *excluſive* accipienda, tanquam Chriſtus ante *abſens* fuerit; ſed *diſtinctive* ab adventu primo, vel *modificative*, ad ſignificandam viſibilem præ- ſentiam. Conf. B. Dannhauer. *Hodoſoph.* pag. 804. ſeq. edit. recent. Hinc vocem *παρρησίας*, de reditu Chriſti ad iudicium uſurpatam, B. Gerhardus rectius per *adventum*, quam per *præ- ſentiam*, reddi monet, *Comment. in poſter. Epiſt. Petri*, p. 345. fin.

LXVI.

In Scriptis Evangelistarum atque Pauli Apoſtoli locutiones occurrunt ALLUSIVAE.

Prob.

I.

Sic Matth. V. 22. *Omnis, qui irascitur fratri ſuo, reus erit iudicii, &c.* Alludit Chriſtus ad poenas

L 4

poenas

pœnas Judæorum politicas. Ordinarius homicida puniebatur à judicio triumvirali: quod gravius delictum commiserat, sistebatur Synedrio: & inter pœnas, quas Synedrium infligebat, eminebat ignis. Sensus adeo Salvatoris optimi est: Omnes isti sunt rei æterni exitii, qui irascitur, & qui &c. licet dentur gradus pœnarum in inferno.

2. Ibid. v. 19. *Qui solverit unum ex hisce minimis, minimus vocabitur in regno cœlorum.* Vocula *minimus* alludit ad opinionem Rabbinorum, quædam præcepta dicentium esse leviora. Et sensus est: Excludetur è regno cœlorum.

3. Sic Matth. VI. 17. *Tu autem, cum jejunas, unge &c.* Alludit ad Phariseorum hypocriticas deformationes faciei in jejunio, v. 16. & sensus est: Debetis procul à cultu isto hypocritico abesse. Conf. Matth. XVIII. 4. ubi humilians se dicitur *maximus* in Regno cœlorum, i. e. particeps ejus, allusione ad quæstionem discipulorum v. 1. facta.

4. Sic Matth. XXVI. 29. *Dico vobis, non bibam posthac de hoc genimine vitis, usque ad diem ultimum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.* Alludit Christus ad præsentem actionem comestionis agni Paschalis, & poculi valedictorii distributi, cum sensus sit: Se non amplius corporali modo cum discipulis conversaturum, seu, ut *Lutherus* exponit: Hic potus erit ultimum Valetæ hujus temporariæ vitæ. Sicut & ad eandem ultimam coenam Paschalem

schalem fit allusio, Luc. XXII. 29. 30. *Ego dispono vobis &c.*

5. Sic Luc. XVI. v. 9. *Facite vobis amicos &c.* Alludit Christus ad præcedentem parabolam, v. 4. & sensus est: Utimini rite bonis corporalibus, pauperibus benefacite, ut recipiant vos in æterna tabernacula, testimonio suo fidem vestram ex charitate sive operibus probantes, adeoque per fidem fiatis participes vitæ æternæ.

6. Joh. VI. 29. *Hoc est opus DEI, ut credatis &c.* Vocat fidem *opus*, respiciendo ad quæstionem Judæorum, v. 28. *Quid faciemus &c.*

7. Sic & Paulus Rom. VII. differens de Lege DEI ejusque effectibus, magna quadam cathresi incipit originale peccatum vocare *Legem in membris suis*. q. d. Audio quidem, quid Lex divina præcipiat; sed ego, proh dolor! sentio aliam Legem, contraria nimis efficaciter mihi injungentem. Conf. c. VIII. 2. ubi incipit beneficium Christi vocare, *Legem spiritus liberantem*.

8. Sic I Cor. XI. 24. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis FRANGITUR*; alludit ad præsentem panis fractionem, de Corpore Christi eandem per Metaphoram asserens, & sensus est: Quod pro vobis traditur in mortem ignominiosissimam, & cum summis cruciatibus conjunctam, qualis esse solet eorum mors, quibus ossa franguntur & comminuuntur.

L s

Est

Est hic mos Scripturæ diligenter oblectandus, ut sciamus, in talibus locis dicta non esse prorsus ad sonum accipienda, sed ad sensum. Vid. Flac. P. II. Clavis, f. m. 223. seq. qui ex eo haufit, *Glassum in Logica S. p. 14. 15.*

LXVII.

Ejusmodi Loci in N. T. accurate notandi, e quibus integer fidei Articulus, vel universa etiam Theologia, deduci potest.

I.

Ita Luc. IV. 18. 19. in concione Christi super Esa. LXI. 1. 2. omnes fere Articuli continentur fidei Christianæ, ad contestandam Petrum in V. T. fidem, unde hic locus ad explicandum erat aptissimus. Qui enim apud Prophetam hæc loquitur, est Dominus Jehova, sicut è cap. LX. 12. cognosci potest, isque ait super se esse Spiritum, & Eum quidem Jehova Spiritum, quod apertissimum dogma est SS. Trinitatis. Qui noster est finis objectivus. Deinde ostenditur acceptus Domini annus, qui hic quidem inchoatur; sed vim suam in æternitate nanciscitur: quo ipso continetur finis formalis. Accedit doctrina Theol. de subjecto, quæ consistit, miseriam naturalem præ se ferentia Principia adsunt nostræ restitutionis, Jehova nostri causa Christum ungentis, gratia: Jehova, propter nos in H. N. unctus, Spiritu S.

finger

singulariter beatus, & tum prædicandi Evangelii, tum etiam sanationis, suum solius per meritum efficiendæ, causa missus: & Spiritus Jehovæ, super Jehova velut unguentum nostri causâ effusus. Agitur de *vocatione*, in vocibus *evangelizare, prædicare*. De *illuminatione* in voce *ἀναβλεψις*. De *conversione* in voce *sanandi*. De *justificatione* in voce *Remissionis*. De *renovatione* in phrasi, *mittere in remissione*. Verbum *iræ* continetur in voce *contriti* &c. Verbum *gratiæ* in vocibus *evangelizare, prædicare libertatem, prædicare annum Domini acceptum*.

2. Ita B. Pfeifferus ex Joh. III. 16. sistit Theologiam in nuce. Vid. Theologisches Hands Buch. Quemadmodum & plur. Rev. Lehmannus ex 1 Joh. I. 7. in peculiari libello. De Catechesi Paulina, Hebr. V. 12. 13. 14. Vid. B. Fecht. in pecul. Disput. & in Exam. Theol. Indifferent. p. 117. sqq.

3. Ita B. Æg. Hunnius ex priori ad Corinth. Epistola universum Theologiæ Systema in Oratione inauspicali depromit, quæ singulari cum voluptate legi potest, To. IV. Opp. p. 144. sqq.

4. Sic ex Lucæ cap. I. B. Dorscheus integram Christologiam egregie deducit, Comment. in IV. Evangel. pag. 661. seq. Idemque artificium monstrat ad Actor. XX. 28. in Pentadec. pag. 201. sqq. Conf. similiter B. Balduin. in Commentar. ad Gal. IV. 3. 4.

5. Sic

5. Sic de *Regeneratione* nostra quoad omnes causas agitur 1 Pet. I. 3. 4. Vide Appar. meum P. I. in Prolegom. p. 12.

6. Sic integer Artic. *Justificationis* continetur Eph. II. v. 4. Vid. B. Cundis. in Compendio Hutteri, p. m. 742. sq. item Rom. III. Vid. B. Gisen. Meditat. viæ salutis p. 870. sqq. Ne minus Tit. III. Vid. omnino B. Calov. in Bibli. Illustr. ad h. l.

LXVIII.

Antiquitatum Hebraicarum notitia ad loca Novi Fœderis explicanda atque illustranda plurimum confert.

I.

Innumeri sunt, qui hic in usum nostrum consuli possunt, Autores. Ut: *Buxtorfius* in Lexico imprimis Talmudico; *Lightfoot* in Horis; *Cartwright*. in Mellificio; *Camero* in Myrothecio; *Capellus* in Spicilegio; *Dieu* ad N. T. *Joh. Gregorius* in Lib. Observatt. *Pocockius* in Miscellan. *Hottinger*. in Primit. Heidelberg. Diss. III. quæ est de Usu Scriptorum Hebraicorum in N. T. *Seldenus*, *Bochartus*, in scriptis suis, data occasione; *B. Geierus* de Luctu Hebræorum; *Goodwin* in Mose; & alii Antiqq. Jud. Scriptores, &c. &c.

2. Ne tamen plane ἀσύμβολοι hinc discendam, juvat in hunc finem nonnulla ex B. *Dafosovii* Colleg. MSto ad Evangelia anniversaria

& Historiam Passionis suppeditare. Ita Matth. VII. 17. 18. de *arbore putrida, fructus ferente pravos*, sermo, ubi non videtur intelligenda arbor, quæ computruit, utpote quæ ne folium quidem proferre potest, multo minus ferre fructus putridos; sed videtur juxta Hebræos intelligi arbor præputriata, quæ vocabatur putrida, quia in primo à plantatione triennio omnes hujus arboris fructus debebant decidere in terram & putrescere, quia nullius erant usus, nec homines, nec bestia iis cibari poterant: unde etiam signari arbores glebis solebant, ut agnoscerentur à prætereuntibus, quod essent præputriatæ. Vid. *Maimon. de Decim. secund. c. X.*

3. Luc. II. 7. de *præsepio* Christi observetur, quod Judæi non modo illum locum stabuli immobilem, ubi pecora edebant, vocarint præsepium; sed & vasa, ex quibus pecudes edebant, unde & opifices dicebantur edere ex præsepio, s. ex simili vase, juxta *Lexicon Aruch*, p. 3. b. Si itaque Maria Jesulum deposuisset in vas saginarium, etiam potuisset dici deposuisse in præsepium.

4. Interdum singulis convivis suæ partes distribuebantur in propriis scutellis, quod tam Hebræis, quam Græcis in usu fuisse, contendit *Borremans*. Var. Lect. c. XIII. unde Christus Luc. X. 42. dicens, Mariam *partem optimam elegisse*, forsitan ad has convivarum partes alludit. q. d. Ea pars, quam Maria accipit à me,
longe

longe est præstantior partibus ciborum omnium, quia verbum meum cibus animæ est.

5. Luc. XVII. 12. Matth. VIII. 2. quæri poterit, quomodo *leprosi* Christo occurrere poterint, cum juxta Legem Mosis debuerint occludi? Lev. XIII. Resp. Quando 2. septimanis occlusi fuerant, nec eo intervallo sanata lepra, sed fieret perfecta, extra urbem dimittebantur leprosi. Vid. libr. Mischn. de Lepra, c. VII. § 3. Ejusmodi perfecti leprosi erant etiam illi, qui Christo occurrebant, utpote, qui jam dimissi erant, nec amplius occludebantur.

6. Luc. XVIII. 11. Phariseus *apud se orans* dicitur. Qua phrasi non indicatur meditatio, vel oratio mentalis, quasi os noluerit aperire præ fastu. Nam Hebræis non in usu erat, ut orationem mentalem formarent in locis precationi destinatis, ut expresse docet *Maimon.* de Prec. c. I. § 5. ubi simul explicat, quid sit, apud seipsum orare, nempe vocem leniter attollere in orando, ut distincte quidem proferatur, attamen non audiatur, nisi ab orante solo.

7. Similiter cap. XVIII. 12. Phariseus, *bi jejunans singulis septimanis*, introducitur. Non quidem soli Pharisei id faciebant; sed Judæi ad unum omnes. Nempe jejunabant die secundo & quinto, nostro die Lunæ & Jovis, si publicæ calamitates Judæos premerent, v. g.

egnot

si pluviae non deciderent statis temporibus, docente *Maimon.* de Jejun. c. 3. Itaque in hoc casu arrogantiae accusari Phariseus non poterat. Attamen Pharisei, nulla premente calamitate, ex sola sanctitate sibi jejunia privata bis singulis septimanis imponebant, quae non ab aliis Judaeis observabantur.

8. Joh. I. 27. *Solvere corrigias calceamentorum,* erat servile ministerium, & omnium abjectissimum, unde ne quidem servus Hebraeis, utpote honoratioribus; sed servis Cananæis, competeat. Itaque Johannes se infra servum Cananæum abjiciebat, & vilissimis hominibus viliores esse profitebatur. Vid. *Maimon.* in libr. *Mischn.* de Sponsal. c. 1. § 3.

9. Joh. III. 10. *Tunc es Magister Israël, & hæc ignoras?* Hominem renasci posse, utut adultus sit, sciebant Magistri Israël, siquidem si Profelyti, tanquam adulti, à Gentilismo ad Judaismum accederent, nascebantur Judæi, & quidem ita, ut primo circumciderentur, deinde aqua baptizarentur, sive lavarentur toto corpore, & denique offerrent oblationes suas. Solebant etiam ad baptismum profelytorum adhiberi 3. testes, qui erant tres Synedrii assessores, ut docet *Maimon.* de illicito congressu, cap. 13. Unde Nicodemus vel ex baptismo ceremoniali Profelytorum scire poterat, hominem adultum iterum posse nasci, licet uterum matris non denuo ingrederetur.

10. Ibi-

10. Ibidem v. 14. *Serpens aeneus*, in deserto erectus, erat ex ære rubro, & hinc habebat colorem cupreum; sicut etiam urentes serpentes colorem habebant rubicundum, ut scribunt Hebræi, v. g. *Chaskuni*, *Moses Germanicus*, & *Abarbanel* in h. l. Idem asserit Kimchi in Codice MSto in Pentateuch. ad h. l. ubi inter alia dicit: Si Moses fecisset tantum serpentis figuram, non autem fecisset serpentem ex ære, tum non fecisset serpentem, qui dici posset שרף, sive serpens igneus.

11. Joh. XI. 44. de Lazaro dicitur, quod *vinctus circa manus & pedes* tamen è sepulchro exierit. Involvendi enim modus hic erat, ut caput & vultus tegerentur sudario, deinde totum corpus una fascia oblonga à collo usque ad pedes constringeretur. Ut ita Lazarus, non obstante illa fascia, incedere potuerit. Cujusmodi imaginem exhibet *Chifflet*. de Linteis Christi sepulchral. p. 27.

12. De *Calice*, quem Christus volebat, ut transiret, legitur Matth. XXVI. 42. Luc. XXII. 42. Ubi notetur a) quod agnus ille quotidianus, qui in jure sacrificium immolabatur, bibere ex calice debuerit, juxta Lexicon Aruch, pag. 79. col. 3. Calix ille erat aureus, & aqua plenus, qui agno porrigebatur ad faces ardentes, ante ortum aurora, nempe ad faces, quibus Præfectus templi circumibat, & excubias Sacerdotum observabat. Ita etiam Christus accipiebat calicem crucis, cum

Judas

Judas facibus ardentibus accederet. b) Not. cur passio Christi comparetur cum calice? Videtur illud fieri ad indicandam profunditatem crucis. Sensus: Transeat profunda mea passio, in quam demergor, à me, si Tibi, Pater coelestis, placeat.

13. Matth. XXVI. 61. 66. quæritur: Quomodo ille, qui *templum destrueret*, reus esset mortis? Resp. Illud argumentum, si verum fuisset, multum habuisse apud Judæos ponderis. Nam, qui vel unum lapidem altaris destruebat, faciebat, ut altare totum ad sacrificandum esset ineptum. Ita quoque, qui vel unum lapidem in pavimento atrii Sacerdotalis faciebat mobilem, in culpa erat, ut Sacerdos ministrare non posset, ut docet *Maimon. de domo electa, cap. I. § 10.* Multo magis reus erat, qui totum templum vellet destruere.

14. Matth. XXVI. 74. notetur *Gallicinium*. Cum Petrus Servatorem abnegaret, cantabat gallus, adeoque per gallicinium Servator passionem suam inceperat, qua genus humanum volebat expiare. Ita quoque à gallicinio inchoabatur ipsum Festum Expiat. in V. T. Nam circa gallicinium in media nocte mundabatur Altare holocaustorum, & cineres deferebantur, ac ignis struebatur, ut immolari jure sacrificium posset; juxta *Maimon. de Festo Expiat. cap. I.*

M

15. Joh.

15. Joh. XVIII. 28. *nolunt Judæi ingredi pretorium, ne polluantur, sed ut comedant pascha.* Ut per pascha non agnus paschalis, utpote quem die precedente una cum Christo jam comederant; sed carnes sacrificii festivi intelliguntur, quæ itidem edi ab hominibus mundis debebant. Namque & caro sacrificii festivi vocatur Pascha, unde Deut. XVI. 2. dicitur: *Et facies pascha Domino DEO tuo de ovis & arietibus, ut per ovem agnus paschalis; per arietem autem sacrificium festi Paschalis intelligatur, Judæis ipsis ita explicantibus.* Illa autem sacrificia festi pertinebant ad honorem festi, & hinc maximi momenti erant, ut in munditie comederentur. Poterant autem vel primo die, vel reliquis diebus offerri; sed quo citius offerebantur, eo erant meliora juxta *Maimon. de Comparit. in Festis solennibus, cap. I. § 1.* Itaque volebant ingredi pretorium, ut eo citius hoc sacrificium offerretur, & de eo ederent.

16. Locus crucifixionis vocatur *Golgotha* Matth. XXVII. 33. &c. & situs erat versus Occidentem urbem Hierosolymæ, ut docent Scriptores Palæstinæ, *Adrichomius, & Heidmannus.* Quæ res notatu est dignissima, quia omnium sacrificiorum sanguines ultima vice versus Occidentem spargebantur, & sic in Occidentem sanguinum adpersio finiebatur. Vid. *Maimon. de Oblat. c. V. § 6.* Præterea hircus emissarius vultu versus Occidentem spectabat, ut

pecc

peccata totius populi ipsi imponerentur, juxta *Maimon.* de Festo Expiat. cap. IV. Ut indicaretur, unicum istud sacrificium, quod totius mundi peccata portaturum esset, in Occidente, nempe in monte Golgatha, esse immolandum. Similiter & vaccæ rufæ sanguines, licet in Oriente, nempe in monte Oliveti, immolaretur, spargi tamen versus Occidentem, Sanctum Sanctorum, debebat, & sic etiam Christi sanguinem in Occidente, in ara crucis, spargendum, adumbrabat. Imo si munera deportarentur ad altare, debebant deponi ad angulum altaris, qui inter Occidentem & Austrum erat; juxta libr. *Mischn.* de Munerib. cap. V. ut indicaretur, Messiam, qui se DEO daturus erat, tanquam munus, in Occidente, nempe in monte Golgatha, esse moriturum.

17. Joh. XIX. 31. mentio fit *diei quietis*, des *Rüst-Tages* per quem dies Festi Paschalis primus intelligendus est: itemque *Sabbati magni*, per quod intelligitur dies paschalis secundus, qui cadebat in Sabbatum, quo die manipulus paschalis, de primitiis hordeaceis sumtus, solenniter offerebatur in templo, qui nocte, hoc sabbatum præcedente, demessus erat. Vid. libr. *Mischn.* de Muner. frug. c. VI. Nam die Jovis, s. 14. Nisan, agnus paschalis mactabatur, & nocte insequente edebatur; die autem Veneris, s. 15. i. e. die Festi primo, Christus crucifigebatur; die Sabbati, s. 16. i. e. die Festi

M 2

secun-

secundo, jacebat in sepulcro ; & die Domi-
nico, s. die tertio paschali Judaico Christus
resurgebat. Itaque dies parasceves, sive dies
festum præcedens non erat proprie dies qui-
etis, vel der Rüst-Tag/ quia à meridie tantum
à laboribus cessabant, ut docetur in libr.
Mischn. de Pasch. c. 4. Sed dies Festi primus
vocabatur dies quietis, der Rüst-Tag/ quia in
eo cessabant ab operibus Judæi. Differabat
tamen dies hic festus à sabbato, quia in sab-
bato erat major cessatio ab operibus, quam
in die festo, quo adhuc aliqua opera lice-
bant, v. g. licebat aliqua deportare, licebat
quoque ignem facere, mactare, coquere &
depserere, quæ in sabbato prohibebantur. Vid.
Maim. de Festis, cap. I. -- VIII.

18. Matth. XXVII. 51. *Veli in templo disrupta*
facta est, postquam Christus expirasset, i. e.
hora nona, seu nostra 3. pomeridiana. So-
lebat autem jure sacrificium vespertinum
mactari hora dimidia 9. & offerri hora di-
midia 10. juxta libr. Mischn. de Pasch. c. V. s.
Itaque eodem fere tempore moriebatur
Christus, agnus DEI, quo moriebatur agnus
vespertinus quotidianus, in jure sacrificium
offerendus. Sicut etiam eodem fere tem-
pore passionem suam auspicabatur, quo
agnus, in jure sacrificium matutinum offer-
endus, mactabatur. Cum autem sanguis
jure sacrificii vespertini adspargeretur, quod
 fiebat hora dimidia 10. tunc incendebantur
lampades vespertinae in candelabro S. juxta
libr.

libr. Mischn. de jure Sacrificio, cap. 5. & eodem tempore Sacerdotes erant in templo, qui lampades illas incendebant, & sic cum summa consternatione rupturam veli intuebantur.

19. *Vespera sabbatorum, quæ lucebat in primam sabbatorum*, Matth. XXIX. 1. erat vespera exeuntis sabbati, quæ simul erat initium primi diei, sabbatum sequentis, s. diei Dominicæ. Sensus itaque hic est, quod illæ foeminae, quæ volebant videre sepulcrum Christi, exierint, cum sabbatum finitum esset, & vespera sequentis diei inciperet. Habebant enim Judæi duplicem sabbati vesperam, prima erat vespera, qua sabbatum incipiebat, altera, qua sabbatum desinebat, & hæc altera dicebatur lucere in diem sequentem, quia erat diei, sabbatum sequentis, initium. Vocabatur autem dies prima sabbati, dies sabbatum sequens; juxta *Maimon.* de Synedr. c. XI. § 2. de Circumcis. c. I. § 11. 12. & de Conjugio, c. X. § 14. Quando autem pluralis adhibetur numerus, & dicitur vespera sabbatorum, ut & prima sabbatorum, sciendum est, quod idem sit, ac si dixisset Evangelista, vespera sabbati, & prima sabbati, nam quia in omnibus septimanis erat vespera sabbati, & prima sabbati, hinc pluralis numerus adhibetur. Cum autem Luc. XXIV. 1. *B. Lutherus* vertit: *Über an der Sabbath einem sehr früh; sensus hic est: Über an dem ersten Tag nach dem Sabbath.* Quod clare

patet, si Marc. XVI. 1. 2. consideremus, ubi v. 1. dicitur, quod istæ foeminae venerint, cum sabbatum præterisset, & v. 2. legitur, quod venerint an einem Sabbath sehr früh/ i.e. primo die post sabbatum.

20. Luc. XXIV. 27. Christus videtur imprimis explicasse ea, quæ ex Mose & Prophetis in festo Paschatos legebantur. v. g. legebatur ex Mose, Exod. XII. unde Christus fortassis, se esse illum agnum paschalem, explicuit. Præterea legebatur de columna nubis & ignis, Exod. XIII. quæ etiam præfigurabat Christum. De celebratione Paschatis, Num. IX. Ex Prophetis prioribus legebatur Jos. IV. V. de transitu per Jordanem. Ex Prophetis poster. Esa. XI. de surculo Domini, & Ezech. XXXVII. de resurrectione mortuorum. Ex quibus capp. multa Christus afferre poterat, quæ ad ipsum pertinebant.

21. Apoc. II. 5. legitur, quod *candelabrum suo loco removendum* sit, scilicet verbum DEI afferendum ab Ecclesia, quæ similitudo illustratur ex Historia Hebr. ubi asseritur, candelabrum sacrum in templo non debuisse moveri loco. Cap. III. 4. observ. quod illi Sacerdotes, qui à Synedrio magno absolventur, haberent legitimam profapiam, et essent ad ministrandum idonei, *albis vestibus* induebantur, *inidonei vestibus nigris*; juxta Maimon. de Ingressu in Sanctuar. cap. VI. § 1. Apoc. III. 16. not. hanc similitudinem apud Judæos

Judæos

Judaos reperiri, quia *aquas tepidas* averſabantur & exſpuebant, neque iis ſeſe lavabant; ſed aquæ debebant eſſe vel calidæ, vel frigidæ, ut eſt in Doctrina de Lotionibus Hebræorum.

ſectio II.

GENERALES ad IV. EVANGELISTAS Observaciones continens.

I.

EVANGELII nomine nullum aptius rebus gestis & doctrinæ Christi eſt.

Prob,

I.

Quia bonus hic nuntius opponitur τῷ ΝΥΜ veteris Legis, quæ mala denuntiabat.

2. Quia hac voce non modo uſi erant LXX. pro læto nuntio, 2 Sam. XVIII. 22. 25. ſed etiam Joël. II. 32. נשׁב̄ עוֹשׂוֹתָם red- dederunt. Confer ad Pl. XC. 2. & Eſa. LI. 1. quibus locis describitur Meſſiæ ſalus, & lætum nuntium, pauperibus annuntiandum.

3. Quia promiſſio Meſſiæ ſub Lege vocabatur ἐπαγγελία, docente Paulo, Gal. III. 18.

M 4

Pro-